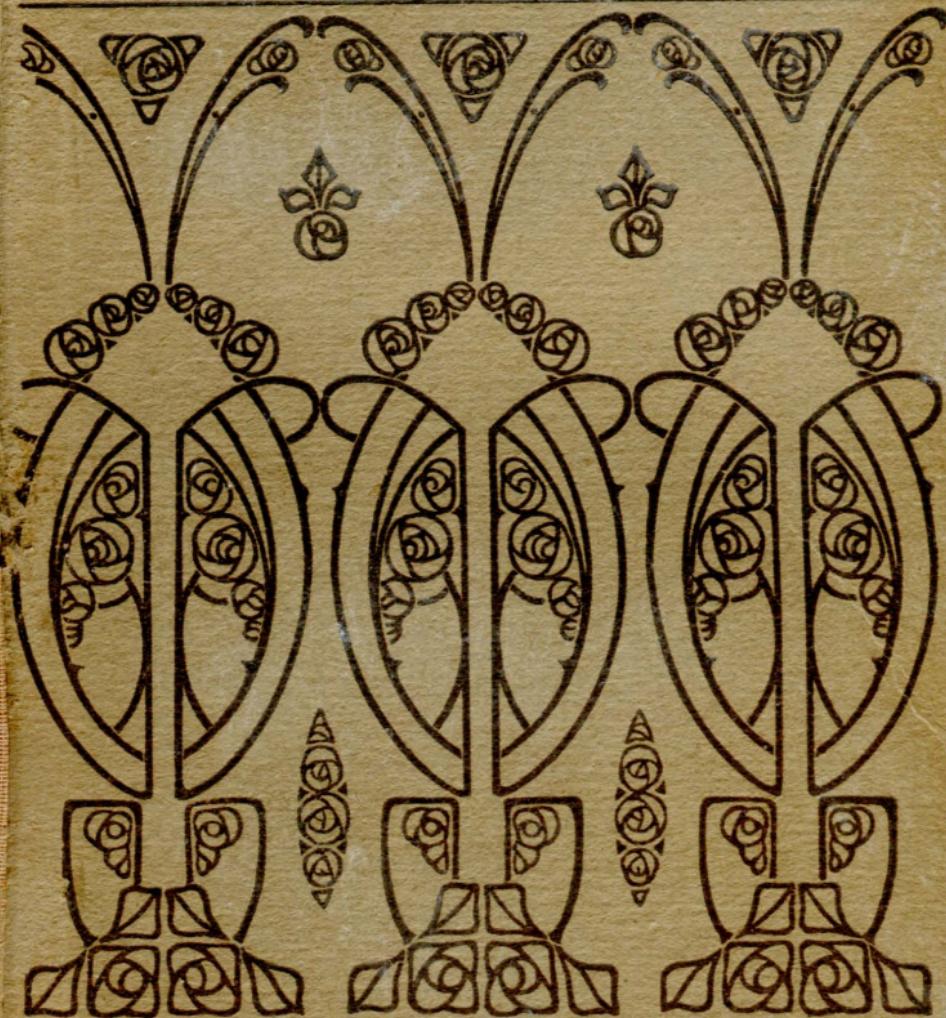

КОНАН ДОЙЛЬ
ПЕС БАСКЕРВІЛІВ

КИЇВ – ЛЯЙПЦІГ
УКРАЇНСЬКА НАКЛАДНЯ
diasporiana.org.ua

КОНАН ДОЙЛЬ

ПЕС БАСКЕРВІЛІВ РОМАН

переклад з англійської

Литальни української молоді
“МОЛОДА ПРОСВІТА”
ім. Митр. А. Шелтицького
Філадельфія — 23-а і Брама вул.

Адресат „Молодої Творчості“ ім. Митр
А. Шелтицького Івана Г. Скорини
стала 6-XII-1955-

УКРАЇНСЬКА НАКЛАДНЯ КИЇВ-ЛЯЙПЦІГ
ГОЛОВНІ СКЛАДИ:

Українська Накладня
с. з. о. п.
BERLIN W 62
Kurfürstenstrasse 83

Книгарня Наукового
Тов. ім. Шевченка
у Львові
Ринок 10

Книгарня Українського
Народного Союза
30. E. 7 th St.
NEW-YORK (U.S.A.)

Ukrainska Knyharnia
i Nakladnia
850 Main Str.
Winnipeg Man (Canada)

Галицька Накладня
Якова Орештайна
в Коломиї
(Галичина)

Друкарня Шпамера в Ляйпцигу

ДО МІЛІ ІІІ СВІТОВОЇ МОЛОДІ
“ІНТЕРНАЦІОНАЛЬНОЇ ВІТА”
Ім. Миколи Іванівського
Філадельфія — 23-а 1 Еразм іуд.

I.

Шерльок Гольмс

Шерльок Гольмс сидів коло столу і снідав; він уставав звичайно дуже пізно, за винятком тих нерідких випадків, коли не лягав цілу ніч. Я стояв перед коминочком і взяв палицю, яку наш гість залишив учора ввечері. Це був доброго, міцного дерева ціпок із вузловатим держальном; під держальном був широкий срібний пасок у палець завширшки, на котрому було вигравовано: »Ч. К. Ш.

Джемсові Мортімерові, від його друзів 1884.« Якраз такий ціпок, як звичайно мали лікарі старосвітських родин, — поважний, солідний і заспокійливий.

— Ну, Ватсоне, що ви про нього скажете?

Гольмс сидів до мене спиною, і я знaku йому не подав, що саме робив.

— Як ви знаєте, що я роблю? Здається, у вас на потилиці очі.

— Я маю не що, а добре вичищений срібний чайник перед собою, — сказав він. — Але скажіть мені, Ватсоне, що ви думаете про ціпок нашого гостя. Вже коли сталася така неприємність, що він не застав нас дома, і ми не знаєм, чого він приходив, ця випадкова пам'ятка має велике значіння. Намалюйте мені власника цеї палиці, як ви собі його в'являєте.

— Мені здається, — почав я, — наслідуючи, наскільки міг, методу моого приятеля, що Др. Мортімер немолодий лікарь, з порядною практикою, що його поважають, міркуючи в того, що ті, що знають його, дали йому цей доказ своєї поваги.

— Добре, — сказав Гольмс, — дуже добре.

— Я думаю також, що він лікарює на селі і робить досить багато своїх візит пішки.

— Чому так?

— Бо цей ціпок, хоч колись і був дуже гарний, тепер такий збитий, що не можу собі вявити, щоб міський лікарь ходив із таким. Міцний залізний кінчик зовсім зотерся, так що, очевидчаки, він багато ходив із ним.

— Цілком розумно, — сказав Гольмс.

— А далі — ці приятелі належать, я б

сказав, до якогось клюбу може ловців на провінції, членам якого він, можливо, давав якусь лікарську допомогу, і вони йому за те зробили маленький подарунок.

— Справді, Ватсоне, ви самі себе перевершуете, — сказав Гольмс, — одсовуючи стілець і запалюючи цигарку. — Я почуваю своїм обов'язком сказати, що в усіх тих звідомленнях, які ви були такі ласкаві робити про мої невеликі діла, ви звичайно не доцінювали ваших власних здібностей. Може бути, що ви самі не дасте світла, але ви провідник світла. Багато є людей, хоч самі не геніальні, але мають надзвичайну здібність давати спонуку генієві. Признаюсь, мій друже, я вам дуже зобов'язаний.

Він ніколи раніше такого не говорив, і, треба признатись, його слова зробили мені велику приємність, бо мене часто колола його байдужість до моого замилування ним, і до моїх спроб довести до ширшого відома його методи. Я був теж дуже гордий, що настільки опанував його системою, і міг прикладати її так, що навіть заробив собі на його признання. Він тоді взяв ціпок у мене з рук, почав роздивлятись його кілька

хвилин простим оком. Тоді, з виразом зацікавлення, поклав цигарку й, підійшовши з палицею до вікна, почав знов її розглядати побільшуючим склом.

— Цікаво, хоч дуже просто, — сказав він, сівши у свій улюблений куточек на канапі.
— На палиці є безперечно одна або дві вказівки. Вони дають ґрунт для кількох висновків.

— Невже я чогось не доглядів? — Спитав я трохи самовпевнено. — Гадаю, те, що я не доглядів, не має великого значіння.

— Боюсь, мій любий Ватсоне, що більшість ваших висновків були помилкові. Коли я сказав, що ви даєте мені спонуку, то я розумів, кажу це цілком отверто, що, занотовуючи ваші помилки, я часто наскачував на дійсне значіння. Не то, щоб ви були цілком помилились у цьому випадку: він дійсно сільський лікарь, і багато ходить пішки.

— Тоді, виходить, моя правда!

— До цього ступня, еге.

— Але ж то було все.

— Ні, мій любий Ватсоне, не все, далеко не все. Я, наприклад, подав би думку, що подарунок докторові швидче походить від

якого шпиталю, ніж від клюбу ловців, і коли ініціяли Ч. К. стоять перед Ш. (шпиталь), то слова Чарінг Крос самі собою спадають на думку.

— Може, їй ваша правда.

— Можливість лежить якраз у цьому напрямі. І коли ми візьмем це за гіпотезу, на якій будувати далі, то маємо свіжу підставу для того, щоб в'явити собі нашого незнайомого гостя.

— Добре, нехай, що Ч. К. Ш. стоїть для Чарінг Крос Шпиталь; які ж дальші висновки можемо робити?

— Хіба вони самі не з'являються? Ви ж знаєте мої методи. Прикладайте їх.

— Мені здається, що ми можемо піти трохи далі. Подивіться на справу з цього боку: при якій нагоді найбільш можливо, щоб та-кий подарунок давали? Коли його приятелям могла прийти думка зійтися, щоб висловити їйому свої добре почуття? Очевидячки, тоді, коли Др. Мортімер покинув шпиталь і почав власну практику. Отже, знаємо, що це подарунок. Думаємо, що й був переїзд із міського шпиталю на село. Чи це буде занадто смілива гіпотеза, як сказати, що

подарунок зроблено при нагоді цього пе-
реїзду?

— Розуміється, це можливо.

— Тепер, ви могли помітити, що він не належав до шпитальних штатів, бо тільки доктори, які мають запевнену практику в Льондоні, можуть входити у штати, а такий лікарь не переїде на село. Чим же він тоді був? Якщо він був у шпиталі, а все ж не належав до штатів, то міг бути лише простим асистентом, — щось трохи більше ніж старший студент. А він виїхав п'ять років тому, — дата стоїть на палиці. Таким чином ваш поважний, немолодий лікарь у старосвітських родинах щезає як дим, май любий Ватсоне, і, замісць нього, виринає молодий чоловік, не повних трицяти років, скромний, присманий, розсіяний і власник собаки, яку б я приблизно намалював так: вона більша за терієра й менча за мастифа.

Я засміявся з недовіррям, а Шерльок Гольмс відхилився назад у своєму кріслі і пускав маленькі тремкі кільця диму під стелю.

— Щодо останнього, то я не маю жадних даних, щоб збити вас, — сказав я, — але,

зрештою, нам зовсім нетяжко буде найти кілька подробиць про цю людину, її вік, її професіональну кар'єру.

Я взяв із полиці лікарський покажчик і розкрив на належному місці. Там було де кілька Мортімерів, але тільки один із них міг бути нашим учорашнім гостем. Я прочитав голосно:

»Мортімер, Джемс, Дартмур, Девон, від 1882—1884 асистент у Чарінг-Кросс-Шпиталі; член-кореспондент Шведського Товариства Патольогів; автор ріжних статів із медицини; державний лікаръ для округ Гремпен, Торслей і Гай-Баров.«

— Ні слова про польовничий клуб, — сказав Гольмс насмішкувато, — але сільський лікарь, як ви добре завважили. Мені здається, що мої здогади були правдиві. Що ж до прикметників, яких я, коли добре пам'ятаю, вжив «скромний, приємний і розсіяний», то з досвіду скажу, що на цім світі тільки пріємні люди дістають подарунки, що тільки скромні люди покидають Льондон задля сільської практики, і тільки розсіяні лишають, просидівши цілу годину в вашій кімнаті, свої ціпки замісць візитної карточки.

— Ну, а собака?

— Собака має звичку носити в зубах палицю за своїм паном. Що палиця була важка, собака держав її міцно зубами, якраз посередині і слід зубів видно дуже ясно. Щелепи собаки, що видко зі слідів, по моєму, занадто широкі для терієра й не досить широкі для мастифа. Це міг би бути... так і є, їй-Богу, так і є, що це пудель.

Він устав із місця і кажучи це, перейшов по кімнаті. Тепер він стояв коло самого вікна. В його голосі було стілько переконання, що я глянув на нього здивовано.

— Голубе мій, як ви можете бути такі певні в тому!

— З дуже простої причини що я бачу самого пса на сходах, а осьде і дзвонить уже й його пан. Будь ласка, зостаньтеся, Ватсоне. Він ваш товариш по професії, й ваша приява може мені бути корисна. Тепер саме драматичний момент, Ватсоне, коли чуєм на сходах кроки, які, можна сказати, входять у твоє життя, не знати чи на зле, чи на добре. Що може хотіти Джемс Мортімер, чоловік науки, від Шерльока Гольмса, спеціаліста у злочинстві... Увійдіть!

Поява нашого гостя була для мене несподівана, бо я думав бачити перед собою типічного сільського лікаря. Він був дуже високий, худий чоловік, з довгим, як дзюб, носом, який стремів між гострими сірими очима, що були близько поставлені одно коло одного і блищали з поза окулярів, оправлених у золото. Він був одягнений по моді своєї професії, але, сказати б швидче, недбало, бо візитку мав стару, і штани обтріпані. Хоч він був іще молодий, але ходив трохи зігнувшись, витягши наперед голову і мав загальний вигляд очевидної доброзичливості. Як він увійшов до хати, очі його впали на палицю в руках у Гольмса, і він підбіг до неї, скрикнувши:

— Який же я радий, — сказав він, — я не пам'ятав, чи я забув її в пароплавній конторі, чи тут. Ні за що б на світі не хотілось би мені згубити цю палицю.

— Подарунок, як видко, — сказав Гольмс.

— Так.

— Зі Шпиталю Чарінг-Крос?

— Від кількох приятелів із шпиталю з приводу того, як я женився.

— Ой — ой, це вже зле, — сказав Гольмс,
— хитаючи головою.

Др. Мортімер, легко здивований, глянув
на нього крізь окуляри.

— Через що зле?

— Тільки через те, що ви зруйнували наші
маленькі будівлі. Так із приводу вашого
весілля, кажете?

— Так, я о женився й вийшов зі шпиталю,
не мав більше надії дістати в місті практику,
а треба було розпочати родинне життя.

— Ну, ну, ми ще не так дуже помилились,
як бачу, — сказав Гольмс.

— Чи маю честь говорити з містером Шер-
ліоком Гольмсом...

— Ні, це мій приятель, Др. Ватсон.

— Дуже радий познайомитися з вами. Ме-
ні доводилось чути ваше ім'я в сполученні
з ім'ям вашого приятеля. Ви мене дуже ці-
кавите, містер Гольмс. Я ледві чи споді-
вався бачити такий доліхокефальний¹⁾ череп
і такі дуже розвинені надбровні кістки. Чи
дозволите провести пальцем по парієтал-
ному²⁾ шву? Маска з вашої голови, поки

¹⁾ довоголовий

²⁾ здовж тім'я

не можна мати самого оригіналу, була би прикрасою кожного антропольогічного музею. Без жадного наміру здатися нескромним, я признаюсь, що зазіхаю на ваш череп.

Шерльок Гольмс попросив гостя сідати.

— Ви, як бачу, ентузіяст у вашій лінії думок, а я у своїй, — сказав він. — По ваших пальцях бачу, що ви самі крутите цигарки. Прошу вас, куріть.

Др. Мортімер витяг тютюн і папір і надзвичайно швидко скрутів цигарку. У нього були довгі, ворухливі пальці, швидкі і проворні, як вусики в жуків.

Гольмс сидів мовчки, хоч із його гострих поглядів видко було, як його інтересував наш цікавий гость.

— Думаю добродію, — сказав він, нарешті, — що ви зробили мені честь зайти вчора і знов сьогодні не лише на те, щоб роздивитись мій череп.

— Ні, добродію, ні, хоч я дуже радий, що рівночасно мав нагоду використати й те. Я прийшов до вас, містер Гольмс, бо свідомий того, що сам я непрактична людина, і через те, що я стою несподівано перед надзвичайно серіозною й виїмковою проблемою.

Визнаючи, що ви другий такий високий експерт ув Европі...

— Справді, добродію? А можу я довідатись, хто має честь бути першим? — спітав Гольмс, трохи в'їдливо.

— Людині зі строгим науковим розумом метода Бертельона мусить дуже багато дечого сказати.

— Так чому ж ви не звернетесь до нього?

— Я сказав, добродію: людині зі строгим, науковим розумом, але щодо практичності, то всі визнали, що ви не маєте собі рівного. Сподіваюсь, добродію, що я нехочаchi не...

— Трошечки тільки, — сказав Гольмс. — Я думаю, пане докторе Мортімер, що ви б мудро зробили, як би з вашої ласки і без зайвих балачок сказали мені просто, що то за проблема, в якій вам потрібна моя поміч.

II.

Закляття на Баскервілях.

— У мене в кишенні є рукопис, — почав Др. Мортімер.

— Я завважив це, як ви ввійшли в кімнату, — сказав Гольмс.

— Це старий рукопис...

— З початку 18. віку, якщо не підроблений.

— Як ви це можете знати, добродію?

— Уесь час, що ви говорили, він визирав у вас так з на два пальці. Щоб то був за експерт, який би не міг установити віку рукопису, з помилкою років на десять не більше. Можливо, що ви читали мою розвідку на цю тему. Я відношу ваш рукопис до 1730. року.

— Точна дата 1742. — Др. Мортімер витяг рукопис із бокової кишени. Цей фамілійний документ передав мені льорд Чарльз Баскервіль, несподівана і трагічна смерть якого три місяці тому назад викликала так багато переполоху в Девонширі. Я можу сказати, що був його особистим другом і разом із тим лікарем. Він був розумний чоловік, добродію, розумний і практичний, і такий прозаїчний, як я сам. Проте він брав цей документ цілком серіозно й думкою був приготовлений якраз на такий кінець, який, справді, і спіткав його.

Гольмс простяг руку за рукописом і випростав його в себе на коліні.

— Завважте, Ватсоне, попремінне вживання довгого »s« і короткого. Це одна з тих кількох дрібниць, які дозволили мені точно установити дату.

Я глянув по через його плече на жовтавий папір і бліде письмо. На заголовку було написано: »Баскервільський Замок«, а під ним великими літерами надряпано: »1742«.

— Це, здається, якесь оповідання.

— Так, це оповідання одного переказу, який розказують у родині Баскервілів.

— Але мені здавалось, що ви маєте питати моєї поради з приводу чогось більш модерного і практичного?

— Це саме що ні на є модерне. Це найпрактичніща і найнегайніща справа, яка повинна бути вирішена в 24 години. Але рукопис короткий і має близький зв'язок із цілою справою. Я вам прочитаю його з вашого дозволу.

Гольмс відхилився у кріслі, стулив кінці пальців і закрив очі, з виглядом резигнації. Др. Мортімер, повернувшись до світла й, почав читати тонким, рипучим голосом ось-яке стародавнє й цікаве оповідання.

»Про походження пса Баскервілів було

багато оповідань, але через те, що я веду свій рід у прямій лінії від Гуга Баскервіля й чув це оповідання від моого батька, а він від свого, то я записав його в тій певності, що все сталося дійсно так, як оце тут викладено. І я хотів, щоб ви, сини мої, повірили, що те саме Правосуддя, яке карає за гріхи, може за них також милостиво простити, і що немає прокляття настільки тяжкого, щоб молитвою й каяттям не можна було його зняти. Навчіться з цього оповідання не тільки страху перед наслідками минулого, але й обережності на будуче, щоб ті низькі пристрасти, від яких наш рід так тяжко постраждав, не розгулялися знову й не дозвели нас до згуби.

»Отже, знайте, що в часи Великої Революції (історію якої, написану ученим льордом Кларендоном я гаряче рекомендую Вашій увазі) маєток Баскервілів належав Гугові котрий безперечно був дикий, грішний і безбожний чоловік. Це все сусіди, правду кажучи, могли простити йому, бо святих не дуже багато бувало в нашій околиці, але в нього була якась надзвичайна жорстока і скажена вдача, через яку імя його було

страхом на цілу західну частину Англії. Трапилося так, що цей Гуго полюбив (коли, справді, такому низькому почуттю можна дати таку високу назву) дочку йомана¹⁾, який держав ув аренду землі поблизу від баскервільського маєтку. Молода дівчина була скромна й доброго поводження, уникала його, бо боялась його злой слави. Сталося так, що на св. Михайла цей Гуго, разом із п'ятьма або шістьма такими самими божевільними й розпусними товаришами, набіг на ферму і викрав дівчину, знаючи добре, що ні батька її, ані братів не було дома. Коли вони, привезли її до двору і замкнули в одній із кімнат нагорі, Гуго, по своїому щоденному звичаю, з товаришами засіли піячти. Бідна ж дівчина нагорі мало не страстила розуму від тих пісень та криків, та страшних проклонів, які долітали до неї здолини, бо кажуть, що одними словами, які вживав Гуго Баскервіль, як бував пьяний, можна було погубити свою душу. Нарешті, у страшній розпудрі вона зважилась на таке, що міг би зробити тільки найзавзятіший

¹⁾ уеоман = вільний чоловік, не кріпосний у середніх віках.

чоловік: по батіжках плющу, яким обросли були (та і тепер також) південні стіни будинку, вона спустилася додолу, а звідтіля через степ побігла додому, бо там було не більше трох миль між Баскервільським Замком і фермою її батька.

»Сталося, що швидко після того Гуго, залишивши своїх гостей серед піятики та гульби, пішов до своєї полоненої, та клітка була порожня, птиця вилетіла. Тоді наче чорт у нього вселився: забігши по сходах до ї дальні, він вискочив на стіл, перекидаючи пляшки та чарки, і закричав на-голос до всіх, що він віддав би душу й тіло нечистому, аби тільки догнати дівку. Тим часом, поки піяки не опам'яталися іще від переляку, який нагнав на них Гуго своїм скаженим криком, один із них, найгірший або, може, більше п'яній за решту, закричав, щоб пустити собак її слідом. Гуго вибіг із хати, гукнув на своїх слуг, щоб осідлали коня і спустили з псарні хортів і, давши їм хустку тої дівчини, пустив псів її слідом і сам степом, в місячному сяйві погнався за ними з галасом та криком.

»Гості, тимчасом, стояли довго непорушно,

ніяк не можучи зрозуміти, що таке сталося. Нарешті, отямившись, зміркували, яка пригода мала трапитись на степу. Одразу все заворушилось, одні гукали за пістолями, другі за кіньми, дехто ще вина хотів. Коли вже зовсім прийшли до памяти, то всі, скільки їх було, тринадцять чоловік, посідали на коней і погналися слідом. Місяць над ними світив ясно, і вони швидко гнали в тім напрямі, куди мала бігти дівчина, як тікала до дому в напрямі на Лафтер.

»Пробігши, може, милю або дві, зустріли пастуха на степу і закричали до нього, чи не бачив він мисливця з хортами. Той, як оповідає переказ, був майже непритомний від страху, не міг і слова скласти докупи, та, нарешті, таки спромігся сказати, що, справді, бачив і нещасну дівчину і хортів за її слідом. »Але я бачив іще щось, бо Гуго Баскервіль пролетів повз мене на своїй вороній кобилі, а слідом за ним гнався такий пекельний пес, що нехай мене Бог боронить, щоб коли за мною такий біг.«

»Пяні паничі, виляявши пастуха, полетіли далі. Але незабаром мороз їм пішов поза шкуру: до них долетів кінський тупіт, повз

них проскакала без їздця, ворона кобила, вкрита білою піною, і волочився повід. Тоді вони, вже держучись купи, бо страх великий обняв їх, їхали далі степом, хоч кожен із них, як би був сам один, радо б був повернув коня назад. Ідучи так поволі, вони, нарешті, наїхали на хортів. Хоч це була добра порода собак і відома скрізь була їх завзятість, вони збилися докупи над краєм глибокої балки, одні пощуковались, другим шерсть на хребті наїжачилася, і дивилися в вузьку балку, що була перед ними.

»Компанія спинилась, як самі собі думасте, більш твереза, ніж виїхала. Більшість ні за що не хотіла їхати далі, але троє, більш хоробрих, або, може бути, більше п'яніх, поїхали наперед і спустилися в балку, в те ширше місце балки, де й досі стоять два великих каміні, що поставили колись у давні часи невідомі, забуті народи. Місяць світив ясно, і посередині лежала нещасна дівчина, на тому місці, де впала мертва від знесилля і страху. Але не від погляду на її труп, ані на труп Гуга Баскервіля, що лежав коло неї, чуби на головах поставали в них дотори, в цих головорізів, що й черта не

боялись, а від тої гидкої, страшної звірюки, яка стояла над Гугом, скопивши його за горло, чорна, величезна, постаттю скидалась на пса, але більша, ніж хто з живих людей коли бачив. І саме в них на очах звірюка розірвала горлянку Гуга Баскервіля, а як повернула до них свої горючі очі та закрівлену пашу, то всі три скрикнули від страху і полетіли, що було сили, кіньми через степ. Один, кажуть, умер тої самої ночі від того, що побачив, а других два лишилися до кінця свого життя зломаними людьми.

»Оде так оповідають про собаку, яка від того часу так тяжко мучила наш рід. Коли я записав це все, то лише для того, що те, що нам добре відоме, менше дає страху, ніж те, на що тільки нишком натякають. Не можна втаяти, що багато з нашого роду померло нечайною, кріавовою і таємною смертю. Але шукаймо захисту в безконечного милосердя Божого, яке не буде карати неповинних далі поза третє або четверте покоління, як сказано у Святому Письмі. Доручаю вас, сини мої, тому милосердю Божому, і раджу вам не виходити на степ нічною добою, коли темні сили мають свою волю.

»Від Гуга Баскервіля для синів його Роджера й Джона, з тим, щоб нічого не казали про це сестрі Елизаветі.«

Скінчивши це дивне оповідання, Др. Мортімер, підсунув окуляри на чоло і вважно дивився на Шерльока Гольмса. Він позіхнув і кинув окурок цигарки в комин.

— Ну? — сказав він.

— Як вам це здається?

— Цікаве для того, хто записує казки.

Др. Мортімер витягнув із кишені складену газету.

— Тепер, Містер Гольмс, ми дамо вам щось більш модерне. Це Девонська місцева газета з 14. червня цього року. Це коротке звідомлення з фактів щодо смерти лорда Чарльза Баскервіля, яка сталася кілька день передтим.

Мій приятель нахилився наперед, і вираз його обличчя став напружений. Наш гість насунув свої окуляри і почав:

»Недавня несподівана смерть лорда Чарльза Баскервіля, кандидатуру которого ліберальна партія виставляла на найближчих виборах у середньому Девоні, засмутила цілу

околицю. Хоч льорд Баскервіль не довго прожив у своєму маєтку, його ласкова вдача й надзвичайна щирість викликали любов і повагу всіх тих, хто мав з ним до діла.

»Обставини, серед яких склалася його смерть, слідство не зовсім вияснило, але досить зробило, щоб пожінчили з чутками, до яких спричинилися місцеві забобони. Немає жадного приводу підозрівати, що повнено якийся злочин, або думати, що смерть склалася з яких неприродних причин. Льорд Баскервіль був удівець, і, кажуть, мав досить ексцентричні звички в життю. Хоч дуже заможний, він жив дуже скромно, і держав у домі лише двоє слуг, чоловіка й жінку, на ім'я Барімор. Вони, а також інші близькі йому люде свідчать, що здоров'я льорда Баскервіля останніми часами дуже було погіршало, особливо розвинулася хорoba серця, яка часто проявлялася в задусі, перемінах коліру лиця й гострих припадках первової пригніченості. Др. Джемс Мортімер, його приятель і разом лікарь, посвідчив те саме.

»Факти самої події дуже прості: Льорд Баскервіль мав звичку кожного вечора, по-

ки лягав спати, перейтись тисовою алеєю, якою славився Баскервільський замок. Барімори кажуть, що де було його звичка. Четвертого червня лорд Баскервіль збірався їхати до Лондону й дав наказ Баріморові спакувати його речі. По вечері, він, як звичайно, вийшов на свій прохід, під час якого мав звичку курити сигару. Більше він уже не вернувся. В дванацятій годині Барімор, помітивши, що входові двері ще були відчинені, занепокоївся, засвітив ліхтарь і пішов шукати свого пана. Того дня був дощ, і сліди лорда Баскервіль легко було простежити здовші алеї; на пів дороги алеї була хвірточка; з ріжних узказівок можна було бачити, що лорд Баскервіль простояв там якийсь час. Потім того, очевидччи, пішов далі здовші алеї і в кінці тої алеї знайшли його трупа. Один факт лишився нічим не з'ясованим. Барімор каже, що сліди змінилися від того часу, як його пан перейшов хвірточку, і що наче б то від того менту він ішов на-в шпиньках. Один циган, що торгує кіньми, на ім'я Мерфай був тої ночі недалеко на степу, але, як сам призвався, був не дуже тверезий. Він казав, що чув

крики, але не міг сказати, звідки саме вони доходили. На тілі льорда Баскервіля не було жадних знаків насильства, і хоч лікарська заява констатує майже неймовірне викривлення обличчя, — таке надзвичайне, що Др. Мортімер не хотів зпершу вірити, що то дійсно тіло його друга й пацієнта, — та це легко пояснити, це симптом, який часто бував при смерти від недуги серця.

»На щастя, постанова слідчого судді про природну смерть поклала кінець тим романтичним байкам, які пошепки почали ходити між людьми у звязку зі смертю власника Баскервільського замку, а то б легко було залякати нових мешканців замку, і праця покійного льорда для добробуту околиці була-б таким чином перервана. Найближчим родичем спадщинником покійного є Генрі Баскервіль, якщо він живе, син молодшого брата льорда Чарльза Баскервіля. Молодий чоловік, як кажуть останні відомості що прийшли сюди жив ув Америці. Уже пороблено заходи, щоб повідомити його про спадщину.«

Др. Мортімер склав газету і поклав до кишені.

— Одео вам усі публично відомі факти щодо смерти льорда Чарльза Баскервіля.

— Я дуже дякую вам, — сказав Шерльок Гольмс, — за те, що звернули мою увагу на випадок, який має безперечно деякий інтерес. Я пам'ятаю, що й тоді звернув увагу не деякі газетні коментарі, але я саме тоді був дуже занятий справою з ватиканськими камеями і в моїому бажанню догодини папі, випустив декілька і цікавих англійських справ. У цій газеті, як ви кажете, подані всі публично відомі факти.

— Так.

— Тоді познайомте мене з приватними.

Він відхилився назад, стулив кінчики пальців і прийняв свій найбільш безпристрасний і безсторонній вираз.

— Тоді мені доведеться, — сказав Др. Мортімер, починаючи подавати признаки сильної емоції, — довести до вашого відомате, чого я ще нікому не казав. Мотивом, який стримав мене від признання слідчому судді, було почуття чоловіка науки, котрому неприємно зайняти в очах суспільства становище людини, що вірить місцевим за-

бобонам. Другим мотивом було те, що Баскервільський замок напевне залишився б тоді порожнім, як то каже газета, як би щонебудь спричинилося до його і без того непривітної репутації. З цих двох причин, мені здається, я мав право говорити менш, ніж я знат, бачучи, що жадного практичного висліду з того не буде; але з вами нема причини не бути цілком одвертим.

»Наша околиця дуже мало заселена, і ті, що живуть у сусідстві, мимоволі часто зустрічаються. Я часто бував укупі з льордом Баскервілем. Крім містера Франклінда і містера Степльтона, природознавця, на багато миль довкола немає освічених людей. Льорд Баскервіль любив самотнє життя, але його недуга зблизила нас, а спільність наукових інтересів підтримала приязнь. Із південної Африки він вивіз багато наукових обсервацій, і чимало приемних вечорів пробули ми вкуші, розбіраючи анатомічні окремішності Бушменів і Готентотів.

»Останніх декілька місяців я все більш переконувався що нервова система льорда Баскервіля напруженна до останнього ступеня. Він так близько брав собі до серця

цей переказ, що я вам читав, так близько, що ніщо не могло примусити його вийти вночі на степ. Хоч як вам де буде здаватися неймовірним, містер Гольмс, а він щиро був пересвідчений, що над його родом висить страшне фатум, а те, що він знов про історію своїх прадідів дійсно не давало причини бути спокійним. Думка про прияву чогось надприродного його ніколи не покидала, і нераз він питав мене, чи під час моїх професіональних подорожів я не бачив нічого надзвичайного й чи не чув гавкоту собаки. Останнє питання він задавав кілька разів, і кожен раз голос його тримтів від зворушення.

»Я дуже добре пам'ятаю одного вечора, тижнів за три до фатальної події, я під'їхав до його будинку. Він випадково стояв коло входових дверей. Я зліз із брички і стояв перед ним; враз я завважив, що очі його спинилися на чомусь, що було за мною, він дивився мені по через плече, і в виразі його очей був смертельний страх... Я разом повернувся і встиг іще вгледіти щось таке, що мені відалось великим, чорним телям, яке перебігло в кінці алеї. Він був

стрівожений і переляканий, що я був при-
мушений піти на те місце, де я бачив те,
що мені здалося телям, оглянувся на всі бо-
ки, але там нічого вже не було. Але ж ви-
падок цей дуже впливув на його душевний
стан. Я лишився з ним цілий вечір, і тоді ж
таки, щоб пояснити свої, незрозумілі для
мене, переживання, він довірив мені оце
оповідання, яке я вам що-тільки прочитав.
Я згадав про цей епізод, бо він має досить
велике значення у звязку з трагедією, яка
потім сталася, але тоді я був переконаний,
що це не мало ніякого значення, і що пе-
реляк льорда Баскервіля не був нічим умо-
тивований.

»Я порадив льордові Баскервілеві поїхати
до Льондону. В нього, як я знав, було хоре
серце, а постійна трівога, в якій він жив,
хоч би й яка неоправдана була її причина,
мала, очевидячки, серіозний уплів на його
здоровля. Мені здавалось, що через де кіль-
ка місяців життя серед столичних розваг
він повернеться новою людиною. Містер
Степльтон, наш спільнний приятель, який ду-
же турбувався станом його здоровля, також
був тої думки. Страшна катастрофа сталася

в останню хвилю перед виїздом.

»В ніч смерти льорда Баскервіля Барімор, клюшник, який знайшов тіло, послав Перкінса, грума, верхи до мене, а що я не лягав іще спати, то встиг приїхати до замку Баскервілів з годину після того, як сталася подія. Я розглянув і обдумав усі факти, про яки згадано в слідстві. Я прослідив сліди по алей, бачив місце, де він стояв коло брами й наче ждав когось, завважив переміну в формі слідів за брамою, та ще завважив, що на м'якому ґрунті не було інших слідів, крім слідів клюшника, нарешті, вважно розглянув тіло, якого не займали до моого приїзду. Льорд Баскервіль лежав ниць, із розкинутими руками, пальцями, заритими в землю, риси обличчя були перекривлені конвульсією в такій мірі, що я ледве впізнав його. Жадних слідів насильства справді не було, але Барімор зробив одне невірне посвідчення на слідстві: він сказав, що на землі коло тіла не було жадних слідів. Він жадних і не бачив, але я бачив їх, — не дуже далеко, але це були сліди свіжі і виразні.

— Сліди ніг?

— Сліди ніг.

— Чоловіка, чи жінки?

Др. Мортімер дивно подивився на нього з хвилину, і голос його знизився майже до шепоту, як він відповів:

— Містер Гольмс, то були сліди величезного пса.

III.

Проблема.

Признаюсь, що при цих словах мороз пропіг у мене поза шкурою. Голос доктора затремтів був так, що видко було, як він сам був дуже зворушений, своїм оповіданням. Гольмс, захоплений, нахилився наперед; в очах у нього був гострий, сухий бліск, який вони кидали звичайно тоді, коли він був дуже зацікавлений.

— Ви це самі бачили?

— Так ясно, як вас бачу.

— І нічого не сказали?

— На що?

— Як же так сталось, що ніхто більш не бачив?

— Сліди були може за двацять і кілька

кrokів від тіла, і ніхто на них не звернув уваги. Думаю, що і я не звернув би був уваги, як би не знав про цей переказ.

— Чи там багато вівчарських собак на степу?

— Розуміється, але це не була вівчарка.

— Кажете, сліди були великі?

— Величезні.

— Але не наблизались до тіла?

— Ні.

— Яка була тоді ніч?

— Був вітер і вогко.

— Але дощ не йшов?

— Ні.

— Як виглядає та алея?

— По обидва боки живопліт у два ряди, зі старих кущів тису, дванацять футів заввишки, і такий густий, що крізь нього не можна пролізти. Дорога посередині з вісім футів завширшки.

— Чи між дорогою і живоплотом є що-небудь?

— Так, з обох боків смуга трави, приблизно в шість футів завширшки.

— Як бачу, в живоплоті є хвірточка?

— Так, хвірточка, яка виходить на степ.

- Ніякої іншої більш немає?
- Ніякої.
- Так, щоб увійти в алєю, треба або вийти з дому, або через хвірточку зі степу?
- Є ще вихід через альтанку на протилежному кінці алєї.
- Чи льорд Чарльз дійшов до неї?
- Ні, він лежав, може, з п'ятдесяти футів від неї.
- Тепер, скажіть мені, Др. Мортімер, це дуже важно; сліди які ви бачили, були на дорозі, а не на траві?
- На траві слідів не може бути видно.
- Чи вони були на дорозі по тім боці, де хвірточка на степ?
- Так, вони були з краю дороги, по тім боці, де хвірточка на степ.
- Надзвичайно цікаво. Ще одне питання: чи хвірточка була зачинена?
- Зачинена й замкнена на замок.
- Яка вона заввишки?
- З чотирі фути.
- Так що через неї можна було перелісти?
- Можна.
- А які сліди бачили ви коло хвірточки?

— Ніяких особливих.

— Господи праведний! Невже ніхто не розглянув?

— Я сам розглядав.

— І нічого не знайшли?

— Там усе було дуже попереплутуване: льорд Чарльз, очевидачки, стояв там п'ять або десять хвилин.

— Як ви це знаєте?

— Бо попіл двічі спав з його сигари.

— Чудесно! Це товариш нам якраз до душі, Ватсоне. А слідів не було?

— Він лишив сліди своїх ніг по всьому тому шматочку дороги; інших я не бачив.

Шерльок Гольмс истерпляче вдарив по коліні.

— Мені треба було там бути! — скрикнув він. — Ясно, що де випадок надзвичайно цікавий і дає величезні можливості для науково вишколеного експерта. Той клаптик дороги, з якого я міг би вчитати все, як із книжки, вже давно змитий дощем і затоптаний ногами цікавих мужиків. О, докторе Мортімер, докторе Мортімер, чом ви мене не покликали! Ви справді багато винні.

— Я не міг кликати вас, містер Гольмс,

не відкриваючи тих фактів для загального відома, а я вже вам сказав, із яких причин я того не хотів робити. Крім того, крім того...

— Що таке?

— Є ділянки, в яких найбільш досвідний і найбільш проникливий детектив буде безпомічний.

— То ви думаете, що подія належить до надприродних зявищ?

— Я так позитивно того не сказав.

— Ні, але ви, очевидячки, так думаете.

— Від того часу, як сталася трагедія, містер Гольмс, до мене дійшли оповідання про випадки, які трудно помирити з установленим порядком природи.

— Наприклад?

— Виявилося, що перед страшною подією, де кілька людей бачило на степу звіря, який відповідає назверхності демону Баскервілів, і який не міг бути ніяким таким творінням, що відоме науці. Всі вони кажуть, що то великий звір, страшний, як примара й дивно світиться. Я розпитував тих людей, один із них, мужик з околиці, другий коваль, третій фермер на степу, всі вони оповідають

те саме про цю страшну примару, і все докладнісько скидається на пекельного пса з переказу. Запевняю вас, що в околиці панує терор, і ледви чи ви знайдете людину, що хотілаб вийти вночі на степ.

— А ви, вчений, людина науки, ви думаете, що то надприродне зявище?

— Я не знаю, що й думати.

Гольмс знизав плечима.

— Досі я обмежувався дослідом над цим світом, — сказав він; — моїми скромними засобами я боровся зі злом, але взяти на себе завдання боротися зі самим Паном Зла, було б, може, занадто амбітним завданням... Тим часом, ви признаєте, що сліди були матеріальні.

— Собака з легенди була аж надто матеріальна на те, щоб вирвати людині горлянку; а проте вона була й діявольське творіння.

— Я бачу, що ви зовсім перекинулись на бік супернатуралістів. Але, доктор Мортімер, скажіть мені от що: коли в вас такі погляди, то чого ви взагалі прийшли радитися зі мною? Ви мені за одним духом кажете,

що смерти льорда Баскервіля її не варта розсліджувати і пропонуєте мені де робити.

— Я вам і не пропонував нічого такого.

— Чим же я можу допомогти вам?

— Порадивши мені, що мені робити з льордом Генрі Баскервілем, який має прибути, — Др. Мортімер глянув на свій годинник, — рівно за одну годину і чверть.

— Він спадщинник?

— Так. По смерти льорда Чарльза ми розпитували про цього молодого чоловіка, і довідалися, що він був фермером у Канаді. З відомостей, які дійшли до нас, це має бути з усіх боків прекрасна людина. Я говорю тепер не як лікар, а як довірений і виконавець заповіту льорда Чарльза Баскервіля.

— Інших претендентів немає?

— Жадних. Единий родич, якого ми могли ще вишукати, був Роджер Баскервіль, наймолодший із трьох братів, поміж якими покійний льорд Чарльз був найстарший. Другий брат, який умер молодим, був батьком цьому малому Генрі. Перший, Роджер, був, як то кажуть, паршивою вівцею в отарі; він був старої свавільної породи Баскервілів і, як кажуть, як дві краплі портрет старого Гуга.

Він мусів тікати з Англії, подався до Центральної Америки й там умер в 1876. роді від жовтої пропасниці. Льорд Генрі останній із Баскервілів. За годину і п'ять хвилин я маю зустріти його на двірці. Я дістав телеграму, що він сьогодні вранці прибув до Савсгамptonу. Що ж ви порадите мені робити з ним, містер Гольмс?

— Чого ж йому не оселитися в батьківській оселі?

— Здається, природно, правда? Проте візьміть на увагу, що кожного з Баскервілів, який там оселяється, не минає лиха долі. Я певен, що як би льорд Чарльз мав змогу говорити зі мною перед смертю, він би попередив мене не допускати в це страшне місце останнього з їхнього старого роду, спадщинника великого маєтку. А з другого боку не можна не признати, що добробут цілої бідої й занедбаної округи залежить від його прияви. Я боюсь, щоб наші очевидні інтереси не вплинули на моє рішення в цій справі, й через те я і звернувся до вас за порадою.

Гольмс подумав хвилину.

— Просто сказавши річ от в чому: по ва-

шому в Дортмурі існує якась нечиста сила, яка загрожує Баскервілеві, так?

— Бодаї, я сказав би, настільки, що є деякі докази того, що це могло б так бути.

— Власне. Але запевно, коли ваша надприродна теорія вірна, ця сила може захопити зло молодому Баскервілеві в Льондоні так само, як і в Девоншири. Не можна собі вявити чорта з обмеженою локальною владою, наче в якого парафіяльного уповноваженого.

— Ви висловлюєтесь більш поверховно, містер Гольмс, ніж як би думали, ввійшовши в особистий контакт із обставинами. Отже, ви думаєте, коли я розумію вас, що молодому чоловікові буде так само безпечно в Девоншири, як і в Льондоні. За п'ятьдесят хвилин він приїздить. Що ж ви мені радите?

— Я б радив вам узяти візника, покликати вашого пса, який шкрябає у двері, й їхати на двірець зустрічати льорда Генрі Баскервіля.

— А тоді?

— Ви йому нічого не будете казати, доки я не обдумаю цеї справи.

— Скільки часу треба вам, щоб надуматись?

— Двацять чотири години. Завтра в десятій рано, Др. Мортімер, я вам буду дуже зобов'язаний, якщо ви зайдете сюди, тай для моїх плянів на будуче лекше буде, коли ви приведете зі собою льорда Генрі Баскервіля.

— Добре, містер Гольмс.

Він записав собі побачення на маншеті й поспішно вийшов, розсіяний, заклопотаний. Гольмс припинив його на сходах.

— Одне ще питання, Др. Мортімер. Ви кажете, що перед смертю льорда Чарльза Баскервіля де кілька людей бачило примару на степу?

— Трос.

— А потому хтонебудь бачив?

— Я нічого про це не чув.

— Дякую, до побачення.

Гольмс вернувся до свого крісла з тим спокійним виглядом внутрішнього задоволення, яке значило, що він має гідне завдання перед собою.

— Ви йдете, Ватсоне?

— Якщо я вам потрібен...

— Ні, мій любий друге, то лише в години

акції, що я звертаюсь до вас за допомогою. Ця справа дійсно знаменита з деяких точок погляду. Коли йтимете коло крамниці Брадлейя, скажіть, щоб прислав фунт що-найсильнішого грубо покришеного тютюну. Дякую наперед. Було б краще, як би ви не верталися додому аж до вечора. Тоді я буду дуже радий порівняти наші вражіння від цеї надзвичайно інтересної проблем, з якою ми познайомились оце вранці.

Я знов, що мій друг потребував тиші і самотності в години найбільш інтенсивної, розумової концентрації, під час якої він зважував кожен атом очевидних даних, будував поперемінні теорії, важив одну проти другої, рішав, які точки були важні, які зайві. Через те я цілий день пробув у своєму клубі й тільки увечері повернувся додому. Була приблизно 9. година, коли я знов опинився в тій самій кімнаті.

Мое перше вражіння, коли я відчинив двері, було, що вибухла пожежа; кімната була така повна диму, що світло від лампи на столі ледве блимало. Про те, ввійшовши, я заспокоївся, бо це був дим від міцного тютюну, який здушив мені горло так, що я

закашлявся. Крізь дим я ледве розгледів неясну постать Гольмса: в халаті, з глиняною люлькою в зубах, він сидів, зібгавшись у кріслі. Кілька звоїв паперу лежало навколо нього.

— Простудились, чи що, Ватсоне?

— Ні, це ця отруйна атмосфера.

— Здається, що, справді за густа, я тепер завважив, як ви сказали.

— Густа?! Неможлива!

— Тоді одчиніть вікно. Як бачу, ви цілий день були у клубі.

— Звідки ви...

— Хиба неправда?

— Цілком правда, але звідки ви...

Він засміявся з мого здивованого виразу.

— Ви виглядаєте таким свіжим, Ватсоне: капелюх ви лискується, чоботи теж, а тимчасом надворі дощ і болото. Очевидячки, ви сиділи цілий день у хаті. В вас немає близьких людей, де б ви могли бути, де б же тоді ви сиділи цілий день, хіба ж не очевидно?

— Справді, що очевидно.

— Світ повен очевидних речей, яких ніхто

здебільшого не помічає. А де ви думаєте, я був?

— Також дома.

— Навпаки, я був у Девонширі.

— Духом?

— Так, тіло мое лишалось у цім кріслі, і, на жаль, як я тепер помічаю, випило в моїй неприязні два великих кофейники кави й викинуло неймовірну скількість тютюну. Я послав купити мапу генерального штабу цеї частини Девона, і дух мій вітав там цілий день. Я дуже гордий зі себе тим, що зорієнтувався так, як слід.

— Мала на велику скалю?

— Дуже велику.

Він розгорнув один звій на коліні.

— Ось околиця, яка нас цікавить. Осьде Баскервільський замок посередині.

— Довкола нього парк?

— Так. Думаю, що та алея, хоч не намічена, повинна бути отут, праворуч від неї — степ. Ця купка будинків, це — Гремпен, сельце де наш друг Др. Мортімер має свою головну ставку. Довкола, у проміні п'ятьох миль, як бачите, тільки де-ні-де розкидані оселі. Осьде Ляфтер, про який згадується

в оповіданні. Осьде будинок, що може бути резиденцією природознавця Степльтона, так здається йому на ім'я, якщо не помиляюсь. Осьде дві ферми на степу, а за чотирицять миль велика каторжна тюрма Прінставн. Між цими точками й геть довкола розстилається порожній, сумний степ. Оде та сцена, на якій відігралась трагедія, й яка при нашій помочі ще більш розвинеться.

— Мусить бути дике місце?

— Справді, обстанова досить підходить для великих злочинів. Як би чортові схотілися плутатись у людські справи...

— То ви самі схиляєтесь до пояснення надприродними причинами?

— Хіба чортівські сили не можуть бути в людських постатах? Зпочатку перед нами виникає два питання. Одно, — чи взагалі був злочин, друге, — який злочин і як його заподіяно? Розуміється, коли гіпотеза Дра Мортімера справедлива, й ми маємо до діла з силами понад звичайними законами природи, то тут кінець нашим дослідам. Але ми обов'язані вичерпати всі інші гіпотези, поки спинимось на цій. Чи ви думали над питанням самі?

— Так, я досить довго думав за цілий день.

— Що ж вам здається?

— Дуже заплутаний випадок.

— Так, справді дуже надзвичайний. Є дуже інтересні пункти. Одя переміна в формі слідів, наприклад. Як ви це розумієте?

— Мортімер сказав, що льорд ішов навশиньках ту частину алеї.

— Він тільки повторив те, що якийсь дурень сказав на слідстві. Чого б чоловік ішов навшињках по алеї?

— Ну, а що ж?

— Він біг, скажено біг, тікав, аж поки серце не розірвалось, і він не впав ниць мертвим.

— Від чого він тікав?

— Отут лежить наша проблема; є вказівки на те, що він був смертельно переляканий раніше ніж почав бігти.

— Звідки ви це можете знати?

— Я думаю, що причина його страху була з того боку, де степ. Якщо це так, а це дуже ймовірно, то тільки людина, яка strатила голову від страху, буде бігти від хати, за-

місць того, щоб бігти до хати. Коли циган каже правду, то він біг, кричучи рятуйте, туди де жадного рятунку не могло бути. А далі знов, кого ждав він того вечора і чого ждав він його в алеї, замісць того, щоби ждати вдома.

— Ви думаете, що він ждав когось?

— Він був старий і хорій. Ми розуміємо, що він вийшов собі на прохід, але та ніч була вогка й холодна. Чи це природно, щоб він стояв п'ять, чи десять хвилин, як Др. Мортімер завважив іздалеко більшим спостережничим талантом, ніж я гадав би, роблячи висновок із попелу від сигари...

— Але ж він виходив на прохід що-вечора.

— Я ж не думаю, щоб що-вечора ждав коло степової фірточки. Навпаки, є докази, що він уникав близькості степу. А тої ночі він чекав. То було на передодні його від'їзду до Льондону. Наш випадок починає приймати якусь виразну форму, Ватсоне, починає держатись купи. А тепер, будь ласка, передайте мені скрипку, і ми відкладемо всі думки про нашу справу, аж поки завтра вранці не побачимося з доктором Мортімером і льордом Генрі Баскервілем.

Льорд Генрі Баскервіль.

Ми рано поспідали, і Гольмс, іще в халаті, почав дожидати обіцянних провідин. Наші клієнти були дуже точні, бо ледви продзвонила десята година, як уже ввійшов Др. Мортімер, а за ним, молодий льорд. Він був невеликий, жвавий, чорнявий пан, років коло тридцять, з чорними очима, густими чорними бровами, міцно збудований, зі сильним воївничим обличчям. Одягнений був у костюм з рудого товстого сукна, мав вигляд людини, що більшість свого часу була надворі, під сонцем і вітром, але в погляді його спокійних очей і в урівноваженні і впевненім поводженню було щось, що зраджувало джентльмена.

— Ось льорд Генрі Баскервіль, — сказав Др. Мортімер.

— Та він, він сам, — сказав льорд, — і дивна річ, містер Гольмс, як би мій приятель Др. Мортімер не запропонував мені оце зайти до вас, то я сам був би прийшов. Я знаю, що ви розгадуєте загадки, а мені сьогодні

вранці загадали таку, що вимагає більш таланту, ніж я на те здіben.

— Прошу, сідайте, льорде Генрі. Чи не хочете ви сказати, що вам самому щось надзвичайне трапилось, відколи ви приїхали до Льондону?

— Нічого такого особливого, містер Гольмс; де мусить бути якийсь жарт: одей лист, — коли це можна назвати листом, я дістав його сьогодні вранці.

Він поклав на стіл конверту, над якою ми всі нахилилися. То була звичайна, дешева, сірого кольору конверта, адреса »Льорд Генрі Баскервіль, готель Нортумберленд« була писана незручною рукою, штемпель »Чарінг-Кросс, Льондон«, і вчораšня дата на поштовій марці.

— Хто знов, що ви спинитеся в цьому готелі? — Спитав Гольмс, гостро глянувши на гостя.

— Ніхто не міг знати. Ми вибрали цей готель уже, як зустрілися з дром Мортімером.

— Але Др. Мортімер, без сумішу, вже був спинився в тому готелі?

— Ні, я пробував досі у знайомого,

сказав доктор; — ніхто не міг здогадатися, що ми міркуємо спинитися власне в цьому готелі.

— Гм, хтось, здається, глибоко зацікавлений у тому, що ви робите.

З конверти він вийняв піваркуш паперу великого формату, складений учетверо, одкрив його і розклав на столі. Посередині листка було одним одно речення, складене з наліплених друкованих слів, а зміст його був такий: »Коли ви ціните ваше життя, стережіться виходити на степ.«

Одне тільки слово »степ« було написане рукою чорнилом.

— Ну, — сказав льорд Генрі Баскервіль, — може, ви мені скажете, містер Гольмс, що це може значити, і хто це так дуже цікавиться моїми справами.

— Що ви на це скажете, Др. Мортімер? Мусите визнати, що в цьому в усякому разі немає нічого надприродного.

— Ні, добродію, але лист може дуже легко бути від когось, що переконаний в тому, що це надприродна справа.

— Яка справа? — спитав гостро льорд Генрі; — мені здається, що ви всі, панове,

далеко більше знаєте про мої власні справи, ніж я сам.

— Ми поділимось з вами тим, що знаємо, швидче, ніж ви вийдете з цеї кімнати, я вам обіцяю, — сказав Шерльок Гольмс. — Тепер ми обмежимося, з вашого дозволу, розглядом цього дуже інтересного документа, який, очевидчаки, був зложений і посланий учора ввечері. Ватсоне, чи в нас є вчорашнє число »Таймсу«?

— Осьде, в кутку.

— Дайте сюди, будь ласка, середню сторінку, з передовою статтею.

Він швидко переглянув, перебігаючи очима по стовбцях газети.

— Чудесна стаття про вільну торговлю, дозвольте мені прочитати вам уривок: »Хоч щоб вам казали про ваше спеціяльне ремесло й вашу індустрію під протекцією тарифу, то передівсім ви мусите зрозуміти, що таке законодавство шкідливе, і стережіться, щоб англійські товари, замісць виходили на внутрішній ринок, не зникли із держави і щоб не щез імпорт, який ви ціните необхідним для життя нашого краю... Що ви на це скажете, Ватсоне? — скрикнув

Гольмс, страшенно втішений і потираючи руки від задоволення. — Чим не похвальні наміри автора?

Др. Мортімер дивився на Гольмса з професіональною цікавістю, а льорд Генрі здивовано повернув свої чорні очі на мене.

— Я не багато розуміюсь на тарифі і подібних річах, — сказав він, — але мені здається, ми ухилились трохи від справи, яка торкається того листа.

— Навпаки, я думаю, що ми напали на особливо гарячий слід, льорде Генрі. Ватсон знає краще мої методи, ніж ви, але я боюсь, що навіть він не зовсім сконцентрований цього речення, що я прочитав.

— Мушу признатись, що не бачу зв'язку.

— А про те, мій любий Ватсоне, зв'язок настільки близький, що одне виникло з другого: »ваше«, »стережіться«, виходити на».

Не бачите тепер, звідки ці слова взято?

— Хай мене грім ударить, ваша правда! Ну, оце так дійсно! — скрикнув льорд Генрі.

— Як би ще були які сумніви, то й ті мусять зникнути, коли взяти на увагу, що

слова »виходити на« й »ви ціните« витяті разом.

— Справді, так і є!

— Дійсно, містер Гольмс, це перевищує все, що я міг собі вявити, — сказав Др. Мортимер, дивлячись на моого друга з зачудованням. — Я ще розумію, коли хто скаже, що слова витяті з газети; але що ви сказали, з якої, і що з передової статті, то це дійсно одна з найбільш надзвичайних речей, які я тільки коли бачив. Як ви до того дібралися?

— Я думаю, докторе, що ви відріжните череп Негра від черепа Ескімоса?

— З певністю.

— Але як це?

— Бо це моя спеціяльність. Ріжниця очевидна; супраорбітальний гребінь, лицевий кут, лінії щелепів і...

— Але це теж моя спеціяльність, і ріжниці теж очевидні: на мій погляд, між черенками статечного »Таймс«-у і другом якої не будь вечірньої газети за півпенні така сама ріжниця, як між вашим Негром і Ескімосом. Дослід над черенками-це одна з найелементарніших галузів для експерта спеціяліста в злочинствах, хоч, признаюсь, колись, як

я був дуже молодий, я плутав черенки »Leeds Mercury« з черенками »Western Morning News«-у. Але передова з »Таймс«-у має свою спеціальну фізіономію, і ці слова не могли бути взяті ні з чого іншого. А що це зроблено вчора, то була велика можливість для того, щоб ці слова найти у вчорашньому числі.

— Наскільки я розумію вас, містер Гольмс, — сказав лорд Баскервіль, — хтось витяв слова ножицями...

— І ножичками дуже короткими, — сказав Гольмс, — бо, як бачите, на слові »виходити на«, той що вирізував, мусів чиконути аж двічі...

— Дійсно, хтось витяв слова ножичками і налішив їх на папір. Але я хотів би знати, чому слово »степ« написано рукою?

— Бо він не знайшов його друкованим. Ті слова дуже прості, їх можна було легко знайти, — слово »степ« не так уже звичайне.

— Так, так, розуміється, це ясно. Що ви ще вичитали з цього листа, містер Гольмс?

— Є ще декілька вказівок, але загалом все пороблено, щоб позатирати сліди. Адре-

са, як бачите, написана грубими літерами. Тимчасом »Таймс« то така газета, що рідко подибаєш її в руках мало-освіченої людини. Ми можемо припустити, що лист послала освічена людина, яка хотіла скрити те що вона освічена, а старання замаскувати руку насуває думку, що рука цеї людини відома, або може стати вам відомою. Потім, як бачите, слова наліплені нерівно, одні вище, другі нижче, що свідчить або про недбайливість або про поспішність, з якою це зроблено. Загалом, я схиляюсь до останньої думки, бо сама справа така очевидячки, важна, і не дуже це можливе, щоб людина ця відносилась до неї недбайливо. Коли ж вона поспішала, то виринає цікаве питання, чого б їй було поспішати, коли лист, посланий поштою звечора, буде напевне вранці на місці, ще поки лорд Генрі вийде з готелю. Чи той, хто посылав листа, боявся, що йому перешкодять, але хто він?

— Тут ми попадаємо на поле здогадок, — сказав Др. Мортімер.

— Сказати краще, на поле, де важимо можливості й вибіраємо найбільш імовірні. Це наукове використовування фантазії, бо

все ж у нас є матеріальна база, з якої можемо почати спекуляцію. Тепер, ви можете назвати це здогадками, але я більше ніж певен у тому, що ця адреса написана в готелю.

— Як до чорта можете ви це сказати?

— Коли ви добре придивитесь, то побачите, що й перо й чорнило не слухались того, що писав: в одному слові перо аж двічі вдряпнуло і розляпало чорнило, а щоб написати цю коротку адресу, він мусів аж тричі вмочати перо; це ж доказує, що каламарь не був повний. Отже приватне перо або каламарь ледви чи доводить хто до такого стану, і така комбінація обох мусить бути досить рідка. Але, самі знаєте, в готелю це, здебільшого, трапляється. Так, я більш ніж певен, що як би ми могли розглянути кошики на папір у всіх готелях коло Чарінг-Кросса, доки не знайшли б останків покаліченого »Таймс«-у, ми могли б найти автора цього надзвичайного листа. Тепер, льорде Генрі, чи не трапилося вам ще чого-небудь цікавого, відколи ви в Лондоні?

— Та ні, містер, Гольмс, здається, що ні.

— Ви не завважили, щоб хто-небудь іншої за вами, або слідкував?

— Мені здається, що я попав у якийсь бульварний роман, — сказав наш гість. — Якого б чорта хтось за мною ходив і слідкував?

— Ми зараз до цього приступимо. Так ви нічого цікавого більш не можете нам сказати, поки перейдемо до справи?

— Залежить від того, що ви називаєте цікавим.

— Думаю, що все, що виходить за межі рутини звичайного життя, варта того, щоб його зазначити.

Льорд Генрі осміхнувся:

— Я не знаю ще тутешнього життя, бо я жив увесь час у Сполучених Державах або в Канаді; але міркую собі, що факт, коли у вас зникає невідомо куди черевик, не належить до рутини звичайного життя.

— У вас іщез один черевик?

— Та він знайдеться, — скрикнув нетерпляче Др. Мортімер, — ви його кудись запахали і знайдете, як вернетесь до готелю. Нашо трівожити містера Гольмса такими дрібницями.

— Ну, він спитав мене про щось, що виходило б за межі звичайного життя.

— Саме так, — сказав Гольмс, — хоч і як незначний був би той випадок.

Так кажете, вам ізник один черевик?

— Так, десь дівся. Вчора звечора я виставив обидва за двері, а сьогодня вранці там був лише один. Я нічого не міг добитися від хлопця, котрий їх чистить. Найгірше те, що я їх тільки що вчора купив і ні разу не вбував.

— На що ж ви виставили їх чистити, коли ще ні разу не вбували?

— То були грубі, непромочні черевики, і їх треба було намазати оливою, через те я їх виставив.

— Так ви вчора, приїхавши до Льондону, зразу пішли й купили ці черевики?

— Так, і ще багато дечого, Др. Мортімер водив мене. Бачите, як я тепер став паном, то мушу відповідно одягатись, а в Америці я відвик од цього. Між іншими річами, я купив також пару цихrudих черевиків, заплатив шість доларів, і мені вкрали один, ще поки я мав його на нозі!

— Хто став би красти один черевик? Мені здається, що це цілком непотрібна річ, і я, признаюсь, думаю, так само, як і Др. Морті-

мер що ви швидко знайдете загублений че-
ревик, — сказав Шерльок Гольмс.

— А тепер, панове, — сказав лорд Бас-
кервіль рішучим тоном, — мені здається, що
я досить говорив про все те, що я так' мало
знаю. Пора вам виконати вашу обіцянку й
дати мені повне звідомлення того, до чого
ми всі прямуємо.

— Ваша вимога дуже справедлива, — від-
повів Гольмс. — Дре Мортімер, я думаю,
ви нічого кращого не можете зробити, як
оповісти свою історію, як ви її нам опові-
дали.

Так заохочений, наш учений приятель ви-
тяг із кишені свої папери і зясував цілу
історію, так як і вчора. Лорд Генрі Баскер-
віль слухав із надзвичайною ввагою; часом
тільки в нього виривались вигуки здиво-
вання.

— Ну, виходить, я дістав спадщину з пом-
стою, — сказав він, — коли довге опові-
дання було скінчене. — Я, розуміється, чув
про собаку, відколи себе пам'ятаю. Це улю-
блене оповідання в родині, хоч я николи
перед цим не брав його поважно. Що тор-
кається смерти моого дядька, то... у мене

просто плутається в голові, і я не можу собі нічого вияснити. Ви, здається, не прийшли до остаточного рішення, чи це випадок зі сфери діяльності пан-отця, чи поліції.

— Власне.

— Знов ця історія з листом до готелю. Очевидчаки, то також сюди належить.

— Здається, хтось знає більш, ніж ми, про те, що робиться на степу, — сказав Др. Мортімер.

— І також, що хтось прихильно до вас ставиться, коли попереджає вас про небезпеку, — сказав Гольмс.

— Або, може, хтось бажає для власних інтересів налякати мене, щоб позбутися мене звідтіля.

— Що ж, це також, розуміється, можливо. Я дуже вдячний Дрові. Мортімерові, що дав мені змогу студіювати таку цікаву проблему, яка має стільки ріжних цікавих можливостей. Але ми маємо тепер рішити одну практичну сторону, Льорде Генрі: чи бажано, щоб ви їхали до Баскервільського замку?

— А чого б мені не їхати?

— Там є очевидна небезпека.

— Думаєте, що ця небезпека походить від нечистої сили, чи від живих людей?

— Саме це якраз ми повинні винайти.

— Хай собі буде, що хоче, моя відповідь готова. Ні один чорт із пекла, містер Гольмс, і на світі ні одна людина не може спинити мене вернутись до оселі моїх предків, і ви можете взяти це за мою рішучу відповідь...

Його чорні брови зійшлися до купи на чолі, лиць запалало і стало темно-червоне, як він це говорив. Видко було, що гарячий темперамент Баскервілів не видихався в цьому останньому їх представнику.

— А так, — сказав він, — я ледви мав час подумати над усім тим, що ви мені сказали. Це занадто багато для людини від разу зrozуміти її рішити, що зробити. Я хотів би на самоті передумати її рішити. Слухайте-но, містер Гольмс, тепер пів до дванацятого, я вертаюся просто до готелю. Чи не прийшли б ви й ваш друг Др. Ватсон до нас на ленч¹⁾ у другій годині. Я тоді матиму спромугну сказати вам більше, що я про це думаю.

— Піджходить вам це, Ватсоне?

— Досконально.

¹⁾ другий спіданок

— Тоді дожидайте нас. Покликати вам візника?

— Я краще перейдусь, бо ця розмова збила мене зпантелику.

— Я з приємністю перейдуся з вами, — сказав його компаніон.

— Тоді зострінемось у другій годині. До побачення.

Наші гості зійшли по сходах, і виходові двері за ними зачинилися. Раптом Гольмс перемінився, переходячи від стану людини, що думає, до стану активного чоловіка.

— Шапку, швидче Ватсоне, одягаймось! Не тратьмо ні хвилини!

Він кинувся до своєї кімнати в халаті, і за кілька секунд вийшов уже в візитці. Ми разом збігли по сходах і вийшли на вулицю. Др. Мортімер і Баскервіль були так, може, за двіста кроків від нас у напрямі до Оксфордської вулиці.

— Доженемо їх? — спитав я.

— Ні за що в світі, мій любий Ватсоне, мені буде доволі вашого товариства, як що ви зносите мое. Вони мудро роблять, що йдуть пішки, бо ранок дуже гарний.

Він прискорив своєї ходи, поки ми не

нагнали так на сто кроків; тоді, дотримуючи цю дистанцію між ними і нами, ми пішли Оксфордською вулицею, а тоді по Ріджентстріт. Вони раз спинились і подивились у крамницю, Гольмс слідом за ними зробив те саме. З хвилину по тому, він радісно скрикнув і, слідкуючи за поглядом його очей, я побачив закритого візника, в якому сидів якийсь пан, що був спинився по другому боці вулиці, а тепер знову крок за кроком рушив наперед.

— Ось де наш добродій, Ватсоне! Ходім! Хоч подивимось добре на нього, коли більш нічого не можемо зробити!

Тоді я помітив густу чорну бороду й гострий погляд уважних очей із бокового вікна візника. В ту мить віконечко до фірмана відчинилося, бородатий пан щось йому крикнув і візник скажено полетів здовж Ріджентстріт. Гольмс оглянувся на всі боки за візником, але ніде не було видіко вільного. Тоді він кинувсь серед вуличного руху доганяти бігцем, але фіякер уже був далеко наперед і незабаром щез із очей.

— Отак, — сказав гірко Гольмс, вискочивши задиханий і блідий із пересередя, з

руху вулиці на тротуар. — Хто бачив таку невдачу! Ой, Ватсоне, Ватсоне. Як ви чесна людина, то мусите завважити, що тут доля була проти мене!

— Хто він такий той чоловік?

— Звідки я можу знати?

— Шпиг?

— Хто його зна. З того, що ми чули, ясно, що за Баскервілем, відколи він у Льондоні, хтось дуже пильно стежив. А то як би можна було так швидко довідатись, що вони вибрали Нортумберлендський готель. Коли за ними стежив хтось перший день, то думаю, що буде стежити й на другий. Ви, може, завважили, що я двічі підходив до вікна, поки Др. Мортімер читав свій переказ.

— Ег, я пам'ятаю.

— Я дивився, чи не було кого на вулиці, але нікого не було видко. Ми маємо до діла з хитрим чоловіком, Ватсоне., Хоч я й досі не вияснив собі, чи ми маємо доділа з чинниками, яки нам бажають добра, чи бажають зла, то все ж додивлюся до сили і пляну. Коли Мортімер і Баскервіль вийшли, я пішов слідом, в надії, прослідити їхнього невидимого спутника, він був настільки хит-

рун, що не зважився стежити пішки, а за-
безпечив себе візником, так, що міг лиша-
тись позаду або забігати наперед і лишатись
непоміченим. Його метода має ще ту пере-
вагу, що як би вони взяли візника, то він
уже був готовий слідкувати за ними. Про-
те, ця метода має свою злу сторону.

- Віддає його в залежність від фірмана?
- Безперечно.
- Яка шкода, що ми не завважили його
числа.
- Мій любий Ватсоне, хоч я й був роззя-
вою, але ви ж не подумасте поважно, що
я не завважив його числа: 2704. Але поки-
що це нам ні до чого.
- Я не бачу, як ви могли інакше зро-
бити.
- Завваживши візника, я повинен був
повернути й піти в другому зовсім напрямі.
Мені треба було взяти другого візника і сте-
жити за першим з деякого віддалення, або
ще краще їхати просто до Нортумберленд-
ського готелю й там чекати. Коли б наш
невідомий довів був Баскервіля додому, ми
могли були мати змогу відплатити йому
за цікавість, повернувши його зброю проти

нього-ж і простежити за ним, куди він сам подастися. А то, через нашу недискретну цікавість, яку використав надзвичайно додотепно й енергічно наш противник, ми видали себе і втратили нашого незнайомого.

Розмовляючи, ми помалу пішли Ріджент-стрітом. Др. Мортімер зі своїм компаніоном давно щезли з наших очей.

— Тепер нам нема чого стежити за ними, — сказав Гольмс. — Тінь, що снувалася за ними, щезла й більше не вернеться. Нам треба тепер розглянути, які в нас іще лишались на руках карти, й добре зробити рішучі ходи. Чи ви пізнáєте під присягою того чоловіка в візнику?

— Я пізнав би тільки бороду.

— І я таксамо, і з того я роблю висновок, що борода була фальшива. Розсудливий чоловік при такій нагоді не потребує бороди, хиба тільки для того, щоб замаскувати своє обличчя. Заходьте, Ватсоне.

Він зайшов в місцеве бюро побігущих, Директор бюра дуже привітно зустрів його.

— А, Вільсоне, як бачу, ви не забули того невеличкого випадку, що то мені тоді пощастило стати вам в пригоді.

— Ні, добродію, як можна, щоб я забув: ви врятували мое імя і, може, життя.

— Ви прибільшуєте, мій друже. Я пригадую собі, Вільсоне, між вашими хлопцями одного, на ім'я Картрайт, який під час слідства виказав багато здібностей.

— Так, так, він і досі в нас.

— Чи не могли б ви викликати його? Дякую. І розміняйте мені, будь ласка, п'ятифунтовий білєт.

Хлопець років чотирнадцяти, з веселим, розумним обличчям з'явився на дзвінок директора, і станув, не зводячи очей, в яких пробивалася велика повага до славного детектива.

— Дайте мені список готелів, — сказав Гольмс. — Дякую. Осьде, Картрайте, нате вам назви двадцять трьох готелів, із найближчого сусідства до Чарінг-Кросс, розумієте?

— Розумію, пане.

— Ви по черзі обійдете їх усі.

— Добре, пане.

— В кожному почнете з того, що дасте шілінг портірові, осьде вам двадцять три шілінги.

— Добре, пане.

— Кожному скажете, що хочете бачити непотрібний папір, який викинули за вчорашній день. Скажете, що дуже важну телеграму занесено не на ту адресу, що треба було, і ви її шукаєте, розумієте?

— Так, пане.

— Але в дійсності будете шукати середню сторінку з »Таймс«-у в місцями, повитинаними ножичками. Осьде вам число »Таймс«-у, оцю сторінку. Ви її легко пізнáєте, правда?

— Так, пане.

— В кожному випадку придверник пошле за слугою, котрому ви теж дасте шілінгі, осьде іще двацять три шілінгі. Можливо, у двацятьох випадках із двацять трьох вам скажуть, що сміття за вчорашній день уже спалене, або вивезене, та у трьох готелях вам покажуть купу паперу, в якому ви пошукаєте оцю сторінку »Таймс«-у. Дуже мало шансів, щоб ви її знайшли. Осьде вам іще десять шілінгів на надзвичайні видатки. Про результати телеграфуйте мені над вечір на Бекерстріт. А тепер, Ватсоне, нам лишається установити особу візника № 2704, а тоді

зайдемо в якусь галерію образів на Бондстріт, щоб заповнити час, поки нам треба буде йти до готелю.

V.

Три обрваних нитки.

Шерльок Гольмс мав надзвичайно розвинену здібність скермовувати свого духа відповідно до бажання. Надзвичайну справу, якою був захоплений, він, здавалось, забув на дві години й цілком заглибився в образи, модерних бельгійських малярів. Відколи ми вийшли з галерії, аж до того часу, доки не опинились перед Нортумберлендським готелем, він ні про що інше не хотів говорити, як тільки про малярство, на яке мав дуже крайні погляди.

— Льорд Генрі Баскервіль чекає вас нагорі, — сказав урядовець готелю; — він просив, щоб як тільки ви прийдете, провести вас до нього.

— Чи ви нічого не маєте проти того, щоб я подивився на вашу книгу гостей?

— спитав його Гольмс.

— Абсолютно нічого.

З книги видко було, що два імена були записані нижче Баскервіля, одне було »Теофіл Джонсон із родиною, з Ньюкастля«, друге »пані Ольдмор із покоївкою, з Ольтоном«.

— Певне, той самий Джонсон, якого я колись знав, — сказав Гольмс до портієра, чи він не адвокат? Сивий уже, трохи шкутильгає на ногу.

— Ні, добродію, цей Джонсон є власник вугольних шахт, дуже здоровий пан і не старший від вас.

— Ви цілком певні, що не помиляєтесь?

— Цілком певен; він уже кілька разів приїздить до нашого готелю, і ми його дуже добре знаємо.

— Ага, тоді так. Ну, а пані Ольдмор, мені здається, я пригадую собі її ім'я. Вибачте мою цікавість, але часто навідується до одного знайомого, знаходиш другого.

— Це зовсім хора пані, добродію. Її чоловік був колись міським головою у Гльостері. Вона завсіди до нас заїжджає, як бувас в Льондоні.

— Дякую. Здається, що я її не знаю. Цим розпитуванням, Ватсоне, ми установили дуже важний факт, — казав мені Гольмс

напів голосно, як ми йшли нагору. — Ми знаємо тепер, що люде, які так цікавляться нашим клієнтом, не спинилися в одному з ним готелю. Це показує, що вони й цікавляться ним, але ж і дуже дбають про те, щоб їх він не помітив. А це дуже важний факт і дає дуже багато до думання.

— Наприклад?

— Наприклад... гей, що таке сталося, мій любий льорд Генрі?

Дойшовши до повороту на сходах, ми зустрілися з самим льордом Баскервілем. Обличчя його було червоне від гнізу, в руці він тримав старий нечищений чобіт. Він був такий лютий, що ледве міг слово промовити, а коли почав говорити, то з далеко більшим американським акцентом, ніж ми чули від нього вранці.

— Мені здається, вони мене мають за дитину в цьому готелю, — кричав він. — Та побачать швидко, що дуже помиляються, не на такого напали! Хай мене грім вдарить, коли я подарую їм, якщо той хлопець не знайде моого чобота! Я дуже добре розумію жарти, містер Гольмс, але на цей раз вони переборщили.

— Ви все шукасте того черевика?

— Шукаю й таки знайду його.

— Але ж ви сказали, що то був новий рудий черевик?

— Так, був, а тепер це вже старий, чорний.

— Що ви кажете?..

— Те саме, що чуєте. В мене всього їх було три пари: нові руді, старі чорні й ляковані, що оце на мені. Вчора вночі вкрали рудий, а сьогодня потягли чорний. Ну, знайшли? Кажіть, що вас питаютъ, а то він стойть, вилупивши очі!

На сцену зявився переляканий слуга, Німець.

— Ні, пане, не знайшов, розпитувався по цілому готелю, ніхто нічого не чув.

— Ну, так от, або той чобіт буде знайдений до вечора, або я побалакаю з господарем і скажу йому, що виїждаю зараз же з його готелю.

— Він найдеться, пане, — даю слово, що як ви трохи потерпите, то знайдеться.

— Пам'ятайте ж, бо це буде остання річ, яку я лишаю в цім злодійськім вертепі. Ну,

містер Гольмс, я міркую, ви мені вибачите, що я турбую вас такими дрібницями.

— Мені здається, що ця дрібниця варта, щоб нею турбуватись.

— Що, ви берете це поважно?

— Як ви собі це пояснююте?

— Я власне не знаю, як пояснити. Мені це здається найдурнішою, найдивнішою пригодою, яка мені коли тільки трапилася.

— Найдивніща, може, — сказав Гольмс, задумавшись.

— А що ви про це думаете?

— Не скажу, щоб я зрозумів. Ваш винадок, лорде Генрі, дуже складний. Коли брати все у звязку зі смертю вашого дядька, то я не певен, чи з усіх п'ятьсот випадків великої ваги, які досі мав у своїх руках чи є хоч один такий заплутаний. Але ми маємо кілька ниток у руках, і можливо, що одна якась доведе нас до клубка. Ми можемо стратити чимало часу, йдучи фальшивим слідом, але, врешті, пізно, чи рано, мусимо натрапити на вірний.

Ми дуже приємно поспідали, мало розмовляючи про справу, яка звела нас до купи, і вже аж у приватній вітальні, куди

ми перейшли потім, Гольмс запитав Баскервіля, які були його наміри.

— Іхати до Баскервільського замку.

— Коли?

— З кінцем цього тижня.

— Загалом кажучи, — сказав Гольмс, — я думаю, ваша постанова розумна. Я маю досить доказів, що за вами в Льондоні стежать, а серед міліонового населення великого міста тяжко довідатись, хто саме і з якою метою. Якщо в цих людей злі наміри, то вони можуть вам пошкодити, й ми будемо безсилі попередити злочин. Ви не знали, Дре Мортімер, що за вами слідкували сьогодні вранці від самої моєї хати?

Др. Мортімер аж кинувся:

— Слідкували? Хто?

— На жаль, я цього вам не можу сказати. Хто з ваших сусідів або знайомих у околиці має велику чорну бороду?

— Немає такого... або, чекайте, так і є... Барімор, прислужник льорда Чарльза має велику чорну бороду.

— А! А де ж він, Барімор?

— Він лишився в замку.

— Нам би краще впевнитись, чи він дійсно

там. Чи не може він яким-небудь робом бути в Льондоні?

— Як же це зробити?

— Дайте мені телеграфічний бланк. «Чи все готове для льорда Генрі?» Цього досить. Адреса: »Баріморові, Баскервільський замок.« Яка найближча телеграфічна контора? Гремпен. Дуже добре. Другу телеграму пошлемо начальниківі телеграфічної контори Гремпен: »Телеграма Баріморові до власних рук. Коли його немає, вернути льордові Генрі Баскервілеві, готель Нортумберленд. До вечора ми будемо знати, чи Барімор на своєму місці в Девонширі, чи ні.

— Так, так, — сказав Баскервіль. — До речі, Дре Мортімер, хто він власне такий, Барімор?

— Син старого управителя, котрий уже вмер. Це вже четверте їхнє покоління займає цю посаду в Баскервільському замку. Наскільки я знаю, він і його жінка чесні люди, їх поважають усі в околиці.

— Але разом із тим, — сказав Баскервіль, — це досить ясно, що поки нікого з родини нема в замку, вони мають спокійне життя.

- Це правда.
- Чи Барімор дістав щонебудь заповітом від льорда Чарльза? — спитав Гольмс.
- Він і жінка його дістали по п'ятсот фунтів стерлингів.
- Ага! А чи знали вони, що дістануть?
- Знали. Льорд Чарльз охоче говорив про свій заповіт.
- Це дуже цікаво.
- Я міркую, — сказав Др. Мортімер, — що ви не будете дивитися з недовір'ям на всіх тих, що дістали яку спадщину по льордові Чарльзові, бо мені він теж лишив тисячу фунтів.
- Справді? А ще кому?
- Невеличкі суми окремим особам, і великі гроші на добродійні цілі. Решта все перейшло льордові Генрі.
- А скілько виносить та решта?
- Сімсот сорок тисяч фунтів.
- Гольмс здивовано підняв брови:
- Я не знав, що розходитьться про таку велику суму, — сказав він.
- Льорд Чарльз мав славу багатої людини, але ми не знали, наскільки він багатий, поки не оцінили нерухомі маєтки. В цілому

маєток виносить щось близько міліона фунтів.

— Справді! Ради такої здобичі варто кинутись у найнебезпечнішу авантому. Ще одне питання, Дре Мортімер. Допустимо, що щось таке трапилось би нашому молодому приятелеві, що осьде, — ви мені вибачте таку неприємну гіпотезу, сер Генрі, — то тоді кому переходить маєток?

— Через те, що Роджер Баскервіль, молодший брат льорда Чарльза, вмер нежогатим, маєток перейшов би Десмондам, далекій рідині. Джемс Десмонд немолодий уже панотець у Вестморлянді.

— Дякую. Ці деталі мають велике значення. Чи ви знали особисто містера Джемса Десмонда?

— Еге, він колись приїздив до льорда Чарльза. Це людина дуже поважного вигляду, скромний у життю. Я пам'ятаю, що він відмовився прийняти від льорда Чарльза якусь ренту, яку той дуже хотів йому записати.

— І цей чоловік, такий скромний у життю, буде наслідником тисячів льорда Чарльза?

— Він буде наслідником родового маєтку, а також і грошей, якщо теперішній власник не зробить іншого розпорядку із грішми; він, розуміється, може зробити, що скоче.

— А ви вже зробили заповіт, льорде Генрі?

— Ні, містер Гольмс, ще не зробив. Я не мав часу, бо тільки вчора довідався, як і що. Але в усякому разі, я гадаю, що гроші повинні дістатися тому, що має маєток і титул. Покійний дядько так думав. Як же може власник відбудувати славу нашого роду, як він не має досить грошей, щоб підтримувати ранг'. Маєток, замок і долари повинні бути в одного в руках.

— Дійсно. Так от як, льорде Генрі, я одної думки з вами щодо того, щоб ви негайно їхали до Баскервілю. Я роблю тільки одно застереження: ви не повинні їхати самі одні.

— Др. Мортімер іде зі мною.

— Але Др. Мортімер має свою практику, і хата його за кілька миль від вашої. В нього можуть бути найкращі на світі наміри, та він не спроможе допомогти вам. Ні, льорде Генрі, ви мусите взяти з собою когось гід-

ного довірря, який цілий час мусить бути коло вас.

— Невже ви самі можете поїхати, містер Гольмс?

— Коли діло дійде до кризи, то я сам подбаю бути на місці, але ви розумієте, що з моєю широкою практикою, мені неможливо виїхати з Льондону на необмежений час.

— Кого ж ви мені тоді порадите?

Гольмс поклав мені руку на плече.

— Як би мій приятель згодився, то я не знаю людини, яку б більш варта було мати коло себе в небезпечну хвилину. Ніхто за мене краще цього не знає.

Пропозиція мене захопила цілком несподівано, та не встиг я ще відповісти, як Баскервіль схопив мене за руку і стиснув.

— Це справді дуже гарно з вашого боку, Дре Ватсоне, — сказав він. — Ви ж знаєте, в якому я становищі, і знаєте про справу стільки ж, скільки я знаю. Коли ви поїдете зо мною і допоможете мені, я вам цього ніколи не забуду.

Перспектива пригоди завше приваблювала мене, слова Гольмса і щирість Баскервіля зворушили мене.

— Я з приємністю поїду, — сказав я, — це буде найкраще, що я міг би зробити.

— Ви будете дуже докладно писати мені про все; коли дійде діло до кризи, — а воно дійде, це певно, — я вам доручу, що саме робити. Гадаю, що до суботи все буде готове? Як вам здається?

— Як Дрові Ватсонові?

— Мені дуже підходить.

— Тоді в суботу, якщо нічого не трапиться, ми зустрінемось на двірці Паддингтон, в пів до одинадцятої.

Ми встали, щоб розійтися, коли Баскервіль, вп'явивши очі в один із кутків кімнати, скрикнув з тріумфом, кинувся і зпід комоди витяг рудий черевик.

— Ось де він!

— Дай Боже, щоб усі ваші неприємності так кінчалися, — сказав Гольмс.

— Але це дивно, — сказав Др. Мортімер, — я дуже пильно обшукав цю хату перед обідом.

— Я також, — сказав Баскервіль, — кожен куточек.

— Тоді напевно не було черевика.

— Слуга певні приніс його, коли ми на долині сиділи.

Послали за слугою, але він нічого не знав і нічого не можливо було довідатись. І ще одна дрібничка прийшла до цілого ряду таємних випадків, які так швидко йшли один за другим. Залишивши на боці сумну історію смерти льорда Чарльза, ми мали цілий ряд незрозумілих інцидентів на протязі двох днів: друкований лист, чорнобородий шпиг у візнику, пропав новий рудий черевик, потім старий чорний чобіт, несподівано найшовся рудий. Гольмс сидів мовччи в візнику, коли ми їхали додому, і я бачив із його насуплених брів і напруженого обличчя, що в його голові, таксамо, як і в моїй, постійно укладалась якась схема, в яку б могли укласитись ці незрозумілі епізоди, так видимо нічим між собою не звязані. Ціле пополуднє, аж до пізнього вечора, він сидів, задумавшись, у хвилях тютюнового диму. Перед самою вечерею прийшло дві телеграми, перша: «Тільки що дістав відповідь, що Барімор дома. Баскервіль», друга: »був у двацять трьох готелях, на жаль, не знайшов листка з »Таймс«-у. Картрайт.«

— Дві моїх нитки пішло прахом, Ватсоне. Нічого не може людини більш заохотити, як випадок, де все йде проти тебе. Треба оглянутись, пошукати інший слід.

— У вас є ще фірман, що від шпига.

— Правда. Я телефонував до головного візниківського бюро, щоб довідатись його ім'я й адресу. Не здивуюсь, коли це буде відповідь.

Почувся дзвінок. І виявилось, що він приніс щось навіть більш цікаве, ніж відповідь, бо двері відчинились і ввійшов до хати, чоловік, досить некультурного вигляду, очевидячки, сам фірман.

— Мені сказали з головного бюро, що якийсь пан, що тут живе, питався за № 2704, — сказав він. — Сьомий рік, як я їжджу фірманом, і досі ніхто ніколи не скаржився. Я приїхав сюди просто з головного бюро спитати вас, що ви проти мене маєте.

— Нічого в світі я проти вас не маю, навпаки, для вас маю десять шілінгів, як що ви мені дасте ясну відповідь на мої питання.

— Нічого казати, сьогодня в мене щасли-

вий день, — сказав фірман, осміхаючись. — Що ж ви хочете від мене довідатись? Питайте.

— Насамперед ваше ім'я й адресу, на випадок, коли ви мені будете знов потрібні.

— Джон Клейтон, з Турпей-Стріт, Боро, а фіякер мій стоїть в Шіплей, коло двірця Ватерльо.

Шерлок Гольмс записав.

— Тепер, Клейтоне, скажіть мені все, що знаєте про пана, що стежив за цим домом, сьогодня в десятій вранці, а потім поїхав за двома панами по Ріджент-Стріт.

Фірман глянув здивовано і трохи збентежено.

— Що ж я маю вам казати, коли ви самі, здається, стільки знаєте, скільки й я, — відповів він. — Коли казати правду, то пан той сказав мені, що він детектив, і щоб я нікому нічого про нього не говорив.

— Слухайте, це дуже важна справа, і ви можете набратись клопоту, коли будете що небудь тайти від мене. Ви кажете, що той пан сказав вам, що він детектив?

— Сказав.

— Коли він вам це сказав?

— Дві моїх нитки пішли прахом, Ватсоне. Нічого не може людини більш заохотити, як випадок, де все йде проти тебе. Треба оглянутись, пошукати інший слід.

— У вас є ще фірман, що від шпига.

— Правда. Я телефонував до головного візниківського бюро, щоб довідатись його ім'я й адресу. Не здивуюсь, коли це буде відповідь.

Почувся дзвінок. І виявилось, що він приніс щось навіть більш цікаве, ніж відповідь, бо двері відчинились і ввійшов до хати, чоловік, досить некультурного вигляду, очевидячки, сам фірман.

— Мені сказали з головного бюро, що якийсь пан, що тут живе, питався за № 2704, — сказав він. — Сьомий рік, як я їжджу фірманом, і досі ніхто ніколи не скаржився. Я приїхав сюди просто з головного бюро спитати вас, що ви проти мене маєте.

— Нічого в світі я проти вас не маю, навпаки, для вас маю десять шілінгів, як що ви мені дасте ясну відповідь на мої питання.

— Нічого казати, сьогодня в мене щасли-

вий день, — сказав фірман, осміхаючись. — Що ж ви хочете від мене довідатись? Питайте.

— Насамперед ваше ім'я й адресу, на випадок, коли ви мені будете знов потрібні.

— Джон Клейтон, з Турпей-Стріт, Боро, а фіякер мій стоїть в Шіплей, коло двірця Ватерльо.

Шерльок Гольмс записав.

— Тепер, Клєйтоне, скажіть мені все, що знаєте про пана, що стежив за цим домом, сьогодня в десятій вранці, а потім поїхав за двома панами по Ріджент-Стріт.

Фірман глянув здивовано і трохи збентежено.

— Що ж я маю вам казати, коли ви самі, здається, стільки знаєте, скільки й я, — відповів він. — Коли казати правду, то пан той сказав мені, що він детектив, і щоб я нікому нічого про нього не говорив.

— Слухайте, це дуже важна справа, і ви можете набратись клопоту, коли будете щонебудь тайти від мене. Ви кажете, що той пан сказав вам, що він детектив?

— Сказав.

— Коли він вам це сказав?

— Коли платив.

— Нічого більше на казав?

— Сказав, як його звуть.

Гольмс кинув на мене тріумфальний погляд.

— О, сказав як його звуть, та невже? Це було необрежно. Як же ж його звуть?

— Він сказав, що його звуть містер Шерлок Гольмс, — сказав фірман.

Ніколи я не ще бачив свого друга так збитим зпантелику, як тепер, коли він почув дю відповідь від фірмана. Хвилину він сидів мовчки, як прибитий, а тоді вибух репотом.

— Добравсь до мене, безперечно добравсь!

— сказав він. — У нього нюх такий самий добрий, як мій власний. Добре влучив мене на цей раз. Так кажете, його звуть Шерлок Гольмс?

— Так, пане, його так звуть.

— Чудово. Розкажіть мені, де він сів, і все, як і що було.

— Він покликав мене коло дев'ятої години на Трафальгарському Сквері, сказав, що він детектив, і обіцяв мені дві гіней, якщо я буду робити цілий день усе, що він скаже, й не

буду розпитуватись. Розуміється, я згодився. Попереду ми поїхали до Нортумберлендського готелю і ждали там, поки не вийшли два добродії, які взяли візника. Ми поїхали слідком за ними, поки вони не спинились тут десь недалеко.

— Коло цього самого будинку, — сказав Гольмс.

— Може, не скажу напевне, але він сам, очевидячки, це знав. Тут чекали з півтори години. Коли ті самі двоє пройшли повз нас, ми поїхали слідом за ними.

— Так, так, — сказав Гольмс.

— На половині Ріджент-Стріт мій пан крикнув через віконце, щоб я що-сили гнав до Ватерльоського двірця. Я погнав коняку, і, може, через десять хвилин ми були на місці. Тоді він заплатив мені, як слід, дві гінєї, й пішов до двірця, а на відході повернувся і сказав: «Вам може буде цікаво знати, що ви везли Шерльока Гольмса.» Отак я й довідався, як його звати.

— Так, і ви більше його не бачили?

— Ні.

— А який він був собою, цей містер Шерльок Гольмс?

Фірман почухав потилицю.

— Та воно не так легко сказати, який він був собою. На вигляд я б йому дав років сорок, середнього зросту, може, трохи нижчий за вас, одягнений був по панськи, мав чорну бороду, рівно підстрижену. З лиця блідий. Більше, здається, нічого не притив.

— Очі які на колір?

— Цього не можу сказати.

— Нічого більш не пам'ятаєте?

— Ні, нічого.

— Осьде ваших десять шілінгів, а ще десять дістанете, як що що довідаєтесь і прийдете сказати. Бувайте здорові!

— На добранич, пане, і дякую.

Візник подався собі, ледве здержуши сміх задоволення, а Гольмс подивився на мене, з гіркою усмішкою знизавши плечима.

— От тобі і третя нитка ввірвалась. Стоїмо знов там, звідки почали, — сказав він. — Хитра бестія. Він знов наш номер дому, довідався, що льорд Генрі Баскервіль радився зі мною, догадався на Ріджент-Стріт, хто я такий, що я міг завважити число візника і взяти на допит фірмана, от і послав через

нього свою нахабну відповідь. Кажу вам, Ватсоне, на цей раз ми маємо до діла з ворогом, гідним нас самих. Він дав мені шаш і мат у Льондоні, бажаю, щоб у Девоншири ви мали більше щастя, ніж я. Але я не зовсім спокійний щодо цього.

— Щодо чого?

— Що посилаю вас. Це страшна справа, Ватсоне, страшна й небезпечна, і чим більш я придивляюсь, тим менш вона мені подобається. Так, так, смійтесь, коли хочете, але даю слово, що буду радий, коли знов побачу вас дома живим і здоровим.

VI.

Баскервільський замок.

Льорд Генрі Баскервіль і Др. Мортімер були готові на призначений день, і ми, як була умова, виїхали до Девонширу. Шерлок Гольмс виїхав зі мною на двірець і дав свої останні поради й інструкції.

— На давайте на себе впливати яким-небудь гіпотезам або здогадкам, — сказав він. — Я прошу вас, як можна докладніше

передавати мені факти, а теоретику лишіть мені.

— Які факти? — спитав я.

— Все, що хоч і мало що відносилося б до самої справи, особливо про відносини молодого Баскервіля до сусідів, або якісь нові подробиці щодо смерти льорда Чарльза. Я вже сам поробив деякі розсліди за ці останні дні, але боюсь, що наслідків ніяких з того небуде. Одна річ здається певною, — Джемс Десмонд, найближчий наслідник дуже порядна людина, так що це не від нього походить. Справді, я думаю, що його можна цілком викреслити з наших комбінацій. Лишаються люди, які разом з льордом Баскервілем живуть на степу.

— Чи не краще було б відразу позбутись цих двох, Барімора й його жінки?

— Хай Бог боронить! Більшої помилки ви не могли б зробити. Якщо вони невинні, це буде жорстока несправедливість, якщо винні, то ми позбудемось тим усіх шансів довідатись про те. Крім того, в замку є візник, коли я не помилююсь, потім два фермери. Потім є наш приятель Др. Мортімер, котрого я вважаю за цілком

чесну людину, потім його жінка, про яку ми нічого не знаємо. Тоді природознавець Степльтон і його сестра, як кажуть, молода і гарна. Ще є Франкланд із Ляфтера, теж невідомий нам чинник, та ще зо двох інших сусідів. Оцих ви мусите дуже спеціально студіювати.

— Зроблю все, що зможу.

— Ви ж маєте при собі зброю?

— Так, я думав, що добре буде взяти з собою револьвери.

— Розуміється, майте револьвер при собі день і ніч, і ні на хвилину не залишайте обережності!

Наші приятелі вже замовили були купе першої кляси і чекали нас на пероні.

— Ні, не маємо жадних новин, — сказав Др. Мортімер у відповідь на запитання моого приятеля.

— В одному тільки можу заприсягнүтись, що останніх два дні за нами ніхто не стежив. Ми дуже пильно слідкували за цим, як тільки виходили з дому, і як би що було, то не поминули б були.

— Гадаю, ви все були вкупі?

— Крім учора пополудні. Я звичайно при-

свячую один день чистій забаві, як буваю в Льондоні, так що вчора я був цілий день у Музеї Хірургічного Товариства.

— А я пішов у парк подивитись на публіку, — сказав Баскервіль, — але там нічого не трапилося.

— Все-таки ви були необережні, — сказав Гольмс, хитаючи головою з дуже поважним виглядом. — Я прошу вас, лорде Генрі, щоб ви не ходили самі одні. Вам трапиться велике нещастя, як що ви будете необережні. Знайшли другий чобіт?

— Ні, пропав навіки.

— Справді! Це дуже цікаво. Ну, прощайте, — сказав він, як поїзд рушив. — Майте в пам'яті, лорде Генрі, слова зі старого переказу, який Др. Мортімер читав нам, не виходьте на степ нічною добою, коли злі сили мають свою волю.

Я оглянувся назад на перон, коли ми вже далеко відіхали, і побачив високу, сувору постать Шерльока Гольмса, як він непорушно стояв і дивився нам услід.

* * *

Подорож проїшла швидко і приємно; під час неї я близче познайомився з обома моїми товаришами й бавився зі собакою Дра Мортімера. Після кількох годин подорожі чорна земля ставала все рудіща, червоніща, цеглу на будинках заступив ґраніт, червоні корови паслися в огорожених левадах, де густа трава і більш роскішна ростинність свідчили про більш родючу землю і тепліший і вологіший клімат. Молодий Баскервіль увесь час дивився в вікно, скриуючи голосно кожен раз, як пізнавав знайомі риси Девонширського краєвиду.

— Я багато бував по світу, Дре Ватсоне, — сказав він, — відколи виїхав звідси, а ніколи не бачив місць рівних цим.

— Я ще ніколи не бачив Девонця, який не думав би, що Девон найкраще місце на світі, — сказав я.

— Це залежить від породи людей у такій самій мірі, як від краю, — сказав Др. Мортімер. — Одного погляду на льорда Генрі досить, щоб переконатись, що він круглоголовий Кельт, а кельтійська кругла голова все повна ентузіазму й почуття. В покійного льорда Чарльза була дуже інтересна голова,

напів кельтська, напів іберійська. Але ви були ще дуже молодим, як були в Баскервільському замку?

— Мені було ледве щось більше як десять років, як умер мій батько, і я ніколи не бачив замку, бо ми жили в невеликій хатчині на березі моря. Потім я поїхав до знайомих в Америку. Кажу вам, що мені все де нове, таксамо, як Дрові Ватсонові, і мені страшенно хочеться побачити степ.

— Справді? Тоді ваше бажання легко виконати, бо осьде вам перший вигляд степу,

— сказав Др. Мортімер, показавши рукою на вікно вагону.

Над зеленими нивами й над смугою низько порослого лісу, в далечині було видно чудну, нерівно хвилясту лінію сірих сумних горбів, неясних і невиразних, мов якийсь фантастичний краєвид, який привіжається вві сні. Баскервіль сидів, не спускаючи з нього очей, і на його виразнім обличчу я міг прочитати, що воно для нього значило побачити вперше це дивне місце, де рід його так довго панував і де лишив такий глибокий слід. І осьде він сам, у своїму модному, з товстого сукна, костюмі, зі своїм аме-

риканським акцентом, сидить у кутку прозаїчного вагону залізниці; але дивлячись на його темне виразне обличчя, я більш, ніж коли, відчував, що він був правдивим наслідником старого роду, довгої лінії гордих палких і звиклих панувати людей. У його густих бровах, рухливих ніздрях і в великих карих очах було видко гордість, сміливість і силу. Якщо на тому непривітному степу нас чекало важке й небезпечне завдання, то з таким товаришем можна було бути певному, що він розділить сміливо ту небезпеку з тобою.

Поїзд іспинився на невеличкій станції, і ми всі вийшли. Надворі за білим низьким парканом нас чекав екіпаж, запряжений парою невеличких, міцних коней. Наш приїзд був, очевидчаки великою подією, бо і начальник станції і всі забігали коло нашого багажу. В цьому тихому мирному куточку я дуже здивувався, побачивши, що коло воріт стояло два вояки, схилившись на свої короткі рушниці, й уважно оглянули нас, як ми виходили. Візник, сухий маленький чоловічок, привітався до льорда Генрі Баскервіля, й за кілька хвилин ми швидко ко-

тилися по дорозі. На обидва боки від нас розгорталися пасовиська, старі з високими дахами будинки визирали зза густого зеленого листя, але за цим соняшним мирним краєвидом стояла, темна проти вечірнього сонця, довга мелянхолійна лінія степу, де-неде перервана нерівними грізними горбами.

Екіпаж звернув у бічну дорогу, й ми почали з'їжджти вгору по глибоких накочених віками дорогах із високими окопами, вкритими вогким мохом і буйним попереplутуваним із ожиною, листям папороття, яке блищали під промінням заходового сонця. Все під'їждаючи вгору, ми переїхали вузький ґранітний міст і поїхали здовж голосного струмка, який швидко котився між сірим круглим камінням, пінився і ревів. І струмок, і дорога вились по долині, густо зарослій низьким дубом і ялинами. На кожному повороті Баскервіль скрикував від радощів, роздивляючись на всі боки і ставлячи безконечні питання. Все йому здавалося гарним, але, на мій погляд, сум і мелянхолія були розлиті навкруги, особливо через ясні признаки осені. Жовте листя вкривало дороги й сипалось на нас, як ми проїздили.

Гуркіт наших колес замірав, як ми проїздили через кути гнилого одягу дерев.

— А це що таке? — скрикнув Др. Мортімер.

Просто перед нами хвилястою лінією вирисувався контур височини, на якій простягся степ, а на самій горі, різько й ясно, мов статуя їздця на підесталі, сидів на коні вояк із рушницею через плече, темний проти заходового сонця й непорушний.

— Що це таке, Перкінсе? — спитав Др. Мортімер.

Наш візник напів повернув голову.

— З каторжної тюрми в Прінстоні втік один каторжний; вже три дні, як сторожа пильнүє всі шляхи і всі стації, але ще й досі ніхто не бачив його. Фермери навколо ремствують незадоволені з того.

— Чого ж незадоволені? Кожний, хто дастъ вказівки, дістас п'ять фунтів.

— Так, то так, але що варті п'ять фунтів у порівнянню з тим, що вам переріжуть горло. Як би це був звичайний каторжний, а цей ні перед чим не спиниться.

— А хто ж це такий?

— Сельден, убивець з Ноттінг Гіля.

Я пам'ятав цей злочин дуже добре, бо це був випадок, який був дуже зацікавив Гольмса незвичайною жорстокістю й вищуканою брутальністю злочинця. Замінено кару смерті в цьому випадку на каторгу, лише з огляду на те, що виникли сумніви щодо цілковитої нормальності убивця.

Бричка наша виїхала на останній горбок, і перед нами розлягся в цілому своєму обширі степ із розкиданими по ньому величезними купами каміння й гострими скелями. Зі степу подув холодний вітер, від якого мороз пішов поза шкурою. Тут десь на цій сумній рівнині, в якійсь норі ховаючись як дикий звір, причайвся злочинець, несучи в серді лють проти цілого суспільства, яке викинуло його з поміж себе. Треба було ще тільки цеї події, щоб разом із холодним вітром і темним небом доповнити грізний краєвид пустелі перед нами. Навіть Баскервіль замовкі і щільніще загорнувся в свій плащ.

Ми покинули родючу в долині за нами землю і, оглядаючись, бачили її в далечині в останніх промінях сонця, яке перетворювало в нитки золота струмки й горіло на

скибах червоно-рудої ріллі, тільки що переверненої плугом, і на червоно-золотому осінньому убранию густих лісів. Шлях перед нами, через руді й сиві гроби, вкриті подекуди величезним камінням, ставав усе дикий і непривітніший. Час-від-часу ми проїздили коло людських осель, вкритих і огорожених камінням, без садків, без сліду зелені, що замасковувала б різькі, голі контури будівлі. Раптом перед нами відкрилась велика западина, заросла дубом і смереками, покрученими й погнутими напротязі років негodoю. Дві вузьких високих башти стриміли над лісом угору. Візник показав батогом:

— Баскервільський замок, — сказав він.

Власник замку встав і втопив туди свій погляд, очі йому світились, щоки палали. Через кілька хвилин ми під'їхали до залізної брами з фантастично переплутаними ґратами з кованого заліза й високими почорнілими від негоди й оброслими мохом стовпами, на яких були висічені з каменя кабанячі голови гербу Баскервілів.

Через браму ми в'їхали в алею, де туркіт коліс знову зник у м'якому жовтому листю,

яке вкривало алєю, а старі дерева зрослися гиллям у темний тунель над нашими головами. Баскервіль іздрігнувсь, глянувши впоздовж довгої темної алєї, кінець якої, мов яка примара, бовванів, будинок.

— Не дивуюся, що дядько почував себе нещасливим у такому місці, — сказав він. — Цього досить, щоб налякати аби-яку людину. Я поставлю ряд електричних ламп, і у світлі в тисячу свічок Свона і Едісона ви й не пізнаєте цієї алєї.

Алея кінчалась широким подвір'ям, укритим зеленою травою, — перед нами стояв замок. Центральна частина була стара: велика масивна будівля з висуненим наперед ганком, вся передня стіна заросла плющем, у якому були повитинані чотиркутники на вікна й подекуди на скульптурі прикраси та ієрби. Від центрального блока підіймалися дві однакові вежі, також старі, зубчасті, з бійницями; ліворуч і праворуч були прибудовані з чорного ґраніту більш модерні крила. Крізь великі з ґратами вікна світилося в середині світло, а з високих димарів на крутому високому даху здіймався вгору високий стовп диму.

— Доброго здоровля, льорде Генрі! Щасливо прибути до Баскервільського замку!

З тіни ганку виринув високий чоловік і кинувся відчиняти дверці екіпажу. Жіноча постать вималювалась сілуєтом на жовтім свіtlі сінєй; вона вийшла й допомагала здіймати наш багаж.

— Ви нічого не маєте проти того, що я поїду просто додому? — сказав Др. Мортімер. — Моя жінка чекає мене.

— Але ж зостаньтеся, пообідаєте з нами.

— Ні, я мушу їхати; мене, певне, чекає праця. Я б лишився, щоб показати вам будинок, але Барімор зробить це краще за мене. До побачення, і не вагайтесь послати за мною, вдень, чи вночі, коли я можу бути вам потрібний.

Гуркіт коліс завмер в кінці алеї; ми з льордом Генрі повернули до сінєй, і двері важко зачинились за нами. Ми опинились у прекрасному покою, великім і високім, прикрашенні величезними сволоками з темного старого дуба. В великому старовинному коміні за високими залізними ґратами тріщав і палав вогонь. Ми з льордом Генрі почали

гріти біля нього руки, що були закостеніли від холодного вітру під час подорожі.

Нагрівшись, ми оглянулись по покою, кинули оком на високі вузькі вікна зі старого ріжноколірового скла, старовинну дубову облямівку стін, оленячі голови, герби по стінах, все це в півтіні, в півсвітлі великої лампи по середині стелі.

— Все це виглядає так, як я собі уявляв, — сказав льорд Генрі. — Чи це не справжній зразок оселі старого роду. Подумайте тільки, що в цій самій салі на протязі п'ятьох століть жили мої предки! Якесь почуття вроčистості обіймає мене, як тільки про це подумаю!

Його смагляве обличчя палало юнацьким ентузіазмом, коли він розглядався навколо себе. Світло падало просто на нього, де він стояв, але довгі тіни снувалися по стінах і висіли над ними темним шатром. Барімор, занісши багаж до наших кімнат, вернувся і стояв перед нами, ввічливо склонившись, як пристало добре вихованому слузі. Він був надзвичайно гарний чоловік, високий, з блідими благородними рисами обличчя й короткою чотирокутною бородою.

— Будете зараз обідати, пане?

— А обід готовий?

— Зараз буде готовий. Я поставив гарячу воду в ваших кімнатах. Ми з жінкою будемо раді, льорде Генрі, служити в вас, поки ви не переміните все, бо при нових умовах у такому будинку ви мусите мати більше слуг.

— Яких нових умовах?

— Я хотів тільки сказати, що льорд Чарльз жив дуже скромно, і ми могли удвох із жінкою задовольняти всі його вимоги, а ви, напевне, захочете мати більше товариства, то вам доведеться мати більше челяді.

— Так ви збираєтесь покинути службу?

— Тільки тоді, коли на те буде ваша згода, пане.

— Але ж ваші прадіди були з нашими вже скілька поколінь. Мені було б дуже шкода почати нове життя, ламаючи старі традіції.

Мені здалось, що на блідому обличчю клюшника з'явились признаки зворушенні.

— Мені таксамо шкода, пане, і моїй жінці теж. Але, правду кажучи, пане, ми обож дуже любили льорда Чарльза, і його смерть нас дуже вразила. Так, що саме це місце

стало неприємним для нас. Я боюсь, що в нас ніколи вже не буде легко на душі в Баскервільському замку.

— А що ж ви хочете робити?

— Я гадаю розпочати якусь крамницю, пане. Щедрість льорда Чарльза дала нам до цього змогу. А тепер дозвольте провести вас до кімнат.

Угорі, навколо великого центрального по-кою йшла галерія з балюстрадою, до якої вели широкі сходи; по обидва боки, повздовж цілого будинку розходилися два коридори, в які відчинялися всі спальні кімнати. Моя була в тому самому боці, що і льорда Генрі, майже поруч із його кімнатою. Кімнати ці видавалися більш новими, ніж центральна частина будинку, і ясні тапети на стінах, велика скількість свічок спричинилися де в чому до того, щоб мое перше невеселе враження, яке лишилось у мене, змінилось.

Але їдалня, що була поруч із першим по-коєм, була понура й сумна. Це була довга саля, одна її частина, де у старовину сиділа родина, була на один ступінь вища, ніж решта, де сиділи піддані; з одного боку, вгорі, була галерія для музик. Над нашими

головами простягались темні сволоки, а над ними задимлена й чорна стеля. При світлі смолоскипів, серед яскравих колірів і безпосередності гучних банкетів у давні часи ця сала, може, виглядала інакше, але тепер, коли двоє панів у чорних костюмах сиділи під звисною лямпою, що, блимаючи, кидала на них кружок світла, кожен із нас мимоволі знижував голос і падав духом. Довга лінія предків у ріжних одягах, починаючи від лицаря часів королеви Єлизавети до джиг'уна-франта часів Регента, дивились на нас зі стіни і гнітили нас своїм мовчазним товариством. Ми розмовляли мало, і, признаюсь, я був радий, коли скінчився обід, і ми перейшли в більш новітню білярдну й закурили цигарки.

— Даю слово, — сказав льорд Генрі, це не дуже веселе місце. Думаю, що, врешті, можна привикнути до нього, але поки-що я почиваю себе не дуже по собі. Не дивуюсь, що дядько був трохи чудний, коли жив сам у такому будинку. Якщо нічого проти того не маєте, то підемо сьогодня раніше спати, і, може, завтра нам усе здасться веселіщим.

Перше ніж лягти до ліжка, я відхилив

занавіску й виглянув із вікна; воно виходило на муріжок перед дверима, за ним гойдалися і стогнали під вітром дерева. Півмісяць визирнув крізь зграї летючих по небу хмар, і в його холодному свіtlі поза деревами мені видко було довгу, хвилясту лінію мелянхолійного степу, подекуди перервану гострими зубцями скель. Я спустив занавіси з почуттям, що мое останнє враження підходило до того самого меланхолійного тону, що й решта.

Про те, ще не було останнє враження. Хоч я й був утомлений, але довго не міг заснути й перевертався з боку на бік, дожидаючи сну, що десь барився. Десять годинник дзвонив пів і чверти годин, а так, над старим будинком панувала мертвa тиша. І раптом у цій мертвій тиші до моого вуха долетів згук, голосний, ясний, у значенню якого не могло бути жадного сумніву: то був жіночий плач, притишено хлипання людини, яка душилась від ридання, викликаного якимсь тяжким горем. Я сів на ліжку і слухав. Плач не міг бути десь далеко, напевніше тут, у домі. З півгодини я чекав, напруживши кожен нерв, але вже нечув більше

ніякого другого згуку, крім годинника і шестиння плюща на стіні знадвору.

Степльтони.

Свіжа краса наступного ранку трохи розвіяла сумне й сіре вражіння, яке лишив на нас обох перший вечір у Баскервільському замку. Коли ми з льордом Генрі снідали в їdalальні, сонячне світло вливалося крізь високі з дрібними шибками вікна, кидаючи колірові плями від гербів на склі. Темна дубова облямівка на стінах горіла в золотому промінню мов бронзова, і трудно було повірити, що це дійсно була кімната, яка вчора нагнала на нас такий сум.

— Мені здається, що це ми, а не будинок у тому винен! — сказав льорд Генрі. — Ми були змучені подоріжжю, змерзли, і через те так невесело дивились на все. Тепер ми свіжі й відпочили, і все нам здається знов веселим.

— А про те, не все було виключно ділом фантазії, — відповів я. — Чи не чули ви часом, наприклад, щоб хтось, — жінка, здається, — плакав уночі?

— Дивно, бо й мені в півні здалося щось таке саме. Я досить довго ждав, але більш нічого не було чути, так що я поміркував, що то було вві сні.

— Я чув дуже виразно й певен, що то був дійсно плач жінки..

— Треба зараз про це довідатись.

Він подзвонив і спитав Барімора, чим він може пояснити нашу нічну пригоду. Мені здалось, що бліде обличчя клюшника ще більше зблідло, як він вислухав питання свого пана.

— В домі є тільки дві жінки, льорде Генрі, відповів він, — одна наймичка, вона спить у другому крилі, друга — моя жінка, і я можу ручитись, що то не вона.

Про те він збрехав, бо випадково, по сніданню я зустрів її в коридорі, коли сонце вдарила їй у очі. Пані Барімор була велика, спокійна жінка з важкими рисами обличчя, міцно стуленими устами, але очі її були червоні, і повіки розпухли. Це вона пла-кала вночі, й якщо дійсно вона, то чоловік її мусів про це знати. Проте, сказавши, що це не вона плакала, він узяв на себе

рись, що правда може виявитися. Нащо він це зробив? Чого вона так гірко плакала? Довкола цього блідого чорнобородого гарного чоловіка збиралась атмосфера таємниці і злочину. Він перший знайшов тіло льорда Чарльза і з його слів ми довідалися про подrobiці і обставини, звязані зі смертю старого льорда. Чи можливо, щоб то таки був Барімор у фіякрі на Ріджент-Стріт? Міркуючи по бороді-може бути. Візник казав, що то був невеличкий чоловік, але він міг лег-го помилитись. Як би установити це як слід? Очевидячки, що перш за все треба побачити начальника пошти з Гремпен і довідатись, чи телеграму дійсно віддано до рук самого Барімора. Яка б не була відповідь, принаймні, в мене було про що писати Шерльокові Гольмсові.

Льорд Генрі мав по сніданню розглядати ріжні папери, так що цей час для моєї екскурсії був підходящий. Я з приємністю пішов пішки чотирі милі здовж граници степу й дійшов, нарешті, до невеличкого сірого села, в якому найбільшими будинками, що стояли високо над рештою, була корінна хата Дра Мортімера. Начальник пошти,

який заразом мав найбільшу в селі крамницю, дуже добре пам'ятав телеграму.

— Розуміється, — сказав він мені, — я послав Баріморові телеграму так, як було звелено.

— Хто вручив її?

— Осьде мій син. Джемсе, ти носив минулого тижня телеграму Баріморові до замку?

— Я, тату.

— В його власні руки?

— Він саме був на горищі, так що я не міг дати в його власні руки, але вручив пані Барімор, і вона обіцялася зараз передати.

— А ви самого Барімора не бачили?

— Ні, пане; він же був на горищі.

— Коли як ви його не бачили, то як ви знаєте, що він був на горищі?

— Ну, напевне, його власна жінка мусіла знати, де він був, — сказав переконано начальник пошти. — Дістав він телеграму? Коли вийшла яка помилка, то винен сам Барімор.

Очевидячки, що допитуватись далі будо безнадійно, але ясно було, що, не дивлячись на хитрість Гольмса, ми не мали доказу, що Барімор не був у Льондоні ввесь

цей час. А коли це було так, коли він був і останнім чоловіком, що бачив льорда Чарльза перед смертю, й першим, що зустрів і стежив за молодим наслідником, коли той вернувся до Англії, що ж тоді? Чи був він чиємось агентом, чи сам мав якісь злочинні наміри? Який інтерес мав він, переслідуючи Баскервілів? Я згадав чудну пересторогу з повирізуваних слів у статті »Таймса«. Чи то було його діло, чи когось іншого, хто взявся шкодити його плянам? Гольмс сам казав, що такого складного випадку у своїй довгій серії сенсаційних розслідів у нього ще не було. Вертаючись додому сірим самотним шляхом, я молив Бога, щоб Шерлок Гольмс швидче увільнився від своїх обов'язків і міг приїхати сюди, щоб зняти з моїх плечей важкий тягар відповідальності.

Несподівано думки мої були перервані: хтось за мною біг і кликав мене по імені. Я повернувся, сподіваючись зустріти Дра Мортімера, але був дуже здивований, побачивши незнайомого чоловіка, що гнався за мною. Це був невеликий, сухий, трицятирічний чоловік, чисто виго-

лений, з білявим, як льон, волоссям, одягнений у сірий костюм і солом'яний бриль. Через плече висіла в нього металева ботанізирка, а в руках мав зелену сітку, щобловити метеликів.

— Я міркую, що ви вибачите мені за сміливість, Др. Ватсоне, — сказав він, підходячи до мене, трохи задиханий від бігу. — Ми тут прості люди на степу й не ждемо, поки нас офіціально познайомлять. Можливо, що ви чули моє імя від нашого спільногоприятеля, Др. Мортімер, я — Степльтон.

— Ваша сітка й ботанізирка вже мені це сказали, — відповів я, бо знов, що Степльтон був природник. — Але як ви мене пізнали?

— Я зайдов був до Мортімера, і він показав мені вас із вікна своєї лікарні, як ви проходили. А що нам по дорозі додому, то я подумав собі, що дожену вас і сам познайомлюсь. Міркую що льорд Генрі не дуже втомлений із подорожі?

— Ні, він себе добре почуває.

— Ми всі трохи боялись, що по сумній смерти льорда Чарльза новий власник не скоче тут жити. Цього надто, вимагати від

багатої людини, щоб поховала себе тут, у такому мсіці, але нема чого казати вам, як це багато значить для тутешнього населення. Гадаю, льорд Генрі незабобонний і не боїться ріжних оповідань?

— Думаю, що ні.

— Ви, розумієтесь, знаєте переказ про пекельного пса, який переслідує цілий рід Баскервілів?

— Так, я чув.

— Дивно, наскілько мужики в околиці забобонні. Кільки хочете з них готові присясти, що бачили того пса на степу. Він говорив, осміхаючись, але по очах пізнати було, що він думав про справу серіозніше.

— Переказ мав великий вплив на уяву льорда Чарльза, і я не сумніваюсь в тому, довів до трагічного кінця.

— Але як?

— Його нерви були такі напружені, що зустріч з якою б не було собакою могла мати фатальний ефект на його хоре серце. Я думаю, що він дійсно бачив щось таке в ту ніч у алєї. Я ввесь час боявся, щоб не сталося якого нещастя, бо я дуже любив старого і знат, що в нього хоре серце.

— Звідки ж ви знали?

— Мій приятель Мортімер казав мені.

— Так тоді ви думаєте, що якась собака напала на льорда Чарльза, і що він умер від переляку?

— Маєте ви краще пояснення?

— Я не прийшов ще ні до якого висновку.

— А Шерльок Гольмс?

У мене на хвилину захопило було дух, але, побачивши спокійний вираз обличчя й одвертий погляд у нового знайомого, я зрозумів, що він не сподівався від мене ніякого здивування.

— Нам нема чого вдавати, що ми вас не знаємо, Др. Ватсоне, — сказав він, — ваші звідомлення про Шерльока Гольмса нам відомі, а ви не могли зробити його славним, не зробивши тим самим і собі відомого імені. Коли Мортімер сказав мені, як вас звати, він не міг заперечити, що це власне той самий Ватсон. Коли ви тут, то ясно, що Шерльок Гольмс зацікавився цією справою, і мені, натурально, хотілось би знати, які його погляди на це.

— На жаль, не можу ще вам дати на це відповіди.

— Можна спитатись, чи ми будемо мати
честь бачити його самого?

— Він не може виїхати з Льондону саме
тепер, бо має багато інших справ.

— Яка шкода! Він міг би вияснити трохи
все це, таке темне для нас. Що ж до ваших
власних дослідів, то як би я міг бути вам
чим-небудь потрібним, прошу мною розпоря-
джати. Як би ви мені сказали, в якому на-
прямі ви хочете розслідувати справу, які
маєте підозріння, я, може, вже тепер міг
би допомогти вам або порадити.

— Запевняю вас, що я тут просто в го-
стях у моого приятеля, льорда Генрі, і що
мені не треба жадної допомоги.

— Чудово! — сказав Степльтон. — Ви
цілком маєте рацію бути обережним і дис-
cretним. Я справедливу дістав науку за
свою недискретність, і запевняю вас, що
більше не буду про це згадувати.

Ми дійшли до місця, де від великого шля-
ху відходила вузька заросла травою стежка
і крутилась уздовж степу. Праворуч був
крутий, закиданий круглими камінчиками
горб, у якому колись давно лупали граніт;
той бік його, що до нас, спадав круто, а в

нішах росло папороття і стелилась ѿжина.
Здалеку курився дим.

— Недалеко звідси, цією стежкою прийдемо до моєї хати, — сказав Степльтон, — може ви маєте час зайти на хвилину, я вас познайомлю зі сестрою.

Моя перша думка була, що я мушу бути коло льорда Генрі, але, згадавши ту купу паперів і рахунків, які вкривали його стіл, я рішив, що нічого не можу допомогти йому в цьому, і, крім того, Гольмс спеціально доручив мені познайомитися з усіма сусідами, отже я прийняв запросини Степльтона, і ми разом звернули на стежку.

— Дивне місце, цей степ, — сказав він, — окинувши оком хвилясту височину з довгими зеленими балками, з високими хребтами, на яких, мов скамяніла піна на морських хвилях, біліли зубці з каміння. —

— Ніколи вам тут не обридне. Ви не можете собі в'явити, скільки дивних таємниць тут поховано, такий він величезний, порожній і таємний.

— А ви хиба його добре знаєте?

— Я живу тут тільки два роки. Тубольці назвали б мене новою людиною. Ми при-

їхали сюди незабаром після того, як льорд Чарльз оселився в замку. Але завдяки моїм звичкам природника, я вивчив кожен куточек тут у околиці і, думаю, мало хто знає місцевість краще, ніж я.

— Хіба її так трудно знати?

— Дуже трудно. Бачите, наприклад, цю велику долину на північ, з невеличкими горбками? Ви не помічаєте нічого особливого на ній?

— Нічого, хіба, що це було б знамените місце, щоб прогнati коня іавскоки.

— Натурально, що ця думка прийшла вам у голову, але ті, що таксамо думали, заплатили життям за неї: бачите ясно-зелені плями на долині?

— Бачу, вони здаються більш родючими, ніж решта.

Степльтон засміявся:

— Це величезне багно, — сказав він. — Один незручний крок і смерть, чи людині, чи скотині; вчора лиш я бачив, як один з поні, що паслись тут на степу, ступив туди і вже не виліз. Довгий час я бачив, як голова його стреміла, але згодом його засмоктало. Навіть у суху погоду небезпечно пере-

ходити долину, а після цих осінніх дощів, то це страшне місце. А про те я можу пройти до самої середини і вернутись живим. Господи, онде знов одне з тих нещасних поні!

— Щось руде крутилось і качалось по-між зеленою осокою. Нарешті, з болота вистромилася довга шия, скручена агонією, і страшний крик розлягся над степом. У мене мороз пішов поза шкурою, але в моого нового знайомого нерви були, здається, міцні, ніж у мене.

— Пішов! — сказав він. — Багно засмоктало його! Щодня по одному, може, ще неодно згине, бо вони звикли ходити там у суху погоду й не розбірають, аж поки багно не схопить їх. Це страшне місце, оце Гремпенське болото.

— А ви, кажете, можете перейти його?

— Так, там є кілька стежок, якими дуже швидко можна перебігти. Я найшов їх.

— Але на що вам було шукати в такому страшному місці?

— А от, бачите, горби по той бік. В дійсності то острови, оточені навколо неперехідним багном, яке облягло їх на противі

віків. Там найдете що-найрідчі ростини й метелики, якщо маєте хист дістатись до них.

— Нехай, я спробую.

Він глянув на мене здивовано.

— Ради Бога викиньте такі думки з голови, — сказав він. — Ваша кров паде на мою голову. Запевняю вас, що ніяких шансів немає, щоб ви вернулись живим. Я можу перейти лиш завдяки тому, що пам'ятаю деякі складні прикмети.

— А це що таке?! — скрикнув я.

Довгий протяжний стогін, неймовірно сумний, розлягся над степом. Він сповнив ціле повітря, і разом із тим неможливо було вгадати, звідки він пішов. Починаючи від неголосного клекоту, згук перешов у могутній рев, і знов зійшов на сумний невиразний, стогін. Степльтон глянув на мене з чудним виразом на обличчу.

— Дивне місце, цей степ, правда? — сказав він.

— Але що це було?

— Мужики кажуть, що це собака Баскервілів кличе свою здобичу. Я чув цей голос раніше, але ніколи ще так голосно.

Я оглянувся зі стисненим серцем на ши-

року хвилясту рівнину, де-не-де поляпану зеленими плямами осоки. На цілому просторі не видко було жадного руху життя, крім кількох круків, які голосно крукали на скелі за нами.

— Ви, освічена людина, не можете ж ви вірити в таку дурницю, — сказав я. — Яка, думаете ви, причина такого дивного згуку?

— На багні часто бувають дивні згуки: або болото осідає, або вода збирається, або ще щонебудь.

— Ні, ні, це був голос живого сотворіння.

— А може й так. Чи ви коли чули, як кричить водяний бугай?

— Ні, ніколи не чув.

— Це дуже рідкий птах, у Англії майже зник, але на степу всяке буває. Справді, мене б не здивувало, як би я довідався, що ми оде чули останнього водяного бугая.

— Я ніколи в життю не чув нічого такого дивного, страшного.

— Це, дійсно, не дуже веселе місце, загалом кажучи. Гляньте, онде на горбі, як ви думаете, що то таке?

Цілий крутій горб був укритий сірим ка-

міннам, поставленим кружками, зо двацять кругів що-найменче.

— Що ж це таке? Загородки для овець?

— Ні, це оселі наших достойних предків. Передісторічний чоловік заселяв густо цей степ, а що від тих часів тут майже ніхто не селився, то ми знаходимо його будинки майже такими якими він їх лишив. Це його стоянка, хати, лиш без дахів. У середині, коли маєте цікавість увійти до середини, можна пізнати, де він вогонь розкладав, де постіль була.

— Це справжнє місто. Коли воно було заселене?

— Неолітичний чоловік, — більш точної дати немає.

— Що він робив?

— Пас скот на цих пасовиськах, навчився добувати цинк, коли бронзові сокири почали заступати кам'яні. Гляньте на глибокий окіп на протилежній горі; це також його робота. Так, так, Дре Ватсоне, тут на степу знайдете багато дечого цікавого. О, вибачте мені на хвилину. Я певен, що це Cyclopides.

Невеличка мушка, чи метелик, перелетіла

нашу стежку, і в одну хвилю Степльтон, надзвичайно швидко й енергійно кипувся за нею наздогін. На мій жах, метелик полетів просто на велике багно, але мій знайомий не спинився ні на хвилину, стрибаючи з одної купини на другу й вимахуючи зеленою сіткою в повітру. Його ясно-сіре убрання й нерівні, зиг'заковати кроки робили його самого схожим на якогось величезного мотилля. Я стояв, слідкуючи за погонею, дивуючись його надзвичайній зрученості й разом з тим, боячись за нього, щоб бува не схитнувся й не попав у зрадливе болото, коли почув позад себе кроки й, повернувшись, побачив перед собою на стежці молоду жінку. Вона прийшла в напрямі, звідки дим з димаря вказував на близькість оселі Степльтона, але в западині, якою вона йшла, її досі не було видно.

Я не міг не догадатись, що це була сестра Степльтона, про яку мені говорили, бо на степу не було багато пань; до того пригадав собі, що про неї говорили, що була гарна. Молода жінка, яка наближалась до мене, без сумніву була гарна, і краса та була надзвичайногого типу, рідкого тут. Не могло

бути більшого контрасту, як ось між братом і сестрою; сам Степльтон був нейтрального коліру, мав ясне волосся, сірі очі, вона ж була чорнява, чорніща за всіх брунеток, яких я бачив у Англії, висока, струнка й елеганта. Риси обличчя мала горді, тонкі, такі правильні, що могли б здаватись без виразу, як би не ніжні уста і прегарні, чорні, живі очі. Її струнка постать, елегантне убрання були дійсно дивним з'явницем на самотній степовій стежці. Очима слідкувала за братом, а як я оглянувся на неї, вона швидко підійшла до мене. Я привітався і збирався зробити якусь увагу для пояснення моєї приязви тут, як її власні слова повернули мої думки в інший бік.

— Ідьте назад! — сказала вона. — Вертайтесь зараз просто до Льондону!

Я міг тільки дивитись на неї в німім, глупім здивованню. Вона блиснула на мене очима й тупнула нетерпляче об землю ногою.

— Чого я маю вертатись? — спітав я.

— Я не можу пояснити.

Вона говорила тихим голосом із наміром переконати мене, — але ради Бога робіть,

що я вас прошу. Їдьте, і щоб ніколи ваша нога не була на степу.

— Я ж тільки-що приїхав.

— Господи! — скрикнула вона. — Невже ви не розумісте, коли попередження робиться для вашого порятунку! Зараз вертайте до Льондону! Цс—с! Мій брат вертається. Ні слова про те, що я казала! Може, ви зірвете мені оту орхідею, онде між очеретом. У нас на степу багато орхідей, хоч, розуміється, тепер трохи пізно, щоб бачити все в цілій красі.

Степльтон покинув свою гонитву й надійшов до нас, задиханий і червоний від бігу.

— Це ти, Беріль! — сказав він, і мені здалось, що тон його був не зовсім сердешний.

— Чого тобі так душно, Джеку? — спітала вона.

— Я ганявся за метеликом. Він дуже рідкий, особливо тепер ув осени. Яка шкода, що не впіймав його.

Він говорив байдуже, але малі очі ввесь час бігали від дівчини до мене.

— Я бачу, що ви познайомились.

— Так. Я казала льордові Генрі, що тепер

уже пізно для того, щоб бачити всі справжні пишноти степу.

— Так ти думаєш, це хто такий?

— Я думаю, льорд Генрі Баскервіль?

— Ні, ні, — сказав я, — я собі звичайна людина, але я його приятель. Мое ім'я Др. Ватсон.

Вона почервоніла з досади.

— Тоді ми не зрозуміли один одного, — сказала вона.

— У вас здається не багато було часу на розмову, — завважив її брат з тим самим допитливим виразом очей.

— Я говорила так, наче б Др. Ватсон був постійним мешканцем, а не лише гостем, — сказала вона. — Для нього тоді не може мати значіння, чи тепер рано, чи пізно для орхідей. Але ж ви ще не тікаєте й зайдете до нашої хати?

За кілька кроків ми дійшли до самотнього будинку, що колись давно був фермою пра-сола, а тепер був перебудований і перероблений на модерну оселю. Навкруги будинку був садок, але дерева, як звичайно на степу, були миршаві й невеликі, а вигляд

цілої оселі злиденний і сумний. Нас зустрів старий слуга, чудернацький, зморщений і в поношенні оджі, що, здавалося, саме підходив до цілої оселі. А проте всередині, велики кімнати були добре умебльовані, скрізь, здавалось мені, видко було жіночий смак. Виглянувши з вікон на безкрайний степ, що хвилями простягся безкраю до самого обрію, я не міг не здивуватись, що привело цього високо освіченого чоловіка й цю таку гарну жінку жити в такому місці.

— Правда, незвичайне місце ми вибрали?
— сказав він, ніби відповідаючи на мою думку. — А про те ми тут більш-менш щасливі, правда, Беріль?

— Зовсім щасливі, — сказала вона, — але в її словах не чути було переконання.

— Я тримав школу, — сказав Степльтон, — в одному з північних округів. Але для людини з моїм темпераментом така праця була механічна й нецікава; правда, контакт із молоддю, допомога формуванню молодих світоглядів, можливість упливу на них у напрямі своїх ідеалів — були мені дуже до серця. На жаль, доля була проти нас: у школі

лі вибухла серіозна епідемія, і троє хлопців умерло. Це привело до краху, від якого школа ніколи більш не підійнялась, і велика частина моого капіталу пропала безповоротно. А проте, як би не втрата приємного товариства дітей, я міг би тільки радіти своїому нещастю, бо з моїм нахилом до золотогії та ботаніки я знайшов тут необмежене поле для студіювання, і моя сестра так само любить природу, як і я. Все це, що я вам сказав, викликав вираз вашого обличчя, як ви дивились на стекло із вікна.

— Мені, справді, спало на думку, що тут могло б бути трохи нудно, менш для вас, ніж, може, для вашої сестри.

— Ні, ні, мені ніколи не буває нудно, — сказала вона швидко.

— Ми маємо книжки, маємо наукові студії, й маємо цікавих сусідів. Др. Мортімер дуже вчена людина у своєму фаху; покійний лорд Чарльз був також чудовим компаніоном. Ми добре його знали й дуже відчуваємо його смерть, більш, ніж я можу це висловити. Як ви думаете, чи я не був би на перешкоді, як би сьогодні пополудні зайшов до лорда Генрі, щоб познайомитись?

-- Я певен, що йому буде дуже присмно.

— То, може, ви йому скажете, що я збираюсь. Нашими скромними засобами ми можемо трохи полегчiti його перебування тут, поки він не звикне до нового оточення. Хочете подивитись мою колекцію метеликів? Мені здається, що для південного заходу Англії вона найповніща. А тимчасом поспіє ленч.

Але мене тягло вернутись до льорда Генрі. Мелянхолія, яку навіяв на мене степ, смерть нещасного поні в багні, чудні згуки, сполучені зі страшним переказом про Баскервілів, все це наві'яло на мене сум. Та ще, поверх усіх цих, більш-менш неясних вражінь, виринула ясна й виразна пересторога місс Степльтон; вона висловила її з таким гарячим переконанням і щирістю, що для мене без сумніву лежала за тим якась глибока й серіозна причина. Я встояв перед усіма за прошуваннями зістatisя на ленч і одразу пішов додому, тою самою, зарослою травою стежкою, якою ми прийшли.

Але, здається, була якась коротча стежка, якої я не знав, бо поки я вийшов на великий шлях, місс Степльтон уже сиділа на

камені над шляхом. Обличчя її почевоніло від швидкої ходи, і вона держалась рукою за серце.

— Я цілу дорогу бігла, щоб перехопити вас, Дре Ватсоне, — сказала вона. — Не мала часу навіть узяти капелюха на голову. Я не можу довго лишатись, бо брат завважить, що мене немає. Я хотіла тільки вам сказати, що як мені шкода, що я так по-дурному помилилася, думаючи, що ви льорд Генрі. Будь ласка, забудьте слова, які я казала, вони для вас не мають жадної ваги.

— Але я не можу їх забути, — відповів я. — Я приятель льорда Генрі, й його життя й добробут мене дуже близько обходять. Скажіть мені, через що ви так хотіли, щоб льорд Генрі вернувся до Льондону?

— То були жіночі химери, Дре Ватсоне. Коли ви мене близче пізнáєте, побачите, що я не все можу пояснити, що кажу або роблю.

— Ні, ні, ваш голос і досі чується в мене в вухах, і я пам'ятаю вираз ваших очей. Прошу вас, будьте щирі зі мною, бо відколи я тут, я свідомий ріжних небезпек і тіней навколо. Скажіть мені, що ви мали на

думці, а я обіцяю, що передам вашу пересторогу льордові Генрі.

Вираз вагання перейшов на хвилину через її обличча, але погляд її очей знов став твердий, коли вона відповіла мені.

— Ви надаєте занадто багато значіння тому, що я сказала, Дре Ватсоне. Мій брат і я були дуже стурбовані смертю льорда Чарльза. Ми знали його дуже близько, він часто до нас приходив цею стежкою через степ. Переказ про прокляття над його родом мав великий уплив на нього, і відколи сталася ця трагедія, я, натурально, відчуваю, що мусить бути якась причина для того страху, який він відчував. Через те я і стревожилася, коли довідалась, що другий член родини приїхав, щоб жити тут, і почувала, що треба попередити його перед небезпекою, яка йому грозить. Це було все, що я хотіла вам дати зрозуміти.

— Але в чому та небезпека?

— Ви знаєте історію про собаку?

— Я не вірю в такі дурниці.

— А я вірю. І коли ви маєте якийсь уплив на льорда Генрі, зробіть усе, щоб він виїхав із цього місця, фатального для його роду.

Світ широкий. Чого йому бажається жити в цьому небезпечному місці?

— Бо це небезпечне місце. Така в льорда Генрі вдача. Я боюсь, що коли ви мені не дасте якихось іще більш виразних пояснень, то його неможливо буде переконати.

— Я не можу сказати нічого більш виразного, бо сама нічого не знаю.

— Я ще поставлю вам одне питання, міс Степльтон. Коли ви мали перший раз тільки це на думці, що ви мені сказали тепер, то для чого вам було бажати, щоб ваш брат не почув, що ви говорили? Тут нічого немає, проти чого він, або хтось інший, міг п'онебудь мати.

— Мойому братові дуже хочеться, щоб наслідник жив у замку, бо він думає, що від того буде користь для бідного населення на степу. Він би дуже розгнівався, як би довідався, що я говорила щось таке, що могло би вплинути на від'їзд льорда Генрі з замку. Я тепер виконала свій обов'язок, і більш нічого не скажу. Мені вже треба йти, бо він завважить, що мене немає, й догадається, що я бачилася з вами. Бувайте здорові!

Вона повернулась і дуже швидко щезла між камінням розкиданим навколо, а я, з серцем, повним неясних страхів, подався далі до Баскервільського замку.

VIII.

Перший Доклад Дра. Ватсона.

Починаючи звідси, замісць оповідати, я буду наводити мої власні листи до Шерльока Гольмса, які лежать осьде переді мною на столі. Може, деяких сторінок не стає, але загалом вони дуже точні й передають мої переживання й передчуття краще, ніж зберегла їх моя пам'ять, хоч усі наступні трагічні події лишилися дуже ясними в моїй голові.

Баскервільський замок, 13. жовтня.

Мій любий Гольмсе,

мої попередні листи й телеграми тримали вас досить докладно в курсі подій, що трапились у цьому забутому Богом куточку. Чим довше тут сидиш, тим більше дух тутешньої дикої природи, її безмежність, її дикий, сумний чар обгортають душу. Ступивши раз на

лоно цього степу, лишаєш за собою всі сліди новітньої Англії, за те скрізь тут знаходиш житла і сліди праці передісторичної людини. Як ідеш степом, на всі боки видко руйни осель цих забутих народів, кладовища й величезні моноліти, де, кажуть, знаходились їхні храми. Коли дивишся на ці примітивні будівлі з сірого каменю, розкидані по горбах, то забуваєш про наш вік, і наче ввижається тобі оброслий волоссям, одягнений у звірячі шкури чоловік, як він вилазить із низьких дверей своєї оселі й накладає кремяну стрілу на тетиву свого лука; його прийва тут більш натуральна, ніж моя власна. Найдивніше те, що вони жили так тісно на такому безплодному ґрунті. Я не археолог, але думаю, що це племя було якесь загнане, не воївниче, що примушене було жити на ґрунті, на якому ніхто інший не хотів жити.

Правда, всі ці питання мусять бути нецікаві для чисто практичного розуму через те, що вони чужі нашому завданню, для якого ви мене сюди послали. Отже вертаєшся до фактів щодо лорда Генрі Баскервіля.

Коли ви, на протязі цих останніх днів, нічого від мене не діставали, то було це через

те, що нічого особливого не трапилось до сьогодняшнього дня, коли сталась дуже несподівана подія, про яку зараз оповім. Насамперед муши держати вас у контакті з іншими чинниками, які впливають на нашу ситуацію. Один із них, я вам про нього дещо згадував, є втеча каторжника, який був сковансь на степу. Є велика рація думати, що він кудись утік, а це, розуміється, велика полегкість для населення в околиці. Вже два тижні минуло від тої втечі, й від того часу ніхто його не бачив, ані чув про нього. Справді, неможливо допустити, щоб він міг так довго видержати на степу. Правда, щодо того, де сковансь, то це не трудно: кожна з цих кам'яних передісторічних осель може бути дуже доброю скованкою. Але тут немає чого їсти, хиба що він украв і зарізав якусь вівцю на степу. Ми всі думасмо, що він утік, і через те самотні фермери на степу від якогось часу сплять спокійно.

Нас тут четверо сильних мужчин, так що ми легко могли б оборонитись, але признаюсь, що часом мені бувало страшно за Степльтонів: вони живуть за кілька миль від інших осель, і в них тільки дівчина-

покоївка, старий слуга та їх двоє, сестра і брат, при чім останній досить слабосильний чоловік. Вони були б безпомічні в руках такого, як цей розбійник, як би він уліз до хати. Ми обидва, льорд Генрі і я, дуже турбувались їхнім становищем, і була думка, щоб візник Шеркінс ходив до них ночувати, але Степльтон і чути про те не хотів.

Річ у тому, що льорд Генрі починає дуже зацікавлюватись нашою прегарною сусідкою. Та це й не дивно, бо такому активному чоловікові, як він, дуже нудно й сумно в такому самотньому куточку, як оце, а вона дуже гарна й чарівна жінка. В ній є щось тропічне, екзотичне, що творить дивний контраст до її холодного і спокійного брата. Про те в ньому також можна помітити скритий вогонь. Ясно, що він має великий уплів на неї, бо я завважив, як вона постійно позирає на нього коли що говорить, наче ждучи його дозволу або його думки про те, що вона сказала. В нього в очах бувають часом сухі іскри, а тонкі уста так тісно зтулені, що не трудно відгадати сильну, і, може, навіть жорстоку вдачу. Він би вам здався цікавим і вартим студій.

Він прийшов до замку того самого дня й повів нас обох показати місце, де відбулась, відповідно до переказу, подія з поганим Гутом. Ми пройшли кілька миль степом до того місця, такого сумного й дикого, що справді могло б дати привід до такої страшної історії. Коротка балка між двома гострими скелями вела до відкритої лощини, порослої тирсою, посередині стреміли два великих каміні, поточені негodoю й загострені на кінцях так, що виглядали немов гострі клия якогось величезного допотопного звіря. Це місце з усіх боків відповідало тому, що згадувалось у переказі. Льорд Генрі був дуже зацікавлений і питав кілька раз Степльтона, чи він дійсно вірить в можливість того, щоб якась надприродна сила вмішувалась в людські справи. Хоч він говорив, жартуючи, то видко було, наскільки він брав це питання поважно. Степльтон відповідав обережно, але легко можна було бачити, що він знав більше, ніж говорив, і що не хотів висловити всього, що думав, з обережності, щоб не вразити льорда Баскервіля. Розказав про кілька інших випадків, де цілий рід був під владою якоїсь темної сили, і полишив у

нас вражіння, що він сам вірить народньому переказові і в цім випадку.

Вертаючися з цеї екскурсії, ми обідали в Степльтонів, і тут льорд Генрі познайомився з міс Степльтон. Від першого погляду видко було, що вона зробила на нього вражіння, і я б мусів сильно помилитись, як би думав, що з її боку не видко було зацікавлення. Коли ми верталися додому, то в розмові він усе до неї повертається, а з того часу ледви минав день, щоб ми як небудь не бачилися з нею або з братом. Здавалось би, що шлюб між ними повинен бути дуже приемний Степльтонові, а про те я кілька раз піймав його більш ніж незадоволений погляд, коли льорд Генрі звертав якнебудь увагу на його сестру. Він безперечно дуже її любить, і життя було б дуже самотним без неї, а про те з його боку було б це більш ніж егоїзм перешкоджати їй зробити таку близьку партію. Я переконаний у тому, що він не бажає, щоб їхня симпатія перейшла в кохання, бо завважив, як він кілька раз робив заходи, щоб перешкодити їм лішипитись, хоч на хвилину на самоті. До речі, ваші інструкції не давати ніколи льордові Генрі

виходити поза оселю самому одному багато тяжче буде виконати, як ще до інших труднощів долучиться любовна історія. Мій уплів швидко зменшиться, коли я буду точно виконувати ваші приписи.

Відколи я писав останній раз, я познайомився ще з одним сусідом, де Містер Франкланд із Ляфтера, за чотири милі на південь від нас. Він уже старий чоловік, сивий, червоний на лиці, і гарячої вдачі. Він має спеціальну пасію судитись, і на цьому майже позбувся цілого свого маєтку. Він судиться ради самої приємності судитись і готов протестувати проти всякого, якого б то не було, рішення питання, так що не дивно, що ця приємність йому дорого коштує. Часом він закриває законну дорогу і обявляє з приводу цього війну цілій околиці, іншим разом власноручно розламає чиїнебудь ворота, на підставі того, що наче б то там споконвіку була дорога, і викликає власника на суд. Він дуже добре знається на місцевих законах і прикладає свої знання то на користь мешканців свого села Фернворсі, то проти них, так що періодично вони його або носять із тріумфом уздовж села, або ж роблять

якісь ворожі маніфестації, відповідно до його останніх подвигів. Саме тепер у нього, кажуть, сім ріжних процесів, які, можливо, проковтнуть решту його маєтку і таким способом, без жала, він буде нешкідливий, у будучині. Поза цею манією сутяги він, здається, добродушна людина, й я згадую про нього лише через те, що ви настоювали на тому, щоб я описав усіх людей, які живуть у сусідстві з нами. Він тепер дуже зацікавлений каторжником, що втік з тюрми, і лежить цілими днями на даху свого будинку з телескопом, — бо він між іншим астроном-аматор і має дуже добрий телескоп, — і слідкує ввесь час за тим, що робиться на стелу. Як би він на цьому обмежив свою енергію, то було б дуже добре, але є чутка, що він хоче подати в суд на Дра Мортімера за те, що той порушив могилу без дозволу близьких родичів, себ-то, розкопав неолітичне гробовище, де знайшов череп неолітичного чоловіка, який сповнює його великою радістю. Франклайн розважає наше монотонне життя і вносить елемент комізму туди, де дійсно його треба.

А тепер, як я ввів вас у курс справ про

втікача-каторжника, Степльтонів, Др. Мортімера і Франклінда, дозвольте мені, накінець, оповісти те, що найбільш важне, а власне про Барімора і про несподівану подію минулої ночі.

Насамперед про телеграму, яку ви послали з Льондону, щоб перевірити, чи Барімор був дійсно тут. Я вже вам пояснив, як поштовий начальник зіпсував нам усю спробу. Я розказав це й лордові Генрі, і він, по своєму звичаю, зараз покликав Барімора і спитав його, чи він відібрав сам телеграму; він відповів, що сам.

— Чи хлопець віддав вам її до рук? — спитав лорд Генрі.

Барімор здивувався, трохи подумав і сказав:

— Ні, я тоді був саме на горищі, і жінка принесла мені телеграму.

— Чи ви самі відповідали?

— Ні, я сказав жінці, що відповісти, її вона пішла надолину, щоб написати.

Увечері він сам повернувся до цієї розмови.

— Я не міг зрозуміти, через що ви мені ставили ті всі питання вранці, — сказав

він. — Я не гадаю, що ви хочете тим дати мені зрозуміти, начеб я не заслужив вашого довірря.

Льорд Генрі мусів запевняти його, що ні, щоб цілком заспокоїти, подарував йому більшу частину своєї старої одяжі, бо саме прийшло з Льондону все нове, що він замовив.

Жінка Барімора мене дуже цікавить. Вона важка, солідна особа, дуже обмежена, наскрізь гідна пошанівку і з нахилом до пуританства. Навряд чи можна в'явити собі більш спокійну і урівноважену людину. Проте я вже вам писав, як першу ніч ми чули, що вона дуже гірко плакала, та від того часу я не раз бачив сліди сліз на її обличчю. Якесь глибоке горе лежить у неї на серці. Часом мені здається, що в неї якась вина на совісти, а часом я підозріваю, що Барімор якийсь тиран у себе вдома. Я завжди відчував, що в нього в характері є щось чудне й неясне, але пригода вчорашньої ночі оправдала всі мої підозріння.

Ви знаєте, що я не дуже міцно силю вночі, а що мушу бути в цім будинку на сторожі, то сон мій ще легчий, ніж звичайно. Вчора вночі, коло другої години, я крізь сон почув,

що хтось крадькома пройшов коло моєї кімнати. Я встав, одхилив двері й виглянув: корідором ішов високий чоловік зі свічкою в руках, був у самих штанях і в сорочці, і босий. Мені видко було тільки сілуєт, але по високому зросту я пізнав Барімора. Він ішов дуже тихо й обережно і в цілій його постаті була свідомість вини і щось несказано боязьке.

Я вам описував, що коридор перериває посередині балькон, котрий іде навколо вестібілю, а за бальконом коридор іде далі в друге крило будинку. Я почекав, коли він перейшов балькон, а потім тихенько пішов за ним. Коли я обійшов балькон, він був уже в кінці другого коридора, і мені видко було по світлі, що падало з дверей, що він увійшов до одної з кімнат. Через те, що ці всі кімнати ніким не заняті, і навіть неумебльовані, його нічна подоріж здалася мені ще більш таємничию. Світло не рухалось, так наче він стояв на місці. Я крадькома пройшов корідор і заглянув крізь двері: Барімор стояв перед вікном і тримав свічку проти шибки. Лице його, напів звернене до мене, здавалось, застигло в дожиданню

чогось. Кілька хвилин він стояв, придивляючись, тоді тяжко зітхнувши, раптом погасив світло. Я швидко побіг до своєї кімнаті і незабаром після того кроки його повз мої двері дали мені знати, що він вертався. Що де все значило, я не можу вгадати, але в цьому сумному замку провадиться якесь таємне діло, і ми тепер, чи в четвер доберемось до нього.

Я не буду турбувати Вас моїми теоріями, Ви мене просили давати Вам лише факти. Сьогодня вранці я мав довгу розмову з льордом Генрі, і ми виробили плян кампанії, про який я тепер іще нічого не скажу, щоб мій черговий доклад здався Вам цікавішим.

IX.

Другий доклад Дра. Ватсона.

Замок Баскервілів, 15. жовтня.

Любий Гольмсе,

якщо з початку моого перебування тут я довго не мав про що Вам писати, то тепер, мусите признати, надолужую загублене, і

події тепер товпляться на нас. Те, що я Вам учора писав про Барімора, взяло такий напрям, якого я не міг сподіватись; з одного боку — багато дечого за ці два дні виявилось, а з другого — ще більше ускладнилось. Отже, розбірайтесь самі в тому, що я Вам розкажу.

Перед сніданком другого ранку я зайшов у кімнату, де Барімор був уночі. Вікно, крізь яке він дивився, ріжниться від інших вікон тим, що з нього видко далеко на степ, тоді, як з других вікон, заступають високі дерева. Виходить, Барімор мусів дивитись на степ, коли з усіх вікон вибрав це одно. Ніч була темна, і ледви чи він міг кого побачити. Мені спало на думку, що тут мусить бути якась любовна інтрига, цим пояснились би і слізи його жінки і те, що він робив усе крадькома. Він надзвичайно гарний собою, й легко міг звести з розуму якусь дівчину, так я собі думав уранці, і, як побачите, деякі з моїх підозрінь мали ґрунт. Отже я все розказав льордові Генрі. Він був менше здивований, ніж я сподівався.

— Я знов, що Барімор ходить по ночах, і збірався з ним про це поговорити, — сказав

він. — Кілька раз уже я чув кроки на коридорі саме в ту пору, коли ви кажете.

— Може, він що-ночі ходить до того самого вікна? — сказав я.

— Може бути. Якщо так, то ми простежимо його й побачимо, що він там робить. Як гадаєте, що ваш приятель Гольмс зробив би в такому випадку?

— Я думаю, він зробив би те, що ви пропонуєте: стежив би за Барімором і дивився б, що той робить.

— Так ми і зробимо удвох.

— Але ж він нас почусь.

— Він трохи глухий, та як не як, а треба рискувати. Будемо сидіти сьогодня вночі в мене в кімнаті і почекаємо, поки він пройде.

Льорд Генрі потирав собі руки від задоволення: ясно було, що він радів цій пригоді, яка мала внести розвагу в його одноманітне життя.

Льорд Генрі порозумівся з архітектором, що готував пляни для льорда Чарльза і також із підприємцем із Лондону; з Плімуту мають приїхати малярі та інші робітники, так що швидко можемо сподіватись великих перемін тут. Ясно, що в нього великі

пляни, і що він не думає жаліти ні коштів, ні турбот, щоб відновити величність свого роду. Коли замок буде відбудований і умебльований, йому лишиться тільки женитись, щоб дати йому закінчення. Між нами кажучи, досить ясно, що за цим діло не стало, аби тільки панна захотіла, бо я рідко бачив когось такого захопленого, як лорд Генрі захопився прегарною сусідкою, міс Степльтон. Про те стежка для вірної любови не стелеться так просто, як би, здавалось, повинно було б бути в цих обставинах. Наприклад, сьогодня виникли несподівані перепони, які немало засмутили нашого приятеля.

По розмові про Барімора, про яку я оце говорив, лорд Генрі взяв бриль і зібрався виходити. Я, розуміється, зробив так само.

— Як, і ви йдете, Ватсоне? — спітав він, глянувши трохи чудно на мене.

— То залежить від того, чи ви йдете на степ, — відповів я.

— Так, на степ.

— Ну, то ви знаєте, які мені дано інструкції. Мені дуже шкода заваджати вам, але ви чули, як Гольмс настоював на тому,

щоб я вас не покидав, і особливо, щоб ви не виходили на степ самі.

Льорд Генрі, лагідно усміхнувшись, по-клав мені на плече руку.

— Голубе мій, — сказав він, — Гольмс із цілою своєю мудрістю не передбачав того, що мені трапилось, відколи я тут, ви мене розумієте? Я певен, що з усіх людей на світі, ви будете останнім, щоб ставати мені на перешкоді. Я мушу йти сам.

Це поставило мене в що-найнеприємніше становище. Я не знав ні що робити, ні що сказати, і, поки я надумавсь, він узяв свій ціпок і пішов. Коли я в'явив собі, як мене буде мучити совість, що я хоч на хвилину випустив його з очей, і що я буду відчувати, коли муситиму вернутися до Вас і призна-тись, що йому трапилось якесь нещастя че-рез те, що я не послухав Ваших інструкцій, даю слово, кров мені кинулась до лиця і в ту мить я побіг у напрямі до оселі Степль-тонів у надії, що ще не пізно буде догнати його.

Я побіг, скілько духу, дорогою, але не бачив його, аж поки не дійшов до місця, де стежки розходяться. Тут, злякавшись, що,

може, пішов не в тому напрямі, що треба, я виліз на горб, з якого міг оглянутись навколо. Звідси я побачив його відразу: він ішов стежкою, може, за чверть милі від мене, поруч нього була пані, що могла бути тільки міс Степльтон. Ясно було, що вони вже порозумілись, і що ця зустріч була умовлена. Вони йшли помаленьку, заглиблені в розмову, і я бачив, як вона робила швидкі жести руками, наче хотіла дуже переконати в тому, що говорила, а він вважно слухав, і раз, чи два хитнув головою, незгоджуючися з нею. Я стояв між скелями, сам не знаючи, що мені далі робити. Іти слідом за ними, перебити їхню інтимну розмову, здавалось неможливою річчю, а разом із тим моїм обов'язком було ніколи, ні на хвилину не спускати його з очей. Стежити, мов той шпиг, за приятелем здавалось мені нікчемним обов'язком. Я не міг придумати нічого кращого, як слідкувати здалеку, а потім призватись йому у всьому. Правда, як би з'явилася якась небезпека, я був занадто далеко, щоб оборонити його, але згодьтесь самі, що мое становище було дуже складне, і кращого я нічого не міг зробити.

Льорд Генрі й пані спинились на стежці і стояли заглиблені у свою розмову, коли раптом я побачив, що не один я був свідком їхнього побачення. Щось зелене кинулось мені в очі, іде один погляд, і я переконався, що то був Степльтон зі своєю сіткою. Він був далеко близче до тих двох, ніж я, і, здавалось, наблизався до них. У цю хвилину льорд Генрі раптом обняв міс Степльтон, його рука обгорнула її стан, але мені здавалось, що вона ухилялась від нього й одвертала голову. Він нахилився до її обличчя, але вона підняла руку, мов бажаючи одішнути його, ще одна хвилина, і я побачив, як вони відскочили раптом одне від одного і повернулись. Причиною переполоху був Степльтон: він швидко біг у напрямі до них, і та зелена сітка смішно теліпалась за ним; від роздратовання він розмахував руками і підскакував на місці перед закоханими. Що ця сцена значила, — я не міг зрозуміти, але мені здавалось, що Степльтон кричав на льорда Генрі, який хотів давати пояснення, все більше й більше гарячі, в міру того, як Степльтон не хотів їх слухати. Панна стояла збоку в гордій мовчанці. Нарешті,

Степльтон повернувся, кивнув до сестри, якотра, глянувши нерішуче на льорда Генрі, пішла за братом. Природник, видко, робив докори її сестрі, коли міркувати по його гнівних жестах. Льорд Баскервіль постояв хвилину, дивлячись їм услід, а потім помалу вернувся тою самою стежкою, якою прийшов, спустивши голову, сумний і пригнічений.

Що це все значило, я не міг зрозуміти, але почував себе дуже ніяково, що був свідком цеї інтимної сцени, без відома нашого приятеля. Я збіг із горба й догнав льорда Генрі на стежці. Він був іще червоний від гніву, а брови були нахмурені, як у людини, що не знала, що його думати і що робити.

— О, Ватсон! А ви звідки взялися? — спитав він. — Невже ви все-таки пішли слідком за мною?

Я йому все пояснив: як мені здалось неможливим лишатись дома, як я пішов слідком і як я бачив усе, що сталося. На хвилину він спалахнув, але моя одвертість утихомирila його серце, і, нарешті, він гірко засміявся.

— Здається, ціла околиця була на степу,

щоб дивитись, як мені не щастило в коханню. Ви де зайняли були місце?

— Я був тут на горбі.

— Зовсім у задніх рядах, га? Але брат її був якраз напереді. Ви бачили, як він на нас налетів?

— Бачив.

— Чи ви ніколи не мали враження, що він ненормальний, одей її брат?

— Ні, не скажу цього.

— Справді ні? До сьогоднішнього дня я також так думав, але тепер, повірте мені, або я, або він божевільний. Що в мені таке є, що він не дозволить, каже, діткнутися мені кінчиків її пальців.

— Він вам так сказав?

— Так, сказав, та ще й більше. Я вам признаюсь, Ватсоне, я її знаю кілька тижнів всього, але почуваю, що вона як раз сотворена для мене, і вона теж рада була бувати зі мною вкупі, це я можу присягнути. Жінки вміють це очима сказати, більше, ніж словами. Але він ніколи не допускав нас лишатись удвох, і сьогодня оде вперше, що мені вдалося побачити її на самоті. Вона згоди-

лася вийти назустріч мені, але хоч і вийшла, не хотіла і слухати про любов, а ввесь час верталась до того, що це місце небезпечне для мене, що вона ніколи не буде щаслива, поки я не виїду звідси. Я відповів, що відколи я зустрів її, то не маю наміру їхати звідси, хиба, що вона захоче поїхати зі мною, що я прошу її бути моєю жінкою, але зоки ще вона мала час відповісти мені, налетів, мов скажений, її брат. Він був аж більш від злости, очі горіли, як у божевільного. Як я, мовляв, смів чіплятись до дами? Як я смів упадати коло неї, коли вона мене зносити не може? Чи я думав, що коли я льорд, то мені все можна? Як би він не брат її, я б зінав, як йому відповісти. А так я йому сказав, що в моїх намірах не було нічого, чого б я мав стидатись, що я міркував собі, що вона зробить мені честь і вийде за мене заміж. Коли ж він мені відповідав усе те саме, що й перше, то я також розпалився й відповідав йому, може, занадто різко, а то через те, особливо, що вона тут стояла. Тим і покінчилось, що вони обос пішли, як ви бачили, а я так і лишився, не знаючи, що думати. Скажіть

мені, Батсоне, що це все має значити, — я не знаю, як я вам буду вдячний.

Я спробував так або сяк пояснити, але, дійсно, я сам нічого не міг зрозуміти. Становище льорда Баскервіля, його маєток, літа, зверхій вигляд, вдача, все було за нього, і я нічого не знати проти, крім того темного фатума, яке висіло над його родом. І щоб його святання так різько відкинуто, навіть не питуючись самої дівчини, і, особливо, що сама дівчина згоджувалась на це без жадного протесту, — все це було дуже дивне. Тимчасом усі наші здогадки розяснив сам Степльтон, який прийшов пополудні, по-прохати вибачення за своє поведення вранці, на степу. Він мав довгу розмову з льордом Генрі на самоті, в результаті якої всі непорозуміння вияснилися і відносини полагодились, на знак чого ми мали обідати в них найближчу п'ятницю.

— Тепер я б не сказав, що він божевільний, — сказав льорд Генрі; — правда, я не можу забути виразу його очей, як він кинувся на мене сьогодня вранці, але мушу признати, що трудно дати кращі пояснення, ніж він мені дав.

— Як же ж він пояснює своє поведення супроти вас?

— Сестра для нього — це все його життя, каже він. Це досить природно, і я радий, що він цінить її по заслузі. Вони завжди жили вкупі, мали мало знайомих, так що втратити її було б дійсно тяжко. Зпершу він не зрозумів, що я полюбив її, але коли переконався, що це справді так, і що вона може покинути його, на нього зробило це таке враження, що не відповідав за те, що робив і що говорив. Він дуже перепрошував мене за все те, що сталося, і признав, як по дурному й егоїстично було б із його боку хотіти, щоб така гарна дівчина відмовилась від усього в життю ради нього. Якщо вона має покинути його, то вже краще для сусіда, яким є я, ніж для кого іншого. Але у всякім разі це для нього удар, до якого він мусить звикнути. Він згоджується припинити всяку опозицію зі свого боку, якщо я пообіцяю поочекати три місяці, на протязі яких повинен задоволітись тільки дружнimi відносинами до його сестри й не вимагати її кохання. Це я приобіцяв, і на тім скінчилось.

Таким способом, одна з наших таємниць вияснилась, і ми знаємо, через що Степльтон так неприязно зустрічав кожного, хто стався за його сестру, навіть льорда Баскервіля. Тепер переходжу до другої нитки, яку мені вдалося розплутати з цього замотаного клубка, а власне, таємницю нічних ридань, та заплаканих очей жінки Барімора, і нічних екскурсій його самого до вікна в порожній кімнаті. Все це вияснилося в одну ніч. Ми сиділи в кімнаті льорда Генрі аж до другої години ночі, коли так само, як і перше, Барімор перейшов крадікома коридором. На щастя, він дійсно трохи глухий. Знявши черевики, ми обидва проізралисся за ним і, заглянувши в порожню кімнату, побачили, як він, зі свічкою в руках, стояв перед вікном, притуливши лицем до скла і, не одриваючи очей, дивився в темряву за вікном, так само, як я бачив його минулої ночі.

Ми не умовились наперед, що нам робити, але в льорда Баскервіля така вдача, що він до всього йде просто, не роздумуючи, так і тут: він увійшов у кімнату, Барімор відскочив від вікна і стояв блідий, і, тримтячи

перед нами, переводив свої гарні перелякані очі то на льорда Генрі, то на мене.

— Що ви тут робите, Баріморе?

— Нічого, пане!

Він був такий схвильований, що ледви міг говорити, а тінь його на стіні аж гойдалась від свічки, що тримала в нього в руці. — Я дивився, чи вікно зачинене, я що ночі обходжу вікна.

— На другому поверсі?

— Так, пане, всі вікна.

— Слухайте, Баріморе, — сказав льорд Генрі суверо, — ми хочемо знати всю правду від вас, так що краще скажіть відразу. Ну? Що ви тут робили коло вікна?

Той безпомічно подивився на нас і заламав руки в розпушці.

— Я нічого злого не робив, пане, я держав свічку перед вікном.

— На що ви її держали?

— Не питайте мене, льорде Генрі, не питайте! Даю вам слово що це не моя таємниця, і я не можу вам її сказати. Як би це лиш мене торкалось, я б і не пробував ховатися від вас.

Мені впала несподівана думка в голову:

я взяв із вікна свічку, де ключник її був поставив.

— Він напевне давав якийсь сигнал, — сказав я. — А ну, подивимось, чи буде відповідь.

Я підтримав таксамо, як він робив, і почав дивитись у пітьму. Мені ледве видко було темну смугу дерев і яснішу смугу степу, бо місяць саме був за хмарою. Але раптом я скрикнув від радості: невеличка, ледви помітна точка жовтого світла пронизала пітьму й заблімала в далечині.

— Так і є! — скрикнув я.

— Ні, пане, там нема нічого, зовсім нічого, — забелькотав ключник, запевняю вас...

— Пересуньте світло, Ватсоне, — сказав льорд Баскервіль. — Бачите, те також рухається! Ну, признавайтесь тепер! Говоріть! Хто той ваш співучасник, онде там, і що це за змова?

Барімор раптом спалахнув:

— Це мене обходить, а не вас! Я не скажу!

— Так зараз забірайтесь мені з моєї хати!

— Добре, пане. Коли треба, то я заберусь.

— Як вам не сором! Більше, як сто літ ваші прадіди жили з моїми під оцим самим дахом, а ви тепер устряли в якусь темну змову проти мене.

— Ні, ні, пане, ні, не проти вас!

Це був жіночий голос, і жінка Барімора, бліда і ще більш переляканая, як її чоловік, станула на порозі кімнати.

— Тепер мусимо забіратись звідси, жінко, — сказав ключник. — Можемо складати манатки. От до чого довело.

— Це я тебе до цього довела, Джоне! Це я все наробыла, льорде Генрі, все я. Він тільки для мене це робив, бо я просила його.

— Кажіть, що таке! Що це значить?

— Мій нещасний брат умірас з голоду на степу. Ми не можемо допустити, щоб він загинув коло самих наших дверей. Світлом ми подаємо сигнал, а він відповідає, куди саме винести йому їжу.

— То ваш брат той...

— Утікач-каторжник Сельден, пане, злочинець...

— Це вся правда — пане, — сказав Барімор. — Я казав, що це не моя таємниця, я не міг вам цього сказати. Але тепер ви знаєте самі й бачите, якщо є яка змова, то не проти вас.

Так оце була причина нічних експедицій і світла в вікні. Льюорд Генрі і я, ми обидва не зводили здивованих очей із жінки Барімора: чи можливо, щоб ця чесна, поважна особа була з тої самої родини, що найбільш відомий злочинець у в околиці.

— Так, пане, відповіла вона, мое імя Сельден, і він мій наймолодчий брат. Як був він дитиною, ми все вволяли його волю, в усьому йому потурали, поки він не звик, що цілий світ має робити те, що він захоче. А як виріс, то здибався зі злим товариством і таки довів матір до того, що вона вмерла з горя, та покрив соромом наше ім'я. Від одного злочину до другого, доки не дійшло до того, що лише ласкою Божою він вирятувався від кари на смерть; але для мене він усе лишився малим кучерявим хлопчиком, якого я бавила, як звичайно старша сестра. Через те він і втік з тюрми. Він знат, що я тут, і що ми не зможемо не

допомогти йому. Коли він приплентався сюди вночі, змучений, голодний, з погонею за його слідами, що нам було робити? Ми прийняли його, нагодували і сховали. Як ви приїхали, братові здалось, що на степу він найкраще сховастися, поки погоня й шуканина втихомиряться. Що-ночі ми подавали знак світлом, і коли була відповідь, чоловік виносив йому трохи хліба і м'яса. Що дня ми сподівались, що він піде собі, але поки він тут, ми не можемо покинути його на голодову смерть. Оде вся правда, і ви самі бачите, що коли хто винен, то це не мій чоловік, а я, бо це все він для мене робив.

— Це правда, Баріморе?

— Правда, льорде Генрі, кожне слово правда.

— Ну, то я не можу докоряті вам за те, що ви робили ради своєї жінки. Забудьте, що я вам сказав, і йдіть собі обое до вашої кімнати, завтра вранці ми поговоримо про це.

Коли вони пішли, ми знов подивились у вікно. Льорд Генрі відчинив його. Далеко, в темряві блимав жовтавий вогник.

— Дивуюсь, як він не боїться світити, — сказав льорд Генрі.

— Можливо, що світло видко тільки звідси.

— Дуже можливо. Чи це далеко, як ви думаете?

— Не більш, як милю або дві.

— Ледви. Не може бути далеко, коли Барімор виносив йому їжу. Очевидччи, він жде там, коло свічки. Чорт би його взяв! Знаєте що, Ватсоне, ми мусимо його схопити, того злочинця!

Та сама думка перебігла й мені через голову. Барімори не довіряли нам своєї таємниці, вони були приневолені признатись. Злочинець був небезпекою для околиці, і для такого не могло бути ні жалости, ні довірря. Нашим обов'язком було вернути його туди, де він не був би небезпечним. Кожної ночі він міг би напасті на когось, наприклад, на Степльтонів, і можливо, що думка про цих останніх так підбадьорила льорда Генрі на нічну аванттуру.

— Добре, ходім, — сказав я.

— Тоді беріть ваш револьвер, узуйтесь,

чим швидче ми вийдемо, тим краще, бо він може погасити світло і втекти.

За п'ять хвилин ми були надворі і швидко перебігли сад, де завивав осінній вітер і шелестіло мертві листя. Нічне повітря було важке й повне вогкого запаху гнилі. Час від-часу виглядав місяць, але хмари плили по небі, і саме, як ми вийшли на степ, почав падати дрібний дощ. Світло усе ще блистало перед нами.

— У вас є зброя? — спитав я.

— Я взяв револьвер.

— Нам треба захопити його відразу, бо він, кажуть, завзятий хлоп. Ми нападемо на нього несподівано, і він мусітиме скоритись ще, поки матиме час боронитись.

— Слухайте, Батсоне, що б сказав на це Гольмс? Пригадуєте собі нічну добу, коли темні сили мають волю на степу.

Наче б у відповідь на це, з темряви, яка огортала степ, раптом розітнувся той самий чудний голос, який я вже раз чув коло болота. Вітер ніс його в наш бік; зпершу неясний, жалібний, він перейшов у грізне завивання, тоді знов спав до жалібного стогону й завмер. Потім знов і знов розлягав-

ся, сповняв собою ціле повітря, пронизливий, дикий і грізний. Льорд Баскервіль схопив мене за руку, побіліле обличчя його світилося в темряві.

— Господи милосердний, що це таке, Ватсоне?

— Я не знаю. Це часом буває на степу. Я вже раз чув його.

Звук той завмер, і цілковита тиша обгорнула нас. Ми стояли, напружені вуха, але нічого не було чути.

— Ватсоне, — сказав льорд Генрі, — це вив пес.

Кров застигла в мене в жилах, бо в його надірваному голосі почувся несподіваний жах, який обхопив його.

— Як вони називають цей голос? — спитав він.

— Хто?

— Тутешні люди на степу.

— Ех, вони темні, неосвічені люди. На що вам, як вони називають.

— Скажіть, Ватсоне, що вони кажуть!

Я вагався, але не міг обійти питання.

— Вони кажуть, що це виє пес Баскервілів.

Він здрігнувся і кілька хвилин мовчав.

— Це дійсно пес вив, — сказав він нарешті, — але, здається, десь іздалеку, наче звідти.

— Трудно сказати звідки саме.

— Вітер приніс його здалеку. Чи не в той бік велике болото?

— Здається, в той.

— Ну, так то звідти. Слухайте, Ватсоне, чи вам самим не здається, що це пес вив. Я не дитина. Не бійтесь сказати правду.

— Степльтон був тоді зі мною, коли вперше я чув це завпвання. Він сказав, що то міг бути крик водяного бугая.

— Ні, ні, це був пес. Боже милостивий, чи може бути якась правда в цих усіх історіях? Чи можливо, щоб якась темна сила мені загрожувала. Чи ви вірите в те, Ватсоне, чи ні?

— Ні, ні.

— Про те, сміячися з тих історій у Льондоні, то щось інше, ніж стояти отут на степу, у глупу ніч і чути такий голос. А дядько? Коло його трупа був слід собаки. Це все одно до другого. Не думаю, щоб я

був страхополох, але від того завивання в мене холоне кров. Візьміть мене за руку.

Рука була холодна, як шматок мармуру.

— Завтра це все міне.

— Не думаю, щоб я колинебудь забув цей голос. Що нам тепер робити?

— Може, вернемось до хати?

— Ні, ніколи! Ми вийшли, щоб захопити злочинця, і захопимо. Ми за каторжником, а пекельний чи який там пес за нами! Ходім! Хоч би всі чорти з пекла були на стелу!

Ми поволі посувалися в темряві, а жовтій маленький вогник горів і блімав перед нами. Нішо так не милити, як віддалі світла в темряві. Часом здається, що воно блимає десь далеко на обрію, а часом так наче за кілька кроків від нас. Але, нарешті, ми побачили, звідки воно йшло, і що ми дійсно були близько від нього. В щілині скелі, між двома високими стінами стреміла свічка; з усіх боків світло було захищене і від вітру, і від того, щоб його можна було бачити, окрім замку. Ми сховалися за облімком ґраніту і почали придивлятись. Чудно було бачити цю одним-одиноку свічку посеред сте-

пу без признаків життя навколо неї. Саме тільки жовте просте полум'я й освітлені стіни скелі коло нього.

— Що ж тепер робити? — спитав льорд Генрі.

— Почекаймо тут, він мусить бути десь близько. Може, ми побачимо його.

Ледви я вимовив ці слова, як ми обое побачили його: через скелю, в щілині якої горіла свічка, нахилилось жовте, брудне обличчя з колючою бородою й розпатланим довгим чубом; це майже звіряче обличчя могло б дуже добре належати й одному з тих диких неолітичних людей, що жили колись у цих кам'яних леговищах. Світло під ним дуже добре освітлювало його невеликі хитрі очі, що швидко бігали на всі боки в темряву, наче в хижого дикого звіря, що почув ходу ловців.

Щось, очевидячки, викликало його підріння. Можливо, що Барімор мав якесь спеціяльне гасло, якого ми не знали, або ж він мав якісь інші причини думати, що не все гаразд, бо ясно видно було страх на його неприємному обличчю. Кождої хвилини він міг погасити світло і щезнути в

темряві. Я через те кинувся наперед до нього, льорд Генрі за мною. В ту саму хвилину каторжник скрикнув, і кинув у нас каміньюкою, яка розбилась об ґранітний облімок, за яким ми сиділи. Я тільки вгледів його широку, присадкувату, міцно збудовану постать, як він скочив на ноги і кинувся тікати. В сю ж хвилину, як на щастя, місяць виглянув зза хмари. Ми кинулись попід гору, і тут побачили, як наш злочинець біг дуже швидко вже по другий бік, перестрибуючи через каміння, мов гірська коза. Добрий приціл із револьвера поклав би його трупом, але я взяв зброю зі собою тільки для того, щоб боронитись, коли на мене нападуть, а не того, щоб стріляти в беззбройну людину, коли вона тікає.

Ми обидва досить добре бігли, але швидко побачили, що шансів дігнати його в нас майже нема: в місячному свіtlі видно було, як він біг між камінням на другім боці балки. Засапані, ми мусіли посідати, і тільки дивились, як він тікає.

І тут, у цю хвилину, трапилася дуже дива на й несподівана річ. Коли ми, кинувши надію дігнати злочинця, встали і повернули

додому, на скелі, недалеко від нас, я побачив постать людини, чорний її сілует зарисувавсь у ясному тлі місяця. Не думайте, що то була галюцінація, запевняю вас, що у своєму життю ніколи нічого ясніше не бачив. Наскільки міг міркувати, то був високий стрункий чоловік; він стояв, розставивши трохи ноги, склавши руки й нахиливши голову, так мов би думав над безмежністю, що розстидалась перед ним. Можна було сказати, що він мав вигляд справжнього духа цього страшного і дикого степу. Це не міг бути каторжник, бо той побіг був зовсім у інший бік. Та ще, сей був далеко вищий за нього. З криком здивовання я вказав на нього льордові Баскервілеві, але в ту ж хвилину, коли я повернувся, щоб схопити його за руку, постать щезла.

Я хотів був піти в тому напрямі й дізнатись, в чім річ, але скеля була все-таки далеченько, а нерви льорда Генрія були дуже напружені від голосу, який нагадував йому страшний переказ, і він не мав настрою до нових авантюр. Він не бачив тієї постаті на скелі, й не міг відчути того дивного

вражіння, яке зробила на мене приява ще якоїсь людини на степу, і ця маєстатична поза.

— Сторожа, певне, — сказав він, — на степу їх багато, відколи цей Сельден втік.

Може справді його була правда. Але я хотів би мати більш певні докази. Сьогодня ми дамо знати в тюрму, де вони мають шукати за своїм утікачем, але досадно, що ми самі не догнали його і не скопили. Як, бачите, я подаю Вам усі факти, щоб Ви вже самі вибірали, що Вам потрібно. Що торкається Барімора й його жінки, то причини їх поведення вияснені, і це полегшує дальші досліди, але все ж таки таємниця і досі лишається таємницею, хиба може згодом щось вияснитися. Найкраще було б, як би Ви самі могли сюди приїхати.

X.

Уривки зі щоденника Дра Ватсона.

Досі я наводив уривки з моїх докладів, які посылав Шерльокові Гольмсові. Тепер я дійшов у своїм оповіданню до місця, де

мушу покинути перший спосіб і повернутися до моого щоденника. Починаю тим ранком, після невдатної погоні за каторжником.

16. жовтня. Похмурий, мрячний день, капає дрібний дощ. Густі хвилі туману облягають замок, підіймаються час-від-часу, і крізь них видко голий сумний степ, мокрі скелі й каміння, на яких часом, прорвавшись через хмари, блищить сонце. Сумно надворі, сумно і в хаті. Льюрд Генрі після вchorашніх пригод переходить чорну реакцію. Я сам відчуваю на серці вагу й почуття якоєсь неминучої небезпеки, яка над нами нависає, й яка тим більше страшна, що я не можу назвати її.

І хиба немає причин для такого почуття? Тільки взяти на увагу послідовну нитку подій, які сяк, чи так в'яжуться з тою якоюсь темною силою, що коло нас. Смерть старого льюрда, що склалася в обставинах які, так дуже відповідають умовинам родинного переказу. А далі, оповідання музиків: вони раз-у-раз оповідають що наче б то бачили чудного звіра на степу. Двічі власними вухами я чув згук, схожий на витя собаки. Розуміється неможливо й неймо-

вірно, щоб ці сили були поза звичайними законами природи. Про пекельного пса, який лишає сліди на дорозі й який вис так, що голос його розлягається по цілій околиці, розуміється, ѹ мови не може бути: Степльтон може повірити в таку байку, Др. Мортімер теж, але коли в мене є щось своє, то де власне мій здоровий розум, який ніколи не допустить повірити в таку річ. Тоді треба здатися на слова мужиків, які описують цього звіря з пекельним вогнем, що пашить з його пашечки й очей. Гольмс і слухати не став би про такі байки, а я тут з'являюсь його агентом. Але факти фактами, і я вже двічі чув завивання на степу. Допустимо, що дійсно на степу бігає величезний пес, це, розуміється, багато пояснює. Але де ж той пес може ховатись, що він єсть, звідки взявся, і чому ніхто його не бачив уде? Треба признатись, що це природне пояснення дає майже стільки труднощів, як і надприродне. Крім того, незалежно від пса, є ще факти людської роботи, тоді в Лондоні, чоловік у фіякрі, лист, що попереджав лорда Генрі, щоб не виходив на степ. Цей останній дійсно був, але міг бути вислідом

праці прихильної людини, таксамо, як і ворожої. Де ж він той приятель, чи воріг тепер? Чи він лишився в Льондоні, чи тут із нами, чи не міг... чи не міг це бути той незнайомий чоловік, котрого я бачив вночі на скелі?

Правда, що я лише на хвилинку вгледів його, але готов заприсягти, що бачив. То не був ні один із тих, що я їх бачив тут, а я знаю вже всіх сусідів. Постать на скелі була вища, ніж Степльтон, далеко тонша за Франклінда. То міг би бути Барімор, але ми лишили його дома, і я певен, що він не пішов слідом за нами. За нами стежить хтось невідомий, таксамо, як хтось невідомий стежив за нами в Льондоні. Ніколи ми не могли позбутися його. Як би я міг досягти цього невідомого чоловіка, аж тоді, може, розгадали б ми всю таємницю. До цього, тільки до цього завдання я мушу прикладти всі мої сили.

Моєю першою думкою було довірити льордові Генрі всі мої наміри, друга ж, і більш мудра, думка була, — вести свою лінію до кінця, і як можна менше про це оповідати другим. Льорд Генрі став мовчазний і роз-

сіяний, перви його дуже похитнулись від того чудного голосу, що він почув на степу.

Сьогодня вранці, Барімор попросив дозволу льорда Генрі поговорити з ним. Вони на якийсь час зачинилися в кабінеті. Згодом льорд Генрі відчинив двері й покликав мене.

— Барімор ремствує на нас, — сказав він, — він думає, що ми не мали права ганятись за його шуряком, коли він добровільно сказав нам про все.

Ключник стояв дуже блідий, але спокійний.

— Може, я погарячиваюся, пане, — сказав він, — якщо так, то прохаю мені вибачити. Про те я дуже здивувався, мушу сказати, коли почув, що панове прийшли вночі зі степу, і довідався, що хотіли схопити Сельдена. Він, нещасний, має досить ворогів і без того, щоб ще я підставляв йому ногу.

Як би ви нам сказали це з власної волі, то була б цілком інша річ, — сказав льорд Генрі. — Ви нам признались, або швидче сказати, ваша жінка призналась, коли вас примусили до того.

— Я не думав, що ви скористуєтесь з того, льорде Генрі, справді не думав.

— Злочинець той небезпечний для цілої околиці. На степу немало самотних осель, а цей ні перед чим не спиниться, досить раз глянути на його лице, щоб це бачити. Погодивіться, наприклад, оселя містера Степльтона: крім його самого, хто з них може оборонитись? Поки Сельден не буде знов замкнений, нікому не буде спокою.

— Він не залише ні до кого, пане, даю вам слово на це. Запевняю вас, льорде Генрі, що за кілька день будуть пороблені потрібні заходи, і він виїде до Південної Америки. Ради Бога, пане, прошу вас, не повідомляйте поліцію, що він ще на степу. Вони перестали шукати, і він може спокійно пересидіти, поки не йтиме пароплав. Як ви донесете на нього, то й жінка моя й я будемо замішані. Я вас дуже прошу, нічого не говорити поліції.

— Що ви скажете, Ватсоне?

Я знизав плечима.

— Як би він щасливо забрався звідси, то було б краще, але що, як він нападе на когось, заки виїде?

— Він ніколи чогось такого не зробить, пане. Ми зробили йому все, що потрібно. Зробити якесь злочинство, се значило б одразу показати свою схованку.

— Це правда, — сказав льорд Генрі. — Тоді, Баріморе...

— Дай вам, Боже здоровля, пане, і дякую вам від самого серця. Моя бідна жінка не пережила б того, як би його знов піймали.

— Ми, здається, покриваємо злочин, так, Ватсоне? Але з того всього, що сказано мені, я не можу виказати на нього, так що справа покінчена. Добре, Баріморе, можете йти.

Ключник повернувся, щоб іти, пробель-котавши ще кілька слів подяки, коли нараз завагався й повернувся.

— Ви були такі добрі до нас, пане, що я хотів би, чим тільки можу, віддячити вам за все. Я щось знаю, льорде Генрі, і, може, я повинен був сказати про це раніше, але я довідався про це, як уже слідство скінчилося; я ще про це нікому і слова не сказав. Це щодо смерти покійного льорда Чарльза.

Обидва ми, льорд Генрі і я, скочили на ноги.

— Ви знаєте, як він умер?

— Ні, пане, того я не знаю.

— Що ж тоді?

— Я знаю, чого він вийшов у ту ніч до хвірточки. Він вийшов на побачення з якоюсь жінкою.

— На побачення з жінкою? Він?

— Так, пане.

— Хто ж вона така, та жінка?

— Я не знаю, як вона зветься, але можу дати перші букви: її ініціяли Л. Л.

— Як ви довідались про це?

— Бачите, льорде Генрі, в день смерти ваш дядько дістав уранці лист. Звичайно він діставав багато листів, бо всі знали його добре серце і звертались до нього за ріжними допомогами. Але того ранку трапилось так, що прийшов тільки один лист, так що я звернув на нього більш уваги. Адреса була написана жіночою рукою, і штемпель був із Кумб Трасей.

— Ну?

— Я більше ніколи про те її не думав, і не згадав би, як би не моя жінка. Вона,

кілька тижнів тому, прибірала кабінет по-кійного льорда Чарльза, — до якого ніхто не заходив по його смерти, — і в комині знайшла попіл від спаленого листа. Більша частина розсипалась, але кінець сторінки ще тримався, і можна було прочитати написане, хоч це було сіре на чорному. Нам здалося, що це було постскріпту на листі, там було написано от що: »Будь ласка, коли Ви благородна, людина, спаліть цього листа й будьте коло хвірточки в десятій годині.« Внизу стояли літери Л. Л.

— Ви маєте той шматок листа?

— Ні, він розсипався на попіл, як тільки ми торкнулись до нього.

— Чи льорд Чарльз діставав які другі листи, писані тою самою рукою?

— Не знаю, пане, я ніколи не звертав уваги на його листи. Не завважив би й цього, як би тоді не прийшов був він сам тільки один.

— І ви не знаєте, хто то Л. Л.?

— Ні, пане, — не більше, ніж Ви самі. Але думаю, що як би довідатись, хто та пані, то, може, можна дізнатись більше про смерть льорда Чарльза.

— Я не розумію, Баріморе, як ви могли скрити таку важну річ.

— Бачите, пане, це сталося швидко після того, як скoilося наше власне нещастя з Сельденом, та ще, ми обов з жінкою дуже любили льорда Чарльза, а розслідувати таку історію не було б дуже приємно для покійного пана. Коли де замішана жінка, краще бути обережному, навіть найліпшому з нас...

— Ви гадаєте, що це могло б пошкодити його добрій славі?

— Коли хочете, пане, мені здавалось, що з цього не буде добра, але тепер, коли ви були такі ласкаві до нас, я почував, що було б несправедливо з моого боку не сказати вам усього, що я знаю.

— Добре, Баріморе, можете йти.

Коли клюшник пішов, льорд Генрі повернувся до мене.

— Ну, Ватсоне, що ви думаєте про це? Це кидає нове світло.

— Мені здається, що це нове світло лишає темряву ще чорнішою, ніж перше.

— Так, здається. Але коли ми дізнаємось, хто то Л. Л., то ціла справа виясниться. Ми вже довідалися хоч те, що хтось знає

факти. Треба лиш знайти її. Що нам треба зробити, як ви гадаєте?

— Зараз треба дати знати Шерльокові Гольмсові. Це дасть йому ключ, якого він шукав. Міркую собі, що це, може, приневолить його приїхати сюди.

17. жовтня. Цілий день сьогодня дощ невгаває, шелестить у плющі по стінах, калає з ринв. Я подумав про бідного каторжника на холодному, непривітному степу без даху, без захисту. Який би він не був злочинець, він таки помучився і набрався лиха, щоб спокутувати свої злочинства. Тоді подумав і про того другого на степу, обличчя, що бачив у фіякрі в Льондоні, постать уночі на скелі. Чи він теж був під дощем на степу, наш невідомий доглядач, чоловік темряви! Увечері я одяг кавчуковий плащ і пішов надвір; наскрізь мокрий торф під ногами, холодний вітер і дощ б'є у в лиці, на серці важке передчуття. Дійшовши до скелі, на якій я бачив нашого невідомого нічного ворога, я зійшов на горб і оглянув сумну рівнину. Вітер гнав хвилі дощу здовж рудих горбів і балок, важкі чорні хмари висіли низько над землею й зачіпали своїми

сірими пасмами за скелі й каміння; здалеку, в западині, напів поховані в тумані, стирчали над деревами дві вежі Баскервільського замку. Це були єдині признаки людського життя, крім хиба доісторичних осель, порозкидуваних схилами горбів. Ніде не було сліду від того невідомого, котрого я позавчора вночі бачив на цій самій скелі.

Коли я вертався назад, мене догнав Др. Мортімер, вертаючись у своїй маленькій бричці ледви помітною стежкою з одної з даліких ферм. У весь цей час він був надзвичайно сердечний до нас, не було дня, щоб він не заїхав до замку, подивитись, що ми робимо. Він примусив мене сісти у бричку й довіз до дому. Дорогою оповів мені, що його улюблений песик десь несподівано щез: вийшов на степ і більш не вертався. Я заспокоїв його, як міг, але, згадавши поні в Гремпенському болоті, сам собі подумав що ледви, чи він побачить коли свого пудля.

— До речі, Мортімере, сказав я, — в околиці напевне немає людини, якої б ви не знали?

— Думаю, що немає.

— Чи не знаєте ви в околиці якої жінки, ініціали котрої були б Л. Л.?

Він подумав трохи:

— Ні, — сказав він, — може між циганами або зайшлими робітницями, але між фермерами, ні між панами нікого не пригадаю з цими ініціалами. Хоч, ні, чекайте, додав він, подумавши, є Льора Лайонс. Її ініціали Л. Л., але вона живе в Кумб Трасей.

— Хто вона така? — спитав я.

— Вона дочка Франклінда.

— Того старого чудернацького Франклінда?

— Того самого. Вона вийшла заміж за Лайонса, маляра, який приїздив сюди малювати ескізи; він її покинув і, як я чув, вона сама тому трохи винна. Батько відмовився від неї через те, що вона вийшла заміж без його дозволу, а, може, і з інших ріжних причин.

— З чого вона живе?

— Я думаю, старий Франклінд дас їй дещо, хоч не багато, певне, бо його власні справи дуже заплутані. Дехто з нас, почувши про її тяжку долю, та не звертаючи на поговори, допомогав їй тим, чи іншим

заробляти на життя, щоб не допустити її зійти зовсім на злу стежку. Степльтон дещо зробив для неї, льорд Чарльз теж, я та-кож трохи, наприклад, допоміг їй улашту-вати бюро до писання на машинці.

Він хотів знати, на що мені це, але я сяк-так обійшов правдиву відповідь, не хотя-чи нікому довіряти таємницю. Завтра вранці поїду до Кумб Трасей і, коли знайду цю паню Льюру Ляйонс, що має таку двозначну репутацію, то тим буде зроблений уже великий крок до вияснення одного інцидента в нашій тасмничій історії. Безперечно, я починаю виявляти мудрість гадини, бо коли Мортімер почав знов допитуватись, я зі сво-го боку спітав його, до якого типу належить череп Франклінда, і вже до самої хати крім краніольогії я нічого більше не чув. Недур-но я прожив стільки років разом зі Шерльо-ком Гольмсом.

Мортімер лишився обідати й потім сів грati в карти з льордом Генрі. Ключник приніс мені каву до бібліотеки, і я поко-ристувався випадком, щоб дещо його спи-тати.

— Ну, — сказав я, — цей ваш любий

шуряк поїхав уже, чи ще досі там ховається?

— Не знаю, пане. Маю в Богі надію, що вже немає його, бо, крім горя та кlopоту, я від нього нічого не бачив. Я нічого не чув про нього, відколи востаннє заніс йому їсти, вже днів зо три.

— Ви з ним бачились тоді?

— Ні, але я пішов на те місце вдень, щоб подивитись, то їжі вже не було.

— Так що він напевне ще там?

— Так можна думати, як що той другий чоловік не взяв.

Я так і лишився з чашкою кави на-пів дороги до рота й витріщився на Барімора.

— Так ви знаєте, що там є другий чоловік?

— Так, пане, там на стежу ховається ще один чоловік.

— Бачили ви його?

— Ні, не бачив.

— Звідки ж ви про нього знаєте?

— Сельден сказав мені про нього з тиждень тому назад. Він теж ховається, але він не каторжник, наскільки я міг зрозуміти.

Мені це не подобається, Др. Ватсоне, щиро кажу вам, не подобається.

У голосі в нього відчуввалась гаряча пепреконаність.

— Слухайте, Баріморе! Я маю на оці лише інтерес вашого пана. Я приїхав сюди тільки з тим, щоб допомагати Йому. Скажіть мені одверто, що саме вам не подобається.

Барімор на хвилину завагався, так наче Йому шкода було, що він вихопився, або наче не вмів висловити своїх почувань словами.

— Все, що там робиться, — сказав він, нарешті, махнувши рукою на вікна, що виходили на степ. — Там десь щось койтесь, хтось снує нечисту справу. Я готов заприєгтися в тому. Дуже б я радий був, як би льорд Генрі вернувся знов до Льондону.

— Чого ж вам страшно?

— От подивіться, як льорд Чарльз умер. Досить того вже, що слідчий говорив. Тепер послухайте, що ночами на степу діється. За жадні гроші не знайдете людини, щоб вийшла на степ, як сонце зайшло. Подивіться, хтось там ховається, і стежить, і жде. Чого

він жде? Що це все значить? Нічого доброго для роду Баскервілів, у тому я певен.

— Що ви знаєте про того чоловіка, що ховається? Що ви чули? Що вам Сельден казав? Чи він довідався, де той ховається, або що він там робить?

— Він бачив його раз, чи двічі, але то хитрий, нічого не виказує. Зпершу Сельден злякався, думав, що з поліції, але ні, в того було щось інше на думці. Поскільки Сельден міг міркувати, той із панів.

— Де ж він живе?

— В старих кам'яних будівлях на горі, де колись давно жили люди.

— Що ж він єсть?

— Сельден додивився, що він має хлопця, який приносить усе, що треба. Думаю, що він дістас з Кумб Трасей усе, що йому потрібно.

— Добре, Баріморе. Ми ще про це побалакаємо.

Коли ключник пішов собі, я підійшов до вікна й довго дивився крізь мокрі шибки на важкі хмари, які плили по небу, та на верхів'я дерев, що вітер гойдав та нахиляв. Надворі була скажена ніч, а що ж то мусіло

бути на стелу, в кам'янім захисті. Яка сильна мусить бути та ненависть, що примушує людину ховатись у такому місці, в таку негоду, і що то за мета, для якої він готов на такі експерименти. Там на стелу, в одній з тих передісторичних будівель знаходиться самий осередок тої проблеми, що так дуже мене захопила. Присягаюсь, що і дня не мине, а я спробую зробити все, що тільки людина може, щоб досягти до самого серця таємниці.

XI.

Чоловік на скелі.

Мій щоденник, доведений до 18. жовтня, тут спиняється, бо події так, швидко товпились одна за другою до їхнього страшного кінця, що вони лишилися в моїй пам'яті вигравованими навіки.

Отже, мені вдалося ствердити два факти великої важості. Один, що пані Льора Ляйонс із Кумб Трасей писала до льорда Чарльза і призначила йому побачення на тому самому місці і в тій самій годині, коли його

заскочила смерть, і другий, що чоловік, який ховається на степу, живе у старому городищі на горі. Як що, я маючи ті два факти, не спроможуся влити якогось світла в цю тэмряву, то ні моя голова, ні моя сміливість нічого не варті.

Порадившись із льордом Генрі, ми постановили, що краще буде, коли я сам пойду до пані Ляйонс, хоч мені і не годилось зоставляти його самого дома. В Кумб Трасей я дуже швидко знайшов п. Ляйонс, і за хвилину був у неї. Прислуга ввела мене в кімнату, де за машинкою до писання сиділа дуже гарна молода жінка, яка і спитала мене, чого я прийшов.

Перше вражіння було дуже приємне, але зараз я завважив, що чогось в обличчю бракувало; дарма що в неї були гарні карі очі, чудовий колір волосся й обличчя, з рештою в неї було щось вульгарне й неприємне, але ці спостереження прийшли згодом. Перше моя вражіння було таке, що я стою перед гарною молодою жінкою, яка мене питає, чого мені потрібно, а я не знаю навіть, від чого почати.

— Я маю приємність знати вашого батька!

Це був досить незручний початок, і вона' дала мені це зрозуміти.

— У мене немає нічого спільногого з батьком, — сказала вона, — ні з його приятелями. — Як би не покійний льорд Чарльз Баскервіль, та кілька інших добрих людей, я б була згинула з голоду, батькові було б байдуже.

— Я прийшов до вас, власне, з приводу покійного льорда Баскервіля.

Пані Ляйонс зблідла.

— Що ви мені можете про його сказати?

Пальці її нервово забігали.

— Ви його знали, правда?

— Я вже вам сказала, що я багато йому зобов'язана.

— Ви листувалися з ним?

Вона кинула на мене сердитий погляд.

— На що ви це розпитуєте, — спитала вона гостро.

— На те, щоб обминути публичний скандал. Краще, щоб я від вас тут про все довідався, аніж щоб це виплило до відома всіх.

Вона замовкла, і ще більше зблідла. Нарешті глянула на мене якось провокуюче.

— Добре, я відповідатиму, — сказала вона, — питайте.

— Ви листувалися з лордом Баскервілем?

— Я писала до нього кілька раз, щоб подякувати за його ласку й допомогу.

— Пам'ятаєте дати тих листів?

— Ні.

— Ви з ним колинебудь зустрічались?

— Так, раз чи два, коли він приїздив до Кумб Трасей. Він не любив бувати по людях і допомагав їм іздалеку.

— Як що ви до нього рідко писали й рідко з ним бачились, то як міг він знати про ваше прикре становище й допомагати вам так, як ви це кажете?

Вона швидко відповіла на це:

— Кілька панів знато про моє критичне становище й допомагали вже перше. Один із них був містер Степльтон, сусід і близький приятель льорда Чарльза. Через нього льорд Чарльз і довідався про мене.

Я вже знат, що льорд Баскервіль доручав часто Степльтонові справи допомоги, так що це могло бути правдоподібне.

— Чи ви ніколи не призначали побачення льордові Баскервілеві листом?

Вона знов спалахнула.

— Дійсно, добродію, це трохи чудне питання.

— Вибачайте, пані, я мушу його повторити.

— Тоді я відповім, що, розуміється, ні.

— І в самий день смерти льорда Чарльза теж ні?

Вся кров із її лиця щезла, і передо мною була смертельно-бліда маска, пересохлі губи ледви ворушились, і я швидче вгадав, ніж почув слово:

»Ні.«

— А чи ваша пам'ять часом вас не зраджує? Я міг би навести вам уривок з вашого листа: »будь ласка, коли ви благородна людина, спаліть цього листа, і будьте коло хвірточки в деятій годині.«

Мені здалося, що вона зомліє, але вона зібрала сили:

— Невже таки немає на світі благородних людей? — прошепотіла вона.

— Ви несправедливі до льорда Чарльза, він спалив лист. Але часом і спалений лист можна прочитати. Тепер ви признастесь, що писали той лист?

— Так, так, я писала, — закричала вона, наче бажала вилити всю душу словами. — Я писала, чого відмовлятись? Я не маю чого стидатись! Я просила його, щоб він поміг мені. Я певна була, що коли побачуся з ним і все скажу, то він допоможе. От я й просила його вийти до мене.

— Але чого ж у такій годині?

— Бо я саме тоді довідалась, що він їде надовго до Льондону. А раніш я не могла написати.

— Але чого ж надворі, а не в хаті?

— Хиба думаете, сама жінка може приходити в таку годину до нежонатого пана?

— Ну, що ж сталося, як ви туди прийшли?

— Я не ходила.

— Пані Ляйонс!

— Присягаюсь усім святым, що не ходила. Щось сталося, що перебило мені.

— Що ж таке?

— То приватна справа, я того не можу сказати.

— Ви признаєтесь, що призначили льордові Чарльзові побачення на тому самому місці і в тій самій годині, де його постигла смерть, але заперечуєте, що були там.

— Бо це правда.

Ще раз і ще раз я перепитував її, і ставив їй питання, — вона стояла на своєму.

— Слухайте, пані Ляйонс, — сказав я встаючи, — ви берете на себе велику відповіальність і ставите себе в фальшиве становище, не признаючись до всього того, що ви знаєте. Якщо мені доведеться покликати поліцію, то ви побачите, як ви серіозно скомпромітовані. Коли ви невинні, то чого ви відразу не признались, що писали до льорда Чарльза того дня?

— Бо я боялась, щоб не зробили якого неправильного висновку з того, і не випустили мене в скандал.

— А на що вам так потрібно було, щоб льорд Чарльз спалив лист?

— Коли ви читали лист, то мусите знати.

— Я не казав, що читав цілий лист.

— Ви наводили частину його.

— Я навів постскріптум. Лист, як я вам сказав, був спалений і не все можна було прочитати. Так я вас іще раз пытаю, чого ви так настоювали, щоб льорд Чарльз спалив лист?

— То цілком приватна справа.

— Тим більше причини, щоб вам уникнути публичного скандалу.

— Тоді я скажу. Коли ви щонебудь чули про мою нещасливу долю, то знаєте, що я нерозважно вийшла заміж і мала причини каятись у тому.

— Так, я це чув.

— Тоді, коли я писала до льорда Чарльза, я саме довідалась, що я могла б дістти розвід, як би мала певну суму грошей. Для мене це так багато значило, я знала щедрість і благородність льорда Чарльза, й думала, що якщо він це все від мене почує, то згодиться помогти мені.

— Чого ж так сталося, що ви не пішли?

— Бо тим часом дісталася ту суму від когось іншого.

— Чому ж ви тоді не написали до нього, щоб пояснити йому?

— Я була б так і зробила, як би не прочитала на другий день у газеті про його смерть.

Все, що вона оповідала, так держалося купи, що всі мої питання не могли збити її. Єдине, що я мав зробити, це довідатись,

чи вона дійсно почала процес проти чоловіка тоді, коли говорила.

Та й неможливо було, щоб вона посміла сказати, що не була в Баскервільському замку, коли б дійсно там була, бо туди можна дістатись лише в екіпажі, й такої подорожі вона не могла б утаїти. Видно було, що вона говорила правду, або, принаймні, частину правди. Я пішов від неї незадоволений і роздратований. Ще раз я спинився, здавалось, перед мертвою точкою, ще раз щось мені стало впоперек як ставало на кожній стежці, якою я хотів добитися до правди. Тимчасом, чим більш я думав про вираз лиця пані Ляйонс, її манери, тим більш мені здавалось, що вона щось тайт від мене. Чого б їй так бліднути? Чого так заперечувати й не признаватись ні в чому, аж поки її не примушено? Напевне, пояснення не таке невинне, як вона хоче примусити мене думати. А про те, я тут мусів спинитися й повернутись до іншого ключа, який треба було шукати в старому передісторічному городищу на степу. Тільки це була вказівка дуже загального змісту. Я зрозумів це, як їхав, бо кожний горб, який ми

проїздили, мав сліди житла передісторичної людини. Єдине, що міг мені сказати Барімор, було те, що невідомий жив в одній з печер, а їх сотні були розкидані по цілому степу. Але мій власний досвід мав служити мені поводатарем, бо я сам бачив того чоловіка, як він стояв на чорній скелі. Звідти я й мушу почати шукати, оглядати кожну печеру, поки не знайду ту, що треба. Якщо цей чоловік буде всередині, то наставивши на нього, коли потрібно буде, револьвер, я приневолю його самого сказати, хто він і чого за нами так довго стежив. Він міг щезнути від нас на Ріджент-Стріт, але ледви чи йому вдасться пропасти на безлюдному степу. А якщо б я знайшов його скованку, і його б там не було, то я лишуся там, аж поки він не вернеться. Він утік від Гольмса в Льондоні, і де справді буде вже мій тріумф звалити цього ворога, коли не пощастило зробити цього майому вчителеві.

Щастя було ввесь час проти нас і проти нас, і аж нарешті завернуло воно до мене. І посланцем цеї доброї фортуни був ніхто інший, як наш сусід-суглянд Франклінд, що стояв коло своєї брами, коли я проїздив

дорогою поза його маєток. Червоне обличчя його з сивими настовбурченими вусами, ссяло надзвичайно.

— Добридень, Др. Ватсоне, — закричав він, видно, в дуже доброму гуморі. — Ви мусите дати вашим коням спочити, ю випити зі мною чарку вина, щоб погратувати мені.

Хоч я не відчував надзвичайної симпатії до нього, особливо після того, як почув, що він покинув свою дочку без шеляга, але мені дуже хотілося одправити візника Перкінса з кіньми додому, і випадок був підходящий. Я зліз, переказав через нього льордові Генрі, що прийду пішки на обід, і пішов за Франкліндом до його хати.

— В мене сьогодня щасливий день, пане докторе, один з найщасливіших днів у моєму життю. Я сьогодня виграв два процеси. Я навчу їх тут що закон є закон, і що є люде, які не бояться покладатись на нього. Я відстановив проїзну дорогу якраз через парк старого Мідльтона, може, за кілька кроків від його власних дверей! Що ви на це скажете? Ми навчимо цих магнатів, як почитати закони звичайних, простих людей. Не

так вони підковані, щоб ми їх не підбили. А до того, я заборонив доступ у ліс, куди з нашого містечка їздили пікнікувати. Цей проклятий народ, здається, думає, що право власності не існує і що вони зі своїми пляшками і шматками брудного паперу можуть лізти скрізь, куди хотять. Присуд ув обидвох процесах вийшов на мою користь, пане докторе. Це коштує мені двісті фунтів стерлінгів, але я виграв.

— Яка вам із того користь?

— Ніякої, пане докторе, ніякої! Я тим, власне, і гордий, що не маю ніякого прибутку з цих присудів, я працюю виключно задля громадського добра. Я, наприклад, не сумніваюсь у тому, що населення Фернворсі зробить мені ворожу демонстрацію за той ліс. Останній раз я казав поліції, щоб спинила ці безчинства, але поліційна влада в нашій окрузі знаходиться в сканальному становищі, пане докторе, і ні разу не могла спромогтись дати мені охорону, на яку я маю право. Я їм казав, не раз казав, що вони пожаліють колись, що так недбало до мене відносяться, і мої слова вже справдилися.

— Як так? — спітав я.

Старий зробив дуже багатозначну міну.

— Бо я міг би їм дещо сказати, що вони дуже хотять знати, але ніщо мене не примусить допомогти хоч чимнебудь тим злодіям.

Я вже почав був шукати, чим би скористуватись, щоб утекти від цього балакучого діда, але тепер він мене зацікавив. Знаючи вже доволі вдачу старого, від якого нічого не доб'єшся, коли покажеш своє зацікавлення, я почав іншу політику.

— Якесь дрібне злодійство? — сказав я з байдужим виразом.

— Ег-ег-ег, далеко більш важна справа, ніж ви думаете. А щоб ви сказали про каторжника на степу, га?

Я аж стрепенувся.

— Невже ви знаєте, де він ховається? — спітав я.

— Я, може, докладно не знаю, де він, але певен, що міг би допомогти поліції спіймати його. Чи вам ніколи не приходило в голову, що для того, щоб піймати цього втікача, треба винайти, звідки він дістасе їжу, і в такий спосіб прослідити його?

Що й казати, він досить небезпечно добірався до правди.

— То справедливо, — сказав я, — але звідки ви можете знати, що він десь тут.

— Я знаю, бо бачив власними очима, того, що носить йому їсти.

У мене так і похололо в серці за Барімора. Це не проста річ попасті в руки цього капосного старого сутяги. Але дальші слова зняли вагу в мене з серця.

— Ви здивуєтесь, як почуєте, що йому носить їсти якийсь хлопець. Я щодня бачу його своїм телескопом із даху, щодня в тій самій годині він іде тою самою стежкою, а до кого б же він носив, як не до каторжника?

От де було щастя! Але я переміг себе, щоб не показати ніякої цікавості. Хлопець! Барімор казав, що невідомому нашому ворогові носив їсти хлопець. Це на його слід, а не на Сельденів напав Франклінд. Як би я міг довідатись, що він знає, то це б мені полегчило всю справу. Байдужість і недовірря до слів Франклінда — ось які були мої найдужчі карти.

— Я б сказав, що то син якогось пастуха, що носить батькові на степ їсти.

І найменша опозиція робила на старого враження. Він глянув сердито на мене, і вуса навстовбурчились йому, як сердитому котові.

— А як же, — сказав він, показуючи пальцем на степ, — бачите онде оту чорну скелю? Тепер бачите той горб, що низче поріс терном? Це найбільш засмічена камінням частина степу. Чи тут є де місце пастухові з чередою? Абсурд!

Я м'ягко відповів, що кажу, не знаючи фактів. Моя покірливість сподобалась йому і повела до нових довірочних звісток.

— Ви можете бути певні, що я маю дуже добрі дані, заки прийду до якогось висновку. Я кілька разів, раз по раз бачив хлопця з клунком, що-дня, часом і двічі на день, але почекайте хвилину, пане докторе, чи мої очі мені ще служать, чищо: мені здається, я саме тепер бачу, щось чорне посовується стежкою онде на горбі.

Це було за кілька миль, але я теж ясно бачив малу чорну точку на сіро-зеленому тлі.

— Ходіть, ходіть сюди, — сказав старий,

кинувшись досить швидко на другий поверх.

— Ви побачите на власні очі і зможете собі розміркувати.

На плискуватій цинковій платформі стояв великий телескоп на триногах, Франкланд притулив до нього око і скрикнув із задоволенням:

— Швидче, докторе Ватсон, швидче, а то зайде за горб.

Так і є, стежкою під гору йшов поволі малий хлопчина з клунком на спині. Вийшовши на горб, він огледівсь на всі боки, наче боявся погоні, і швидко зник по той бік.

— Ну, не правда?

— Справді, в цього хлопця, здається, якась таємна справа.

— А яка справа, то навіть і поліція могла б догадатись, але від мене не довідаються ані словечка. І вас, докторе Ватсон, прошу нічого не казати. Жадного слова! Розумієте?

— Так, як хочете.

— Вони зі мною поводяться безсовісно, безсовісно, кажу вам! Пальцем не поворухнули, щоб оборонити мене. Так і мене ж

ніщо не примусить чимнебудь помагати по-ліції. Навже ви вже тікаєте? Не може бути! Я певен, що ви мені допоможете ще спорожнити цю пляшку ради такого дня.

Мені вдалося устояти проти всіх його умовлянь і відрадити його, щоб не йшов відпроводжувати мене додому. Поки він міг мене бачити, я йшов шляхом, а тоді подався стежком у напрямі до горба, за яким щез хлопець. Все йшло мені на руку, й я дав собі слово, що коли не використаю обставин, які фортуна наче зумисне приготувала для мене, то не через брак витрівалости й енергії з моку боку.

Сонце вже сідало, коли я дійшов до найвищої точки горба, положисті спади якого були золото-зелені по один бік і темно-сірі по другий. Навколо, кільки видно, ані руху, ані згуку, якась велика сива птиця, може морська чайка, високо летіла по синьому небі і більше нікого в тій пустині; почуття самотності і непевності обгорнуло мене. Хлопця ніде не було видно, але в долині, під горою, серед передісторічних осель, була одна кам'яна хата з цілим іще дахом і, здавалось, давала досить захисту від непо-

годи. У мене аж підскочило сердце, як я вгледів її: тут він мусить ховатись! Нарешті моя нога була майже на порозі його схованки, а таємниця його — майже в моїх руках!

Я наблизився до руїн так обережно, як Степльтон наближається зі сіткою в руці до метелика, і переконався справді, що тут хтось жив: ледви помітна стежка вела до зруйнованих дверей. Невідомий або ховався в руїні, або ж був десь на степу. Нерви мої були напружені у сподіванні якоїсь пригоди. Кинувши недокурену цигарку, я стис у руці револьвер і, швидко підійшовши до дверей, заглянув до середини: там не було нікого, але були певні докази того, що я напав на вірний слід. На тому самому камені, в кутку, де колись спав неолітичний чоловік, лежало кілька згорнених вовняних ковдр, ув одному місці купкою лежав попіл від вогню. Коло нього стояло відро з водою й деякі пристладдя до варива. А як мої очі звикли до темряви, в куточку я побачив пляшку коняку й чарку коло неї. Посередині, на плескатому камені, що служив за місць стола, лежав невеличкий клунок, пев-

не, той, що ніс хлопець, як я бачив телескопом. У середині був хліб і консерви в бляшанках, а під клунком листок паперу, на якому було щось написано. Завміраючи, я скопив його, і от що було на ньому нашкрябано олівцем: »Др. Ватсон поїхав до Кумб Трасей«. З хвилину я стояв із листком у руках, і думав, що б це могло значити. Виходило, що не льорда Генрі, а мене переслідував незнайомий мені воріг, і, очевидячки, не сам, а послав за мною стежити цього хлопця, і цей лист то був наслідок того стеження. Можливо, що всі мої кроки були відомі, і я був мов оплетений тонкою сіткою шпіонажі, якої я зовсім не помічав. Я постановив не виходити звідси, поки не довідаюсь про все.

Сонце вже сідало, і захід горів золотом, яке одбивалось у озерах посеред великого багна. Здалека видно було дві вежі Баскервільського замку, і дим, що стояв над селом Гремпен, між ними зза горба виглядала оселя Степлтонів. Повітря було тепле й тихе, золоте сонячне світло розливало навколо спокій, але в душі в мене, без уваги на спокій, розлитий у природі, була трівога пе-

ред тою зустріччю, яка наближалась кожної хвилини. Я сів терпеливо в найтемнішому куточку, твердо постановивши дочекатись господаря цеї хати.

І от, нарешті, я почув його. Здалеку по каміннях задзвеніли кроки, все ближче і ближче. Я притаївся в куточку, звів курок у револьвері, і з напругою ждав, рішивши не зраджувати нічим своєї прияви, поки не матиму нагоди побачити, хто цей невідомий. Хода припинилася, ясно було, що він спинився, тоді знов задзвеніли кроки, і у дверях упала тінь.

— Який чудовий вечір, мій любий Ватсоне, — сказав добре мені знайомий голос. — Чого ви не вийдете? Надворі далеко краще, ніж у середині?

XII.

Смерть на степу.

Хвилину або дві я сидів не дихаючи, ледви довіряючи своїм вухам. Тоді свідомість і голос вернулися до мене, і гнітюча вага відповіданості, здавалось, в одну мить із мене скотилася. Цей холодний іронічний і

проникливий голос міг належати лише одній людині на цілому світі:

— Гольмс, — закричав я, — Гольмс!

— Виходьте, — сказав він, — і будь ласка, будьте обережні з револьвером.

Я спинився на дверях. Гольмс сидів на камені недалеко, і його сірі очі так і сміялися, як він дивився на мое зхвильоване обличчя. Він схуд трохи і засмалився на сонці й на вітрі, але так, то був свіжий і здоровий; одягнений у костюм із волохатого сукна і такий самий кашкет, він виглядав, як кождий інший турист на цьому степу, — з тим питомим йому, чисто котячим нахилом до чистоти, що була одною з характерних рис його особи: він був чисто виголений і мав бездоганно свіжу сорочку, зовсім не наче в Льондоні.

— Ніколи в моєму життю нікому я так не зрадів, — сказав я, стискаючи йому руку.

— Або нікого так не сподівався, га?

— Справді, мушу призватись.

— Здивовання було не тільки з вашого боку, запевняю вас. Я й гадки не мав, що ви винайшли мою тимчасову скованку, а

ще менше сподівався я, що ви сидите тут, аж поки не був кроків за двацять від дверей.

— Певне, пізнали мої сліди?

— Ні, Ватсоне, боюсь, що я не міг би відрізити ваших ніг від інших, але якщо ви серіозно бажаєте сковатись від мене, то купуйте свої цигарки в іншому місці; бо коли я бачу окурки з маркою Брадлей, Оксфорд-Стріт, то знаю, що мій друг Ватсон десь недалеко. Онде бачите, край стежки ви кинули її, напевне, в найважніший момент, тоді коли атакували порожню руїну.

— Правда.

— Я так і думав, і знаючи вашу впертість, був переконаний, що ви десь засіли і зі збросю в руках чекаєте господаря хати. Так ви справді думали, що я каторжник?

— Я не знов, хто ви, але постановив дізнатись.

— Дуже добре, Ватсоне, дуже добре. А як же ви мене винайшли? Певне, бачили мене вночі, Тоді, як ловили каторжника, коли я був настільки необережний, і не завважив, що місяць сходить за мною.

— Так, я вас тоді побачив.

— І напевно обшукали всі передісторічні оселі, поки знайшли цю?

— Ні, вашого хлопця простежили, і це мені дало ключ, де вас шукати.

— Старий пан із телескопом напевне. Я довго не міг зрозуміти, що то таке, а то сонце відбивалось на сочки його струменту.

Він устав і заглянув до середини хати.

— Ага, я бачу, Картрайт приніс мені харчі. А це що таке? Так ви були в Кумб Трасей?

— Так.

— Бачилися з панею Льорою Ляйонс.

— Еге.

— Добре, наші досліди, очевидячки, пішли паралельно і, коли ми обєднаємо наші результати, то гадаю, будемо мати досить певні відомості.

— Ну, я від цілого серця радий, що ви тут, бо справді љ відповідальність, і тасмниця робились занадто важкими для моїх нервів. Але відкіля ви тут узялися, і що ви тут робили? Я був певний, що ви в Льондоні і працюєте.

— Я того љ хотів, щоб ви так думали.

— Так ви мною користуєтесь і все таки

не довіряєте мені? — сказав я з досадою, — мені здавалось, що я заробив собі на ваше довірря.

— Голубе мій, ви були неоцінний для мене в цьому випадку, як і в багатьох інших, і прошу вас вибачити мені, коли від вас що ховав. В дійсності я робив це трохи для вас самого, бо маючи на увазі, що ви тут були в небезпеці, я й приїхав сюди, щоб роздивитись справу як слід самому. Як би я ввесь час був із льордом Генрі і з вами, то ясно, що мої погляди були б ті самі, що й ваші, а приява моя попередила б нашого ворога, щоб був обережним. А так, як тепер, я мав повну волю ходити, як я хотів, чого б я не міг робити, як би був із вами в замку, і міг лишатись невідомим фактором, готовим раз-у-раз в критичний момент кинути всю свою вагу на терези.

— Але чому ж ховатись від мене?

— Бо то б нічого не помогло справі, як би ви знали, де я, і тільки повело б до того, що мене тут би відкрили. Ви б хотіли мені сказати те або інше, або з доброго вашого серця хотіли б полегшити мое життя тут, а все це було б непотрібний ризик. Я привіз

зі собою Картрайта, — пам'ятаєте малого хлопчину з бюра побігущих, — і він задовольняв усі мої скромні потреби: свіжий хліб і чистий комірець, чого ж іще потрібно? Крім того, він поставав мені зайву пару очей і пару дуже бистрих ніг, і те й друге було дуже цінне.

— Тоді всі мої доклади пропали дурно.

Голос мій затремтів, як я пригадав собі, з якою дбайливістю й гордощами я складав їх.

Гольмс вийняв пачку паперів із кишені.

— Ось де ваші доклади, голубе мій, і дуже вважно перечитані, можу запевнити вас. Я поробив чудові заходи, і доклади доходили до мене, спізняючись на один тільки день. Я мушу поздоровити вас із надзвичайною злагливістю й розумом, які ви показали в такому надзвичайно трудному і складному випадку.

Мене не кинуло ще було почуття образів від того, що Гольмс ховався переді мною, але його теплі слова прогнали ремство з моого серця. У глибині душі я почував, що його правда в тому, що казав, і що дійсно

для нашої справи краще було, щоб я не знат, що він був на степу.

— От і добре, — сказав він, побачивши, що тінь невдоволення сходила з мого обличчя. — Тепер скажіть мені про результати вашої візити до пані Льори Ляйонс; мені не трудно було догадатись, що ви до неї їздили, бо я вже розумію, в Кумб Трасей вона одна може бути нам користна для справи. В дійсності, як би ви не поїхали до неї сьогодня, дуже можливо, що я пішов би був до неї завтра.

Сонце зайшло, і темрява спустилась над степом. Ставало холодніше, і ми ввійшли до хати, де було тепліще. Тут, сидячи в сутінку, я оповів Гольмсові свою розмову з панею. Він такий був зацікавлений, що я мусів дещо повторяти по двічі, поки він задовольнився.

— Це дуже важно, — сказав він, коли я скінчив, — це заповнює те місце, якого я ніяк не міг звязати докупи в цій дуже складній справі. Вам може відомо, що між цею панею і Степльтоном існує інтимна близькість.

— Я докладно не знаю про інтимну близькість.

— Тут не може бути жадного сумніву. Вони сходяться, листуються, між ними є цілковите порозуміння. Це нам дає дуже сильну зброю в руки. Як би мені лише вдалося приседнати на наш бік і його жінку...

— Його жінку?

— Тепер я вам дам деякі відомості в відповідь на все те, що ви мені давали. Пані, яку тут скрізь мають за сестру Степльтона, є в дійсності його жінка.

— Господи милосерний, Гольмсе! Чи ви певні в тому, що ви говорите? Як він міг дозволити льордові Генрі закохатись у ній?

— Те, що льорд Генрі закохався, ніkomу не шкодить, крім нього самого. Степльтон же дуже сильно додивлявся, щоб не дозволити льордові Генрі піти далі, як ви це самі завважили. Я повторяю, що ця пані його жінка, а не сестра.

— На що ж ця складна облуда?

— Бо він передбачав, що вона йому далеко більш буде корисна, як вільна, незамужня жінка.

Всі мої інстинктивні підозріння її непевні

передчуття ралтом прийняли виразну форму і зосередились на природникові. Мені здавалось, що в цьому спокійному сірому чоловічку в солом'яному брилі з зеленою сіткою я побачив щось страшне, — безмежний терпець і хитроці, присміну усмішку на лиці і злочинство в серді.

— Так то він наш воріг, він слідкував за нами в Льондоні?

— Так мені здається.

— А пересторога мусіла бути від неї?

— Певно.

Привид злочинства напіврозгаданий, напів ще незрозумілий виринув із темряви, яка мене оточувала так довго.

— Та чи певні ви в тому, Гольмсе? Як ви знаєте, що вона йому жінка?

— Бо він був раз настілько необережний, що сказав вам уривок зі своєї дійсної біографії, коли вперше зустрівся з вами. Думаю, що він не раз цього жалкував. Він таки був учителем у північній Англії, а ні про кого так легко не можна ніколи дозвідатися, як про вчителя. При помочі шкільних агентів і бюр можна установити ідентичність якої хочете людини, що хоч

раз була в цій професії. Деякі досліди показали, мені, що школу його закрито при дуже неприємних обставинах, і що власник її — він тоді звався інакше — щез зі своєю жінкою. Це відповідало тому, що він вам казав. Коли я довідався, що той, що щез, був ентомольгом, ідентичність була установлена.

Темрява прояснялась, але багато лежало ще в тіні.

— Коли ця пані його дійсна жінка, так куди ж паню Лайонс притулите?

— Це одна з тих точок, на яку ваші розсліди кинули світло. Ваша розмова з тою панею дуже вияснила ситуацію. Я не знав про майбутній розвід її з чоловіком. У тому випадку, маючи Степльтона за нежонатого, вона гадала стати його жінкою.

— А як довідається, що помилялась?

— Ну, тоді, може, вона нам стане у пригоді. Нашим першим обов'язком мусить бути побачитися з нею обом нам, і то завтра. Чи не думаете ви, Ватсоне, що ваша розлука з льордом Генрі не за довга? Ваше місце повинно бути в замку.

Останні червоні смуги зникли на небі,

і на степ спустилася ніч. Кілька ледви по-
мітних зірок заблімало на синьому небі.

— Одне ще останнє питання, Гольмсе, —
сказав я, встаючи. — Тепер же вам, певне,
не треба більш уже ховатись від мене. Що
це значить? Чого йому треба?

Голос Гольмса трохи понизився, як він
мені відповів:

— Це вбивство, Ватсоне, холоднокровне, за-
думане, витончене вбивство. Не розпитуйте
мене про подробиці, сітка моя опутує його
так, як він опутав льорда Генрі, — з ва-
шою допомогою він майже в моїх руках.
Є одна лише небезпека, яка нам загрожує,
а власне, що він зробить рішучий крок,
а тим часом ми ще неготові. Ще день, най-
більше два, і я буду приготований, а до того
часу пильнуйте льорда Генрі так, як рідна
мати пильнує свою хору дитину. Ваша подо-
рож сьогодня виправдана, а про те я майже
жалкую, що ви покинули його чиши... це що?

Страшний крик, неймовірний крик жаху
пронизав тишу. В мене від його застигла в
жилах кров.

— О, Господи! — крикнув я. — Що це
таке? Що це значить?

Гольмс скочив на ноги, і я бачив лише його високий сильний сілует на дверях, як він, нахилившись і висунувши голову наперед, дивився в пітьму.

— Чиши... чиши..., — прошепотів він.

Перше крик, хоч і був голосний, але долетів до нас десь іздалеку, тепер же він наближався все голосніше і близче до нас.

— Де воно? — прошепотів Гольмс. По тремтінню його голоса я догадався, що він, цей залізний чоловік, був збентежений до глибини душі. — Де воно, Ватсоне?

— Там, здається, — показав я на пітьму.

— Ні, тут.

Зновь крик агонії пролетів у темряві ночі, голосніше і близче, ніж коли. І новий згук домішався до людського крику, не то гарчання, не то завивання, досить музичне і грізне, то дужче, то слабше, наче далекий морський прибій.

— Пес! — скрикнув Гольмс. — Ходіть, Ватсоне, ходіть, не дай Господи, буде за пізно.

Ми кинулись прудко бігти степом, він наперед, я за ним. Але раптом десь між камінням, зовсім недалеко від нас прозгучав ще один розпучливий крик, а тоді слідом

за ним, наче щось важко і глухо впало на землю. Ми спинилися і слухали. Та ні один згук не переривав уже більш важкої мовчанки безвітряної ночі. Я бачив, як Гольмс, наче збитий із пантелику, схопився за чоло. Він тупнув ногою об землю.

— Він побив нас, Ватсоне. Ми вже спізнилися!

— Ні, запевняю вас, що ні.

— Дурень я був, що чогось іще чекав! А ви, Ватсоне, бачите, що вийшло з того, що ви покинули його самого. Але ми помстимось як що трапилось нещастя.

Ми побігли навмання крізь пітьму спотикаючись на каміння, продираючись через колючі кущі, вибігаючи на горби, збігаючи в балки, ввесь час у тому напрямі, звідки долетіли до нас страшні звуки. Кожен раз, коли ми вибігали на горб, Гольмс уважно розглядався навкруги, але тіни густо налягли на степу, і не видно було жадного руху на його сумному просторі.

— Чи ви бачите щонебудь?

— Нічого.

— А слухайте, це що таке?

До наших вух долетів тихий стогін. І ще

один — з боку ліворуч. З цього боку положистий горб кінчався прямовісною скелею, що стреміла над балкою, заваленою камінням; на дні її лежало щось чорне якоєсь дивної форми. Коли ми підбігли, неясна форма приняла більш певні контури. Це була людина, що лежала ниць, голова підігнулась якимсь страшим неможливим кутом, спина зігнулась, і ціле тіло зобгалось, наче людина ця збиралася перекинутись по через голову. Так неймовірна була ця поза, що я в першій хвилині не усвідомив собі, що той стогін, який нас привів, був останнім, більш ні згука не було чути від темної фігури. Гольмс нахилився і поклав на неї руку, але одскочив із викриком переляку. Засвітивши сірник, ми побачили, що пальці його були в крові, а від розторощеного черепа людини помalu розплivalася чорно-червона калюжа. В блимкоті світла від сірника ми побачили ще щось таке, від чого ми обидва ледве не зімліли: перед нами було тіло льорда Генрі Баскервіля.

Ні я, ні Гольмс не могли забути того рудого американського костюму з товстого вохнатого сукна, в якому він був того ранку,

коли ми вперше його побачили. Кинувши останнє світло, сірник блімнув і погас, а разом із ним наче погасли наші надії в серці. Гольмс застогнав¹, і обличчя його було таке бліде, що аж біліло в темряві.

— Я ніколи не подарую собі, що лишив його самого!

— Я більше винен, ніж ви, Ватсоне, — сказав Гольмс. — Для того, щоб закінчити цілу справу, щоб довести її, як слід до кінця, я втратив життя мого клієнта. Це найбільший удар, який спав на мене за цілу мою практику. Але як міг я думати, що він вийде сам на степ, не дивлячись на всі мої перестороги?!

— Господи, чути його крики, і які крики, і не спромогтися впрятувати його! Де ж той пес, що загнав його на смерть? Може, де притаївся між камінням? А сам Стенльтон, де він? Він відповідатиме за це.

— А відповідатиме! Я йому не подарую! Щоб обидва, і старий льорд, і молодий пожили смерти: один умер від страху, побачивши звіря, другий знайшов смерть, тікаючи від нього! Тепер нам треба доказати звязок між цим і пісом. Крім того, що ми чули його

голос, ми не можемо навіть сказати, чи він існує, бо льорд Генрі, здається, убився, як упав. Але даю слово, який би він хитрий не був, той Степльтон, і дня не мине, щоб він не був у моїх руках.

Ми стояли над розчавленим тілом приголомшенні несподіваною й безповоротною катастрофою, яка привела нашу довгу і нелегку працю до такого сумного кінця, і нам тяжко було на серці. Потім, як зійшов місяць, ми вилізли на скелю, звідки впав наш біdnий приятель, щоб оглянути степ, напів срібний від місячного світла, нашів темний. Далеко, за кілька миль, у напрямі Гремпенського болота, світилося якесь жовте світло. Воно могло було світитися тільки з оселі Степльтонів, що була саме там. Я стиснув кулак, як глянув в той бік.

— Чому нам не арештувати його зараз таки?

— Нічого не поможется. Ми можемо арештувати не на підставі того, що знаємо, а на підставі того, що можемо доказати. Як тільки зробимо який формальний крок, він може нам викрутитись.

— Що ж нам робити?

— Завтра досить буде роботи, а сьогодня ми можемо лише віддати останню поміч нашому покійному приятелеві.

Ми спустилися разом у балку і підійшли до тіла, що виступало тепер різькою чорною плямою на білому від місяця камінні. Агонія цих повикручуваних членів стисла мое серце спазмою болю, сповнила очі слезами.

— Ми не донесемо його самі до замку, Гольмсе. Треба піти за кимнебудь. Що ви збожеволіли? Господи!

Нахилившись над трупом, Гольмс раптом скрикнув, потім підскочив, схопив мене за руку, зареготовався і затанцював від радости.

— Борода! Борода! В нього є борода!

— Борода?!

— Це не льорд Генрі, це... так і є! Це мій сусід, каторжник!

З гарячковою поспішністю ми перевернули тіло так, що колюча борода стреміла догори. Тепер не могло бути жадного сумніву; це було дійсно те саме обличчя, яке дивилось на мене при свіtlі свічки зза скелі. Це був каторжник Сельден.

Тоді раптом я все зрозумів. Я згадав, як льорд Баскервіль казав мені, що подаруван

свою стару одежду Баріморові, а той, видно, дав її Сельденові, щоб переодягтися з тюремної. Трагедія смерти лишалась трагедією, але, принаймні, чоловік цей заслуговував смерть по законам держави. Я сказав Гольмсові свою думку.

— Отже одежа була причиною смерти бідняги! Ясно, що пса пущено за слідами льорда Генрі тим, що дано йому понюхати якусь частину його одягу, певно, чобіт, який у нього щез у готелю, і через те він і загнав цього чоловіка. Про те, тут є одна дуже дивна річ: як Сельден довідався в цій пітмі, що пес був на його сліду?

— Він почув його.

— Почути пса на степу ще не досить, щоб довести такого сильного чоловіка, як був цей Сельден, до такого пароксизму страху, щоб він кричав, рискуючи, що його пізнають і зловлять. Із його криків пізнати було, що він біг досить довго після того, як довідався, що пес був на його сліду. Як же він довідався?

— Ще більша таємниця для мене є то те, чого пес був спущений сьогодня вночі? Я міркую, що він не ввесь час бігає вільно

по степу. Степльтон не спустив би його, як би не мав причини думати, що льорд Генрі міг бути тут.

— Моя загадка трудніща за вашу, бо я гадаю, що ми незабаром будемо мати пояснення до вашої, тоді, як моя може назавжди лишитись нерозгаданою. Тепер питання, що зробити з цим нещасним тілом? Ми ж не можемо лишити його тут лисицям та воронам на поталу?

— Я міркую занести його в одну з цих руїн, поки можна буде порозумітися з по-ліцією.

— Добре, я думаю, що вдвох ми донесем його. Дивіться, Ватсоне, а це що таке? Невже він сам іде сюди? Ну і сміливий! Глядіть, ні слова про наші підозріння, ні словечка, а то ввесь мій плян пропав!

Хтось наблизився до нас степом, я побачив червоний жар від сигари. Місяць світив на нього, і я пізнав постать і ходу природника. Він спинивсь, побачивши нас, тоді знов наблизився.

— Невже це ви, Др. Ватсоне, не може бути? Кого хочете сподівався бачити, тільки не вас тут, на степу вночі. А це що таке?

Хтось ранений? Ні, не може бути? Не може бути, щоб це був наш приятель, льорд Генрі? Він кинувся до трупа й нахилився над ним. Я чув, як у нього захопило дух, і сигара випала з руки.

— Хто... Хто це такий? — ледви вимовив він.

— Це Сельден, каторжник, що втік із Прінстовну.

Степльтон повернув бліде, як смерть, обличчя до нас, але з великим зусиллям переміг себе, і не виказав ні здивовання, ні розчарування. Він гостро поглянув на Гольмса, тоді на мене.

— Господи! Яка пригода! Від чого він умер?

— Здається, розбив собі голову, падаючи із цих скель. Ми з приятелем гуляли тут, коли почули крик.

— Я теж почув крик, через те ѿ прийшов сюди. Я стурбувався за льорда Генрі.

— Чого ж саме за льорда Генрі? — спитав я мимоволі.

— Бо я кликав його до нас сьогодні ввечері. Трохи здивувався, що він не прийшов і, почувши крики на степу, розуміється,

стурбувався за нього. До речі, — очі його блиснули від Гольмса на мене, — чи ви не чули нічого більше, крім крику?

— Ні, — сказав Гольмс, — а ви?

— І я ні.

— Так чого ж ви тоді питаете?

— О, ви знаєте ті історії, що мужики оповідають про пекельного пса і таке інше. Я думав, чи не було чути сьогодня вночі тих згуків^{сь ути}, які вони кажуть, може, це злякало каторжника?

— Ми нічого такого не чули, — сказав я.

— А чим же ви пояснюєте смерть цього бідняги?

— Я не сумніваюся в тому, що від на-
гального страху він стратив розум і в га-
рячковому стані кинувся бігти, і от упав
із цих скель і розбив собі голову.

— Це, здається, дійсно найбільш імовірне пояснення, — сказав Степльтон, — і мені здалося, що він із полегшенням зітхнув. — А ви що думаете про це, пане Шерльок Гольмс?

Мій друг злегка вклонився.

— Ви як знаєте, хто я?

— Ми вас тут сподівалися бачити, відколи

Др. Ватсон тут є. Ви саме настигли на трагедію.

— Справді. Я згоджуся з моїм приятелем у поясненні, яке він дав, але повезу завтра з собою до Льондону дуже неприємні спогади.

— О, ви вже завтра ідете?

— Це мій намір.

— Я міркую, що ваш приїзд вияснить таємничі події, яких ми ^{змілі} не могли тут зрозуміти.

Гольмс знизав плечима.

— Не завжди все так удається, як сподівається. Крім того, дослідувачеві потрібні факти, а не перекази. Тут же фактів не можна було дошукатись.

Мій приятель говорив своїм найщирійшим і найбільш одвертим і природним тоном. Степльтон дивився ввесь час на нього, не спускаючи очей, а тоді повернувся до мене:

— Я б запропонував перенести цього нещасного до мене в дім, але в мене сестра, це так може її налякати, що я не почую себе в праві це зробити. Я гадаю, що як ми накриєм його чимнебудь, то він може лишитися так до завтра.

Так ми і зробили. Одмовившись від запросин Степльтона, Гольмс і я пішли в напрямі до Баскервільського замку, лишивши природника самого.

— От ми, нарешті, і зустрілися з ворогом, — сказав Гольмс, — коли ми йшли уздвох степом. Які в нього нерви! Ви бачили, як він опанував собою, коли побачив, що не той, кого він ловив, попав у його сіти. То мусів бути страшний удар для нього, я вам іще в Льондоні казав, пам'ятаєте, що ніколи ще ми не мали ворога, більш гідного нашої зброї.

— Мені шкода, що він вас побачив.

— Мені також було шкода, але нічого не зробиш.

— Який це може мати вплив на його план те, що він знає, що ви тут, як вигадаєте?

— Може примусити його бути більш обережним, або може спонукати його до необдуманих кроків. Як усі хитрі злочинці, він може бути занадто самопевний і думати, що геть нас одурив.

— Чому ви не хочете арештувати його зразу?

— Мій любий Ватсоне, ви так і родились на світ активною людиною, ви завжди хочете виявляти свою енергію. Допустимо, що ми б арештували його още тепер, що б ми з нього мали? Ми не можемо дати ніяких доказів проти нього. Отут і є вся його чортівська хитрість! Як би він користувався якимось іншим чинником, людиною, наприклад, то ми б могли добитись якихсь фактів; але що нам із того, як ми витягнемо на світ цього великого пса? Це ж нам не допоможе покласти мотузку на шию його власника. Ми маємо лише здогадки й підозріння. Нас висміють у суді, коли ми з'явимося з такою історією і з такими доказами.

— А смерть льорда Чарльза?

— Знайдено мертвим без признаків насильства. Ви й я, ми знаємо, що він умер від переляку, і ми знаємо, що його злякало, але як ми примусимо дванацятьох тверезих присяжних повірити цьому? Які сліди лішила собака? Де знаки від її шелепів? Розуміється, ми знаємо, що собаки не кусають мертвих, і що льорд Чарльз був уже неживий, як пес догнав його, але ми маємо докази на це, а ми їх не маємо.

— Ну, а оце тепер?

— Оце тепер також не багато краще. Тут знову немає прямого зв'язку між писом і смертю Сельдена. Ми ж пса не бачили. Ми чули його, але ми не можемо доказати, що він біг за його слідом. Ні, ми мусимо помиритися з фактом, що тут ми не маємо права арештувати, але що варто рискути тим, щоб утворити таку можливість.

— Як же ви гадаєте зробити це?

— Я покладаю великі надії на те, що пані Льора Ляйонс, може, допоможе нам, коли їй буде вияснене становище. Та ще я маю свій плян. »Довліє дневі злоба його«, але я маю надію, що раніш ніж тиждень мине, мое буде зверху.

Я більш нічого від нього не міг витягнути, і так, заглиблений в думки, він прийшов разом зі мною аж до Баскервільської брами.

— Ви зайдете?

— Еге, тепер немає вже причини ховатись. Але ще одне останнє слово, Ватсоне, не кажіть нічого льордові Генрі про собаку. Нехай він собі думає про причину смерті Сельдена так, як ось Степльтон думає, і як ми думаємо. Тоді в нього будуть

міцніші нерви для того, через що йому доведеться завтра перейти, якщо він, коли не помиляюсь, запрошений до них на вечерю.

— Я теж.

— Тоді ви мусите відмовитись, і він мусить іти сам один. Це ми легко зробимо. А тепер я почуваю, що я добре голодний. Ходім.

XIII.

Розставлені сіти.

Льорд Генрі більше зрадів Шерльокові Гольмсові, ніж здивувався, бо сподівався, що той швидко надіде. Про те, його трохи вразило те, що мій приятель не мав жадних пакунків зі собою і нічим не міг пояснити, чому їх немає. Між собою ми зібрали й позичили йому все, що треба було, і за вечерею розказали льордові Генрі все те з наших пригод, що нам здавалося потрібним, щоб він знов. Але перед тим я мав неприємний обов'язок сповістити Барімора й його жінку про смерть Сельдена. Йому це могло зробити велике полекшення, але вона гірко заплакала, закриваючись хвартухом; для ці-

лого світа він був злочинець, напів звір, напів чорт, для неї ж він завше лишався малим упертим хлопчиною, що держався їй за руку. Дуже вже злий мусить бути чоловік, щоб не знайшloся жінки, яка б запла-кала за ним.

— Я цілий день нудився в хаті, відколи Ватсон поїхав уранці, — сказав льорд Генрі. — Мені здається, я заробив, щоб мене похвалили, бо додержав своєї обіцянки. Як би я не дав був присяги, що не буду виходи-ти сам один, то міг би був провести вечір веселіще, бо Степльтон кликав мене до себе.

— Я не сумніваюся в тому, що ви про-вели б були вечір веселіще, — сказав Гольмс сухо. — До речі, вам, певне, і в голову не впало, що ми оплакували вас, думаючи, що ви розбили собі голову.

Льорд Генрі розкрив широко очі:

— Як так?

— Той нещасний був одягнений у вашу одежду. Боюсь, щоб ваш слуга, який дав їйому, не мав через те клопоту з поліцією.

— Гадаю, що ні. Одежда не була позначена, наскільки пам'ятаю.

— Маєте щастя. Зрештою, ви всі маєте

щастя, бо в цій справі ви всі нарушили закон. Я не зовсім певен у тому, що, як со-вісний детектив, не повинен арештувати всіх вас. Листи Ватсона найкращі інкриміновані документи.

— А що ви скажете з приводу моєї спра-ви? — спитав льорд Генрі, чи розумієте ви щонебудь? Ватсон, і я, ми, здається, ні до-чого не дібрались, відколи сюди приїхали.

— Я маю надію, що я, може, зможу вияс-нити вам трохи децьо. Це була дуже складна і дуже заплутана справа. Ще маємо багато точок, які потребують пояснення, але воно не забариться.

— Ми мали один досвід, як, певне, Ват-сон сказав уже вам. Ми чули, як вив пес на степу, так що я можу присягнути, що то не байка. Я мав до діла з псами в Аме-риці, і добре пізнаю по голосі, що це був хорт. Якщо ви зумісте надіти йому наморд-ник і взяти його на ланцюг, то я присягну, що ви найкращий детектив на світі.

— Я міркую, що ми зуміємо й надіти йому намордник, і взяти його на ланцюг, якщо ви нам допоможете.

— Робитиму все, що ви мені скажете.

— Добре, а я вас попрошу також робити все сліпо, не питаючись чому.

— Як хочете.

— Коли все так робитимете, то, міркую, ми маємо шанси, щоб наше завдання швидко закінчилось. Я втім не сумніваюсь...

Він раптом спинився і встромив очі понад мою голову кудись поперед себе. Світло від лампи падало просто на його обличчя, таке напружене й таке непорушне, що можна було його взяти за класичну статую, персоніфікацію уваги і напруженості.

— Що таке? — скрикиули ми обидва.

Як він одвів очі, я міг завважити, що він стримував якесь нутрішнє зворушення. Риси обличчя були зовсім спокійні, тільки очі блищали зацікавленням.

— Вибачте мені захоплення знавця, — сказав він, показавши рукою на ряд портретів, що покривали протилежну стіну. — Батсон не хоче допустити, що я щонебудь тямлю в мальарстві, але це дійсно на рідкість чудова колекція портретів.

— Дуже радий це чути, — сказав льорд Генрі, — глянувши з зачудованням на Шерліока Гольмса; — я не маю претензій зна-

тися на цих річах, бо я таки більше розуміюсь на коневі чи на бугасві, ніж на творах мистецтва. Я не знат, що ви находитєте час і на такі речі.

— Я розумію добрі речі, як дивлюся на них, як оде тепер. Чи це все фамілійні портрети?

— Всі до одного.

— Від знаєте їх на ймена?

— Барімор мене вчив і, здається мені, я тепер можу повторити без помилки.

— Хто цей пан із телескопом?

— Це контр-адмірал Баскервіль, відомий зі своєї служби в західній Індії, а оде з папером у руці льорд Уіліям Баскервіль, голова комісії у Палаті Громад із часів Уіліяма Шітта.

— А оцей у чорному оксамиті?

— А цього ви маєте право знати, це причина всіх нещасть, грішний Гуго, від якого почалась історія з пісом. Ми його, певне, не скоро забудемо.

Я дивився з цікавістю і трохи зі здивуванням на портрет.

— Господи, — сказав Гольмс, — він виглядає дуже смирним і спокійним, хоч ув

очах, коли не помиляюсь, є щось чортівське. Я в'являв собі його більшим і дужчим чоловіком.

— Ідентичність портрета не підлягає сумнівові, бо й рік 1647, і ім'я його видно ззаду на полотні.

Гольмс не сказав більш нічого, але портрет грішника з давніх часів, здавалось, притягав до себе його очі, бо він раз-у-раз дивився на нього під час вечері. Тільки згодом, коли лорд Генрі пішов до своєї кімнати, то Шерліок Гольмс пояснив мені причину й хід своїх думок. Ми вернулись до бенкетової салі й, освітивши свічкою старий портрет на стіні, він спітав:

— Помічаєте щонебудь?

Я дивився на широкий капелюх із пером, на довгі кучері й білий комір із мережива та сувере подовгасте обличчя. Вираз його не був брутальний, але воно було різьке, сувере й жорстоке, з тісно стуленими тонкими губами й холодним властилюбним поглядом.

— Чи скидається на кого з ваших знайомих?

— Може, трохи на льорда Генрі підборіддям.

— Ледви-ледви. Але чекайте.

Він став на стілець і, держачи свічку в лівій руці правою, закрив широкий капелюх і довгі кучері.

— Господи милосерний! — скрикнув я вражений. З полотна на мене глянуло обличчя Степльтона.

— Ага, тепер бачите? Мої очі звикли розглядати обличчя без сторонніх додатків. Перше за все кримінальний дослідувач мусить бачити переодягання наскрізь.

— Але така подібність! Це надзвичайнé!

— Справді, це цікавий випадок атавізму. Як видно, не лише фізичного, але й морального. Досліду над фамілійними портретами досить, щоб переконати людину в реїнкарнації¹⁾. Що він Баскервіль, то це очевидно.

— З намірами дістати спадщину.

— Безумовно. Цей випадок із портретом дав нам один із потрібних нам зв'язків, яких нам не доставало. Тепер ми його маємо, Ватсоне. Маємо в руках, заки мине завтрашній день, він бути тріпатись у наших сітях, як

¹⁾ перехід душі по смерті одної людини в другу.

той метелик у його зеленій сітці. Ще тільки шпильку, шматок корка й етикетку, і ми додамо його до нашої колекції на Бекерстріт.

І, повернувшись від портрета, він зареготався, хоч звичайно дуже рідко сміявся. Я ніколи не чув його сміху, що не віщував би комусь лиха.

На другий день я встав рано, але Гольмс був на ногах ще раніше, бо, одягаючись, я побачив, як він ішов по алеї.

— Сьогодня в нас буде гарячий день, — заявив він, потираючи руки від задоволення. Сіти порозставлювані, незабаром почнем їх тягнути. До ночі будемо знати, чи попалась наша велика зубата щука, чи втекла крізь невід.

— Ви вже були на степу?

— Я сповістив у Прінстоні про смерть Сельдена. Здається, можу запевнити, що нікого з вас не потурбують із цього приводу. Потім треба було дати знати моєму вірному Картрайтові, де я, бо він умер би з журби під дверима моєї скованки, як пес на могилі свого пана, як би я не заспокоїв його.

— Які ж наші перші кроки?

— Побачитися з льордом Генрі. А осьде він!

— Добриденъ, Гольмсе, — сказав льорд Баскервіль, — ви маєте вигляд головного отамана, що плянує битву разом із начальником свого штабу.

— Ви вгадали. Ватсон питав, який буде наказ.

— Я також за тим прийшов.

— Дуже добре. Ви, вдається, запрошені до Степльтонів на вечерю?

— Я гадаю, що ви теж прийдете, вони дуже привітні люди, і я певен, що будуть раді вас бачити.

— На жаль, Ватсон і я мусимо їхати до Льондону.

— До Льондону?

— Так, я певен, що ми там краще використаємо становище.

Обличчя Баскервіля помітно витяглась.

— Я сподівався, що ви побудете зі мною до якогось вияснення. Цей замок на степу не дуже присмне місце для одної людини.

— Мій голубе, ви повинні довіритись мені й робити так, як я вам кажу. Ви скажете Степльтонам, що ми були б дуже раді бути

в них, але що пильна справа примушує нас бути в Льондоні. Ми швидко вернемось. Ви не забудьте так сказати.

— Якщо ви на тому настоююте.

— Запевняю вас, що іншого виходу немає.

По обличчі льорда Генрі я побачив, що він наш від'їзд зрозумів за дезертирство й був тим ображений.

— Коли ви хочете їхати? — спитав він холодно.

— Зараз після сніданку. Ми поїдемо перше до Кумб Трасей; Ватсон лишає всі свої речі тут у заставу, що він незабаром приїде назад. Ватсоне, ви пошлете листа до Степльтона, що ви не можете бути в нього.

— Я б поїхав із вами до Льондону, — сказав раптом льорд Генрі, — чого я тут лишуся сам один?

— Ви лишитеся тут, бо це ваш обов'язок, бо ви дали мені слово, що робитимете все, як я вам скажу, а я вас прошу лишитись.

— Добре, тоді я лишаюсь.

— Ще одно! Я хочу, щоб ви поїхали до Степльтонів, але звідти відішліть коней додому, і скажіть, що підете назад пішки.

— Пішки, степом?

— Так.

— Так це ж те, що ви мені ввесь час забороняли робити?!

— На цей раз ви можете зробити це спокійно. Як би я не мав довірря до сили ваших нервів і сміливости, то я б не вимагав цього, але мені дуже важно, щоб ви на це згодились.

— Добре, тоді я так зроблю, як кажете.

— І коли ви ціните ваше життя, то йдіть лише стежкою, що йде від Степльтонів на Гремпенський шлях, зрештою, це найближча.

— Добре, зроблю, як кажете.

— Дуже добре, я б хотів виїхати як-найшвидче після сніданку, щоб на полудне бути в Льондоні.

Я був дуже здивований цією програмою, хоч уже чув, як Гольмс сказав Степльтонові, що має сьогодня виїхати. Тільки мені не прийшло на думку, що й я маю з ним їхати, та ще не міг я зрозуміти, як ми могли обидва бути відсутнimi в такий мент, який він сам називав критичним. Про те нічого було робити, треба було слухатись, не розпитуючи. Так ми попрощалися з нашим засмученим

господарем і через дві години стояли на залізничному двірці в Кумб Трасей, і коней одправили назад. Малий хлопець дожидав нас на пероні.

— Ви сядете в поїзд, Картрайте, і, прибувши до Льондону, зараз пошлете телеграму льордові Генрі Баскервілеві від моого імені, щоб рекомендованим пакетом прислав мені на Бекерстріт мою записну книжку, яку я забув у нього. А тепер підіть на почту і спітайте, чи немає для мене телеграми.

Хлопець вернувся з конвертою, котру Гольмс, прочитавши, передав мені. Зміст був ось який: »Телеграму дістав, приїду 5.40. Лестрад.«

— Це відповідь на мою, яку я послав сьогодня вранці. Лестрад один із найкращих професіональних детективів, і його поміч може бути нам потрібна. Тепер, Ватсоне, мені здається, що ми нічого кращого не можемо зробити, як піти до вашої знайомої, пані Льори Ляйонс.

Плян його кампанії робився для мене ясним. Він уживав льорда Генрі на те, щоб переконати Степльтонів, що ми дійсно поїхали, тоді як ми мали вернутись у мент,

коли ми були найбільш потрібні. Телеграма з Льондону від Гольмса, на випадок, як би льорд Генрі згадав про неї, мала усунути останні сумніви у Степльтона. Мені здавалось що справді, наші сіти почали що-раз більше оплутувати зубату щуку.

Пані Льора Ляйонс була у своєму бюрі, і Шерльок Гольмс почав свою візиту від дуже одвертої заяви, яка на неї зробила величезне враження.

— Я розслідую обставини, серед яких склалася смерть льорда Чарльза Баскервіля, — сказав він. Мій приятель, доктор Ватсон, сказав мені, в чому ви йому признались і що втаїли.

— Що ж я втаїла? — відповіла вона, насторожившись.

— Ви признались у тому, що просили льорда Чарльза вийти до хвірточки в десятій годині. Ми знаємо, що там і в тій самій годині його постигла смерть. Ви втаїли звязок між цими двома подіями.

— Між ними немає жадного звязку.

— В такому разі, тут мусить бути надзвичайна сполука випадків, але мені здається, що ми, врешті, таки установимо сполуку.

Я буду з вами цілком одвертим, пані Ляйонс; ми маємо підозріння, що тут злочинство, в яке, крім вас, заплутані також Степльтон і його жінка.

Пані скочила з місця:

— Його жінка?! — скрикнула вона.

— Це факт, якого не можна втіти: особа, яку він видавав за сестру, в дійсності його жінка.

Пані Ляйонс сіла знов. Вона стисла пальцями спинку стільця, і я бачив, як рожеві нігті побіліли від сили натиску.

— Його жінка! — повторила вона. — Він нежонатий.

Шерльок Гольмс знизав плечима.

— Докажіть мені це! — скрикнула вона,
— докажіть, і я вам...

Гнівний погляд її очей сказав більш, ніж могли сказати слова.

— Я був приготований на це, — сказав Гольмс, — виймаючи папери з кишені: — осьде фотографія їх обох, знята в Йорку чотирі роки тому назад, ззаду написано: пан і пані Ванделер, але ви без сумніву пізнаєте обох. Ось де тут засвідчення опису їх обох, пана і пані Ванделер, які в той час

мали приватну школу в Сент-Олівер. Прочитайте й побачите, що в ідентичності не може бути сумніву.

Вона глянула на папери, тоді на нас. Обличчя її застигло і приняло вираз розпучливості.

— Містер Гольмс, — сказала вона, — цей добродій пропонував мені одружитись зі мною, коли я розведуся з чоловіком. Він дурив мене ріжними способами, ніколи слова правди не сказав мені, а через що? Через що? Я думала, що то все було для мене самої; а тепер я бачу, що я була лише знаряддям у його руках. Чого ж я буду дотримувати своє слово щодо його, коли він сам ніколи не дотримував обіцянок щодо мене. Чого я буду покривати наслідки його злочинств? Питайте мене все, що хочете, я вам усе скажу. В одному лише присягаюсь: коли я писала лист, мені і не снилось заподівати якесь лиху доброму старому льордові, який був для мене найкращим порадником.

— Я цілком вам вірю, пані, — сказав Шерльок Гольмс, — вірю, що оповідати про ці всі події вам, певно, дуже неприємно, може, легше буде, коли я вам буду оповідати, а

ви будете мене поправляти, якщо я помилятимусь. Степльтон вам порадив написати лист?

— Він диктував його.

— Я догадуюсь, що він подав вам за причину те, що ви, мовляв, дістанете від льорда Баскервіля гроші, потрібні для ведення розводового процесу.

— Так.

— А тоді, коли ви послали листа, він відрадив вас, щоб ви їхали до льорда Чарльза?

— Він сказав, що йому буде дуже прикро, коли хтось інший дасть гроші на таку потребу, і що хоч він сам бідний, але дасть останні гроші, щоб усунути перепони, які стояли на перешкоді нашому шлюбові.

— А тоді ви нічого більш не чули, аж поки не прочитали в газеті про смерть?

— Ні.

— І він примусив вас не признаватись нікому в тому, що ви призначали побачення льордові Чарльзові.

— Так, він казав, що смерть склалася серед дуже таємничих обставин, і що на мене впаде підозріння, коли це виявиться. Він залякав мене, щоб я мовчала.

— Розумію. А чи ви мали підозріння проти нього?

Вона завагалась і спустила додолу очі.

— Я знала його, — сказала вона, — але якби він мене не одурив, я б ніколи не зрадила його.

— Мені здається, що, загалом кажучи, ви щасливо вийшли з небезпеки, — сказав Гольмс. — Він був у ваших руках, він це знов — а все ж ви лишились живі й досі. Ви цілими місяцями стояли на краю прірви... Бувайте здорові, пані, ми швидко знов побачимось.

— Наша справа закругляється й виясняється, — сказав Гольмс, — але й досі ми не маємо можливості скласти обвинувачення проти цього хитрого чоловіка. Та я певен у тому, що він буде в наших руках ще доночі.

Ми дожидали на пероні, доки не підлетів льондонський поїзд-експрес, і з нього не вискочив невеликий, схожий на бульдога чоловік. Це був Лестранд.

— Ну, що, — спитав він. — Порядна справа?

— Найкраща, з усіх, які ми мали на про-

тязі років, — сказав Гольмс, — маємо ще дві години. Насамперед, може, повечеряємо, а тоді, Лестраде, провітримо вас трохи від льондонського туману на Дартмурськім степу. Ви там ніколи ще не були? Ні? Ну, то я певен, що до смерти не забудете вашого першого знайомства з ним.

XIV.

Пес Баскервілів.

Одним із недостач Шерльока Гольмса, коли це можна було назвати недостачею, — було те, що він дуже неохоче ділився своїм пляном із іншими аж до самого менту його виконання. Це було почасти наслідком його автократичної вдачі, бо він любив володіти її дивувати близьких йому людей; почасти це було також наслідком його професіональної обережності. Як не як, а це дуже мутило тих, хто був йому підвладний. Я часто страждав від цього, але, здається, ніколи так дуже, як того вечора, під час нашої їзди серед цілковитої пітьми з Кумб Трасей. Перед нами була велика битва, ми готові були нарешті робити останні рішучі кроки,

але ѿ й досі Гольмс нічого не сказав, і я міг тільки вгадувати яким шляхом піде наша акція. Мої нерви дійшли до вершка напруження, коли, нарешті, холодний вітер подув нам ув обличчя, і порожні темні простори по обидва боки вузенької дороги дали мені знати, що ми знов на степу.

Розмову нашу стримувала приєва візника найнятої брички, так що ми були примушенні говорити про звичайні речі, тоді коли нерви наші були напружені від зворушення й чекання. Мені стало легше, коли ми, нарешті, поминули оселю Франклінда і почали наблизатись до замку й до сцени, де мала відогратись подія. Недалеко від брами, ми вилізли з брички заплатили візникові, одправили його назад до Кумб Трасей, а самі подалися пішки до оселі Степлтьтона.

— Ви маєте зброю, — спітав Гольмс у Лестрада.

Той усміхнувся:

— Поки я маю на собі штани, то в штанях маю кишеню, а поки маю кишеню, то в кишені маю револьвер.

— Добре! Ми з Ватсоном теж озброєні.

— Ви дуже бережетесь, щоб нічого не

сказати про саму справу, містер Гольмс. Від чого ж почнемо?

— Почнемо від того, що будемо чекати.

— Слово даю, місце щось не дуже веселе, — сказав Лестрад, глянувши навкруги, і аж здрігнувся, таким сумом віяло від горбів, укритих камінням і хмарою туману, що лежала над Гремпенським багном. — Десь перед нами світиться.

— Оде туди ми і йдемо. Будь ласка, йдіть навшпиньки й не розмовляйте голосно.

Ми тихенько підійшли далі, так, може, яких двісті кроків, і тут Гольмс припинив нас.

— Так буде добре, — сказав він, — ці каміння заховають нас від стежки.

— Ми тут чекатимемо?

— Тут засядемо на чати. Ви, Лестраде, в оцю ямку. Ви були в хаті у Степльтона, Батсон, правда? Можете сказати, де які вікна? Звідки, наприклад, оді вікна з маленькими шибками, оці з краю?

— Здається, з кухні.

— А оте, де світиться?

— Це напевно з ідалльні.

— Віконниці не зачинені, ви кране знаєте

дорогу. Що, як би ви тихенько підповзли до вікна подивитись, що вони роблять. Тільки ради Бога, щоб вони не помітили вас.

Ледви ступаючи і крадучись у тіни, яка падала від низької стіни, що йшла навколо саду, здовж стежки, я наблизився так, що міг бачити в вікно, що там робилось.

У їдалальні були тільки льорд Генрі і Степльтон. Вони сиділи один проти другого, коло круглого стола, обидва боком до мене, перед ними була кава й вино, обидва курили сигари. Степльтон щось дуже жваво говорив, льорд Генрі був блідий і мовчазний. Може в нього тяжіла думка про самітний поворот додому степом.

Як я так дивився якийсь час, Степльтон устав і вийшов із кімнати, а льорд Генрі тимчасом відхилився в своєму кріслі й пускав далі дим зі своєї сигари. Я почув скрип дверей і швидкі кроки по подвіррі по той бік стіни, за якою я присів; глянувши через паркан, я побачив Степльтона в кінці садка, коло дверців якоїсь прибудови до будинку. Він повернув ключ і ввійшов туди, і так хвилину знов вийшов. Мені почулося звідти якесь шкряботіння, але двері швидко

зачинилися, клацнув замок, і він знов перебіг повз стіну і ввійшов до хати. Тоді ятихенько вернувся до своїх і оповів, що бачив.

— Так кажете, Ватсоне, що пані немас з ними? — спитав Гольмс.

— Немає.

— Де ж вона може бути, коли більш ніде не світиться?

— Не можу собі вявити, де вона може бути.

Я вже сказав, що над великим Гремпенськім болотом поліг густий білий туман. Він помалу посувався в наш, бік, низькою але, збитою с уцільною стіною. Місяць зійшов, і в його свіtlі туман виглядав наче поле снігу, на якому де-не-де стирчали островами каміння. Гольмс увесь час дививсь, як він помалу стелився, і нетерпляче бурчав:

— Він сунеться на нас, Ватсоне.

— А хиба що?

— Дуже зло, справді зло. Єдина річ, яка могла стати на перешкоді моїм плянам. Тепер лорд Генрі не забариться, вже десята година, наш успіх, ба навіть, може, його

життя може залежати від того, чи він вийде заки туман постелиться стежкою.

Ніч була ясна й зоряна, а неповний іще місяць кидав м'ягке непевне світло. Будинок стояв темною масою перед нами, різко виступаючи димарями й гостроверхим дахом на сріблястому небі. Широкі смуги жовтого світла лилися з вікон на садок і простягались на степ. З кожною хвилиною біле море туману, яке покривало вже всю долину, насувалось близче і близче до будинку. Гольмс нетерпляче вдарив рукою по каменю, за яким ми ховались.

— Якщо він не вийде за чверть години, туман закриє стежку. За пів години ми нічого на крок перед собою не бачитимемо.

— Може, перейдемо на вище місце.

— Так, я гадаю, це буде краще.

Ми відійшли, може, на пів милі од будинку, але туман усе насувався.

Ми одійшли занадто далеко, — сказав Гольмс, — ми рискуємо тим, що на нього нападуть швидче, ніж він порівняється з нами. Що б там не було, ми мусимо лишитись тут, де сидимо тепер. — Він нахилився

до землі і притулив вухо. — Слава Богу, здається, він іде.

Швидкі кроки почулися здалеку й порушили німу тишу. Присівши між камінням, ми не зводили очей із білої хмари туману, яка стояла саме перед нами. Кроки наблизились, і з туману, мов із за завіси, виступив чоловік, якого ми ждали. Він здивовано оглянувся, виступивши з туману у ясну зоряну ніч, швидко пішов повз місце, де ми лежали, і потім на гору за нами, де вилася стежка в напрямі до замку. Ідучи, він оглядався на всі боки, видно було, що був неспокійний.

— Шш... — прошепів Гольмс, і я почув клацання зведеного курка, дивіться уважно, ѿде! .

Зі середини білої хмари туману чути було постійне шкряботіння, яке більш і більш наближалось; туман кінчався, може, за кілька десять кроків від нас, і ми втупили в нього очі, не знаючи, яке саме страхіття вискочить звідти на нас. Я глянув на хвилину на Гольмса, коло якого я лежав: він був блідий, очі при місячному свіtlі блищали, але раптом він нахилився наперед,

лице застигло й губи розкрилися. В ту, саму хвилину Лестрад скрикнув і кинувся лицем до землі. Я скочив на ноги, рука з револьвером занімала, думки мої спаралізувала страшна примара, яка вискочила на нас ізза туману. Це був пес, величезний, чорний як вугілля пес, якого людські очі ще не бачили. Розявлена паща світилась, очі блищали й горіли страшим синім світлом, морда, вуха й, шия виразно вирізувались на тлі цього мертвого, надзвичайного світла. В найбільш гарячковому сні не можна було б уявити собі щось ще більше страшне, більш пекельне й жахливе, ніж ця чорна постать хорта і скажена морда, яка вискочила на нас із туману.

Великими кроками перебіг він повз нас, стрибаючи по стежці, слідом за льордом Генрі. Ми так були спаралізовані жахом, що дозволили йому поминути нас, швидче ніж опамятались. Тоді, разом Гольмс і я, вистрелили. Пес страшенно заскавчав, видно, що хоч бодай один із нас поділив його, але не спинився й біг далі. Далеко на стежці ми побачили, як льорд Генрі з блідим обличчям, руками, піднятими до гори, стояв без-

помічно й дивився на звіря, що наближався до нього.

Те скавчання пса прогнало ввесь наш страх: коли ми могли зранити його, то, певно, могли його і вбити. Ніколи я не бачив, щоб хто коли так бігав, як Гольмс тої ночі: я швидко бігаю, але він випередив мене настільки, наскільки я випередив Лестрада. Лорд Генрі скілька раз скрикнув, і ще заки я добіг, пес із гарчанням кинувся до нього, звалив його з ніг і вхопив за горло. Але в ту ж мить Гольмс всадив йому в бік всі п'ять набоїв, які йому ще лишилися. З останнім скавчанням пес перекинувся на спину, конвульсійно в останній агонії рухаючи лапами, а тоді без життя повалився на бік. Я підбіг, задихавшись, і притулив револьвер до гидкої голови, що світилася страшним ссяйвом, але це було вже непотрібне, — хорт був уже неживий. Лорд Генрі лежав без памяти, де впав, ми розірвали йому комір, і Гольмс відітхнув із полегкости, як запевнився, що не було рані, і що поміч прийшла саме на час. Повіки лорда Генрі затремтіли, і він зробив слабе зусилля, щоб поворухнутися. Лестрад вstromив йому до

рота свою пляшку з горілкою, і за хвилину перелякані очі глянули на нас.

— Господи, — промовив він. — Що це таке? Що це було?

— Що було, те було — а, вже немає. Ми доконали фамілійну примару й навіки.

Самим тільки зростом і силою це було страшне створіння, що мертвے простяглось коло нас. Не зовсім хорт і не зовсім дог', але, мабуть, сумішок обох, довгий, сильний, завбільшки у львицю. Навіть тепер іще, в мертвого, паща світилася синім світлом, а глибокі, хоч і невеликі, очі були обведені вогнем. Я доторкнувся рукою морди, і мої власні пальці засвітились у темряві.

— Фосфор, — сказав я.

— Мусить бути якийсь дуже дотепний препарат із фосфора, — сказав Гольмс, нюхаючи його, — бо нічого не чути, він не ставав на перешкоді нюхові собаки. Ми дуже провинились перед вами, л'орде Генрі, що так вас налякали. Я був приготований зустріти пса, але не такого страшного, як оцей. Крім того, туман дав нам дуже мало часу, щоб зустріти його.

— Ви врятували мені життя.

— Наразивши вас на небезпеку. Маєте силу встати?

— Дайте мені ще раз ковтнути тої горілки, і я буду готов до всього. Отак! Тепер поможіть мені встати. Що ви збираєтесь робити?

— Ми вас тут лишимо, ви не маєте сили до дальших нічних пригод. Коли ви почекаєте трохи, то хтось із нас піде з вами додому.

Він спробував встати на ноги; та все ще був дуже блідий і тремтів цілим тілом. Ми помогли йому дійти до каменя, він сів, та все ще трусився.

— Тепер нам треба йти, — сказав Гольмс, — треба докінчити роботу, кожна хвилина дорога. Нам треба захопити Степльтона. Та я готов закластися один проти тисячі, що його немає в хаті, — казав Гольмс, як ми швидко йшли стежкою в напрямі до будинку. — Наші вистріли мусіли сказати йому, що все покінчено.

— Ми були досить далеко, а потім туман мусів заглушити їх.

— Ні, ні він ішов слідом за собакою, щоб відкликати її, в тому ви може те бути певні.

Ні, ні, напевно він уже досі втік. Але обшукаемо будинок, щоб запевнитись.

Вхідні двері були відченені, так що ми кинулись до середини, і нашвидку оглядали одну хату за другою, на превеликий переляк старого слуги, який, трусячись, попався нам у коридорі. В цілому будинку було темно, і світилося лише в їдаліці. Гольмс скопив лямпу, і не лишив кутка необшуканого. Але ні Степльтона, ані пані ніде не було. Про те, на першому поверсі одні двері були замкнені на замок.

— Тут хтось є, — крикнув Лестрад, — я чую, щось ворушиться, одчиніть ці двері!

Ледве чутний стогін і якийсь шелест донеслися до нас зі середини. Гольмс ударив ногою у двері, як раз вище замка, й вони розчинились. З револьверами в руках ми всі троє вскочили в хату. Степльтона тут також не було, але перед нами була фігура, настільки дивна й несподівана, що ми довго стояли здивовані перед нею.

Кімната ця була владжена, як музей; по стінах були вітрини з колекціями метеликів, ріжних мух, збірання яких було розвагою цього небуденнего злочинця. По середині

була деревлянна кольона, яка підтримувала старий струхлявілій уже сволок. До цеї кольони була прив'язана фігура, така замотана й закручена у простирадла і ковдри, що відразу не можна було сказати, чи то була жінка, чи чоловік. Одним рушником вона за горло була прив'язана до стовпа, другий закривав нижню частину обличчя, так що видно було тільки чорні великі очі, повні горя, сорому й якоєсь запитливості. В одну мить ми порозмотували й порозвязували всі рушники і простирадла, і пані Степльтон, посовгнувшись, упала додолу.

— От звір! — скрикнув Гольмс. — Лестрад, дайте вашу пляшку з горілкою! Посадіть її у крісло! Вона зомліла від знущання і втоми!

Вона знов одкрила очі:

— Він живий? — спітала. — Урятувався?
— Він не може урятуватись від нас, пані.
— Ні, ні, я не про чоловіка! Льорд Генрі, живий?

— Живий.

— А пес?

— Убитий.

Вона з, полегкістю зітхнула.

— Слава Богу, слава Богу! А той проклятий! Подивіться, що він зробив.

Вона одкотила рукав, і ми побачили, що руки її були в синяках і смугах.

— Але це все байдуже, все байдуже! Він душу мою замучив, серце розтроптав. Я все могла знести, знущання, самотність, отруєне життя, все, поки я могла мала надію, що він мене любить, але тепер я знаю, що і в цьому він мене дурив і сміявся.

Вона гірко плакала, як говорила.

— Він зробив вам, пані, багато зла, — сказав Гольмс, — скажіть же тоді, де нам його знайти. Коли ви йому допомагали коли-небудь у злих вчинках, то поможіть нам тепер, щоб вирівняти їх.

— Є тільки одне місце, куди він міг утекти, — відповіла вона, — у стару шахту на острові посеред Гремпенського болота; там він готував собі схованку, на всякий випадок. Я думаю, що він лише туди втік.

Туман застилав вікна, мов білою вовниною. Гольмс освітив його лампою.

— Подивіться, — сказав він, — цеїночі ніхто не знайде дороги в Гремпенському болоті.

Вона засміялась. Очі її й зуби хижо за-
блищали.

— Туди він міг знайти дорогу, але ні-
коли не знайде звідти. Як він може по-
бачити тичини, що показують стежку? Ко-
ли б я тільки була могла повітрягати їх у
свій час, тоді він був би в вашій владі.

Нам стало ясно, що, поки не розійдеться
туман, всі шукання були безнадійні. Лестрад
лишився тим часом тут доглядати, а Гольмс
і я пішли з льордом Генрі до замку. Тепер
ми мусіли дати йому пояснення про Степль-
тонів, але він сміливо приняв удар, довідав-
шись усе про жінку, яку він полюбив.

Про те, нічна пригода так уплинула на
його нерви, що до ранку ще в нього появи-
лася висока гарячка, і його врятував тільки
доктор Мортімер. Коли льорд Генрі видужав,
вони вдвох поїхали в довгу подоріж навколо
світу, і лише після тої подорожі льорд Генрі
став тим самим веселим молодим чоловіком,
яким був перед тим, заки став власником
цього нещасного маєтку.

* * *

*

А тепер я приходжу до кінця цього надзвичайного оповідання. Я ввесь час намагався дати читачеві відчути всі ті неясні темні страхи, які цілий місяць майже висіли над нами і скінчилися в такий трагічний спосіб. На другий день вранці, після нічної пригоди, туман піднявся, і пані Степльтон повела нас туди, де ми знайшли стежку через болото на острів. Та радість і готовність, із якою вона вела нас слідами свого чоловіка, допомогли нам зрозуміти ті страшні обставини, в яких вона жила. Вона лишилась на довгому вузькому півострові з міцного торфу, який далеко сягав у болото. Від нього стежка, потичена невеликими тичинами, вела від одного кущику осоки до другого між укритими зеленим жабуринням плесами й баюрами гнилого багна, які неизвестному з стежкою заступали дорогу. Очерті, ситняг, лепеха й інші водяні ростини розливали в повітрі гнилі й важкі вишарні міязмів. А за кожним необережним кроком ноги вгрузали вище кісточок у чорне трем'я багно, яке трусилось мов драглі і м'ягкими хвилями розходилося на кілька метрів навколо наших ніг. Воно наче вмисне і

зі зла хапало нас за ноги і тягло мов сильною рукою в темні глибини. Один раз тільки завважили ми, що хтось перед нами проходив цею небезпечною дорогою: з купини осоки, мов зачепившись за той қущик, стреміло щось чорне. Гольмс угруз мало не по пояс, як зійшов зі стежки, щоб роздивитись, і коли б нас там не було, щоб витягти його, то ледви чи стояв би він ще коли на твердому ґрунті. В руках він держав старий чорний чобіт, у середині була фабрична марка: »Мейерс, Торонто, Канада.«

— Це варто того, щоб скупитьтись у багні, — сказав він. — Це чобіт льорда Генрі, який був щез у Льондоні.

— І Степльтон кинув його тут, як тікав.

— Певне, що так. Він мав його в руці, як пускав собаку за слідом льорда Генрі, а тікаючи, як догадався, що сталося, все ще держав його в руці, і тільки тут кинув. Так що ми знаємо, що до цього місця він таки добіг.

Але більше ніж це, ми так ніколи й не довідалися. Слідів на болоті не можна було бачити, бо вони швидко розплівались, а на твердому ґрунті ми також нічого не поба-

чили, хоч і як дивились. Коли вірити тому, що казала земля на острові, то Степльтон ніколи не ступив ногою на твердий ґрунт, до якого він тікав у тумані минулої ночі. Десь на дні великого Гремпенського болота, у гнилому, чорному багні, яке засмоктало його, знайшов свою могилу цей жорстокий чоловік. На острові ми знайшли багато слідів його попереднього перебування, тут проживав і його пес. Там була покинена й занедбана шахта, коло якої стояло кілька зруйнованих хаток, де колись жили шахтарі. В одній із них був прикований ланцюг, а коло нього навколо багато обгрізених кісток, отут певне він ховав свого союзника. Недалеко лежав кістяк невеличкої собачки ще з клаптями рудої шерсти.

— Ця собака, — сказав Гольмс, — то, даю слово, кудлатенький песик Мортімера. Бідний доктор, він уже його ніколи не побачить. Отже, здається, в цьому місці немає більш тасмниці, якої б ми вже не вгадали. Він міг сковати свого пса, але не міг застікнати його голосу, і звідси розтиналось те завивання, яке неприємно було чути навіть серед білого дня. Як що до чого, то

він міг тримати пса и коло своєї хати, але то завжди був рись, і тільки в останній день, який він уважав кінцем усіх своїх зусиль, він зважився це зробити. Осьде у бляшанці те фосфорове мастило, яким він мастив уночі пса. Думка ця без сумніву впала йому з фамілійного переказу про пекельного пса. Він тим хотів перелякати льорда Чарльза на смерть. Не дивно, що нещасний каторжник біг і кричав несвоїм голосом, таксамо, як і льорд Генрі кричав, і кожен із нас зробив би, те саме, як би вгледів таке страхіття поночі на степу. Це була хитра вигадка, бо мало того, що він цим міг загнати на смерть свою жертву! Хто з мужиків міг насмілитись довідуватись про це страшне створіння, вздрівши його на степу? Я вам ще в Льондоні казав, Ватсоне, і тепер кажу, що ніколи ще досі нам не пощастило звалити такого небезпечного звіря, як цей, що лежить там на дні, — і він показав рукою на болото, що простяглось, скільки видко було, і зливалося з рудими горбами на степу.

Закінчення.

В кінці листопада, темного туманного вечора, сиділи ми, Гольмс і я, в нас дома. Вогонь палахкотів у печі. Гольмс був в чудовому настрою, і я навів розмову на подробиці Баскервільської таємниці. Льорд Генрі і доктор Мортімер, які були в Льондоні, збираючись у далеку подоріж, заходили до нас того самого дня, так що розмова про цю справу насунулася сама собою.

— Цілий хід подій, із погляду чоловіка, який називав себе Степльтоном, був простий і ясний, хоч нам, що зпочатку не мали зможи знати про мотиви, які ним кермували, і довідувались тільки вривками, все здавалось надзвичайно складним. Я мав дві розмови з панею Степльтон, і все мені тепер таке зрозуміле, що здається, нічого не лишається більш, неясного. Ви знайете замітки в цій справі під літерою Б. в каталозі.

— Може ви дасте мені з памяти нарис подій.

— Розуміється, хоч не можу заприсягти, що всі факти вдержались у голові.

— Мої інформації кажуть, що цей чоловік без жадного сумніву був дійсно з роду Баскервілів. Він був сином того Роджера Баскервіля, молодчого брата льорда Чарльза, що, придбавши тут недобру славу, втік до Південної Америки і вмер там, як думали, нежонатий. У дійсності він був жонатий і мав одного сина, оцього самого,. який так таки зветься, як його батько. Він одружився з Беріль Гарсією, одною з красунь Коста-Рики і, вкравши чималу суму громадських грошей, перемінив своє імя на »Ванделер«, утік до Англії, де відкрив школу в Східному Йоркширі. На думку відкрити школу на-вело його випадкове знайомство з якимось хорим учителем, здібности якого він вжив, щоб поставити справу на добру дорогу. Як же той учитель умер, школа звелась і на що і її зі скандалом закрито. Ванделери вважали потрібним перемінити своє прізвище на Степльтонів і він переніс на Південь Англії рештки свого майна, свої пляни на будучину і свій нахил до ентомології. У Британському Музейі я довідався, що він був признатим авторитетом у цьому фаху, і що ім'я Ванделер звязане навіки з одним

метеликом, якого він іще за часів свого перебування в Йоркширі знайшов і описав.

— Тепер перейдемо до тої періоди його життя, яка має такий інтерес для нас. Він, очевидячки, навів справки й довідався, що між ним і великим маєтком стоїть життя тільки двох людей. Коли переїхав до Девонширу, його пляни були ще дуже неясні, так мені здається, але що він мав щось погане на думці, видно насамперед із того, що він видавав свою жінку за сестру. Намір ужити її, як принаду, був видно, ясний уже в нього в голові, хоч, можливо, він іще не мав уложеного пляну. Він постановив собі, заволодіти маєтком і був готовий ужити якої хочете зброї, и зарискнути всім. Першим його кроком було оселитись, як можна близче, до будинка своїх предків, і другим — увійти у дружні відносини з лордом Чарльзом і з сусідами.

— Лорд Чарльз перший розказав йому фамілійний переказ, і тим приготував собі дорогу до смерти.

— Степльтон, я його так називатиму ї далі, знав, що старий хорував на сердце, і що зворушення може вбити його, це він

чув від доктора Мортімера. Він чув також, що льорд Чарльз був забобонний і брав страшний переказ поважно. Він дуже швидко впав на думку, яким способом звести зі світа старого льорда так, щоб не можна було на кого скласти вину.

— Задумавши цей плян, він дуже хитро приступив до його виконання. Звичайний злочинець задовольнився б простим псом. Уживання штучних способів, щоб надати йому вигляд надприродної тварини, було з його боку геніяльним винаходом. Пса він купив у Льондоні в Роса й Манг'ельса на Фулгамрод, — де був найбільший і найлютіший, який вони коли мали. Він привіз його північною залізничного лінією і перевів уночі степом так, щоб не звернути нічієї уваги. Вже під час своїх дослідів за комахами він винайшов стежку через болото, і там знайшов схованку для свого союзника, прив'язав його й чекав щасливого випадку.

— Але це не так швидко складалося. Старого льорда не можна було виманити вночі поза межі його оселі. Кілька раз Степльтон засідав із своїм псом, але все надаремне.

Вже під час цих даремних спроб сусідні мужики бачили його пса, і переказ про пекельне створіння дістав нове півтороження. Він сподівався, що, може, жінка його заманить льорда Чарльза на згубу, але тут несподівано наскочив на опозицію, жінка ні за що не хотіла закрутити старому льордові голову, щоб цим заманити його до рук ворога. Ні погрози, ні знущання нічого не вдіяли. Вона нічого не хотіла мати спільногого з цим пляном, і якийсь час Степльтон був безпорадний. Випадково йому допомогло те, що льорд Чарльз доручив йому бути своїм посередником, у допомозі нещасній Льорі Лайонс. Вона швидко піддалась його впливові, гим більше, що мала його за нежонатого, а він дав їй зрозуміти, що ожениться з нею, як тільки вона розведеться зі своїм чоловіком. Плян його несподівано захистався, коли він довідався, що льорд Чарльз, за порадою доктора Мортімера, має виїхати з замку. Рішуча хвилина наступила. Він примусив паню Лайонс написати того листа, щоб на передодні його виїзду до Лондону викликати старого льорда на побачення. Тоді хитрощами запобіг тому, щоб вона вийшла,

і таким способом міг сподіватися, що діб'ється того, чого так довго чекав.

— ВERTAЮЧИСЬ увечері від пані Ляйонс, він мав час приготувати пса, розмалювати його світильним препаратом і привести його до хвірточки, де був старий льорд. Він нацькував пса, пес перескочив огорожу і погнався за нещасним, котрий кинувся утікати здовж тисової алеї, в кінці якої упав мертвим від розриву серця, викликаного переляком. Пес увесь час гнав травою, а льорд Чарльз біг алею, через те ѿ тільки його сліди було знати. Коли він упав, пес, очевидчаки, наблизився до нього, щоб понюхати, ѿ, почувши, що він мертвий, повернувся назад. Звідтіля і сліди пса які доктор Мортімер помітив. Степльтон відкликав пса, знов завів його на острів, і таємниця смерти льорда так і залишилась нерозгаданою для суду, перелякала цілу округу ѿ, нарешті, звернула на себе ѿ нашу увагу.

— Осе все, що я знаю про смерть льорда Чарльза. Ви розумієте, як це все хитро задумано, та в дійсності неможливо було навіть скласти обвинувачення проти злочинця. Його єдиний співучасник не міг ніколи

його зрадити, крім того, ціла історія була настільки неймовірна, що виходила просто неможливою. У обох жінок, замішаних у справі, пані Степльтон і пані Ляйонс, були сильні підозріння проти Степльтона. Пані Степльтон знала, що він має наміри звести зі світа льорда Баскервіля і знала про існування пса; пані Ляйонс не знала ні про перше, ні про друге, але факт, що смерть наступила в той час, коли мало бути відкликане побачення, відоме тільки Степльтонові, зробив на неї велике враження. Тільки що обидві жінки були під його впливом, і він не мав чого їх боятись. Перша частина його завдання успішно закінчилась, але, лишалася — ще друга, трудніща.

— Можливо, що зпочатку Степльтон не знав про те, що живе спадщинник у Канаді. Та як не як, а він швидко про нього довідався від доктора Мортімера, як і про всі подробиці приїзду льорда Генрі Баскервіля. Перша думка Степльтона була усунути цього спадщинника в Льондоні, не даючи йому зможи приїхати до Девоншир. Жінці своїй він не довіряв від часу, коли вона відмовилася допомогти йому звести зі світа

старого льорда, він боявся надовго лишати її саму, щоб не утратити не неї впливу і через те взяв її зі собою до Льондону. Як я довідався потім, вони спинились в Мексбургському готелю, одному з тих, куди я посылав Картрайта шукати доказів. Жінку Степльтон замикав у кімнаті, а сам, передягнений і з фальшивою бородою, слідкував за доктором Мортімером, як той був у нас, потім як поїхав на двірець і разом із льордом Баскервілем до Нортумберляндського готелю. Жінка догадалася потрохи про його наміри, але так його боялась, що не зважувалася написати до льорда Баскервіля, щоб часом лист не попав у руки Степльтона. Вона хитро додумалась вирізати друковані слова й послати пересторогу анонімно. Її лист дійшов до льорда Генрі і був першим натяком на небезпеку, яка його чекала.

— Степльтонові треба було здобути якусь частину одежі льорда Генрі, щоб на випадок, коли б своєю зброєю вжив собаку, могти націкувати її по сліду. Він без сумніву підкупив слугу або покоївку в готелю, але випадково перший черевик, який йому принесли, був зовсім новий і не відповідав

його намірам. Він повернув його, і дістав другий. Цей інцидент був дуже для мене повчальним, бо дав мені доказ, що ми маємо до діла з справжнім пском, адже нічим іншим не можна було зясувати бажання мати власне старий черевик, а не новий.

— На другий день він слідкував за ними аж до нашої хати. З того, що він знов, де ми живем, знов мене в обличчя, а також з усієї його манери в поведінці я роблю висновок, що на совісти Степльтона лежала не одна тільки Баскервільська справа, і що він мав уже досвід у карері злочинця. З того моменту він побачив, що у Льондоні з цього нічого не вийде, бо я взяв справу у свої руки. Він повернувся додому і став ждати приїзду льорда Баскервіля.

— Під час його відсутності хтось мусів годувати й доглядати собаку. Я маю враження, що це робив його старий слуга Антоній, який служив уже давно й мусів знати, що вони чоловік і жінка, а не брат і сестра. Степльтон не потребував посвячувати його у свої пляни, зрештою, старий щез, невідомо куди. Завважте, що Антоній імя-

досить рідке в нас і дуже звичайне в Еспанії та в Південній Америці.

— Ще мушу сказати, що коли ми читали лист зі словами, вирізаними з газети, я завважив дуже легкий запах парфуми; це на-вело мене на думку; що тут мусить бути замішана пані, і тоді вже мої думки почали звертатись на Степльтона. Отже, заки ви поїхали з Льондону, я вже був певен, що маємо до діла з живим пском і майже вгадав, хто злочинець.

— Моїм завданням тепер було слідкувати за Степльтоном; очевидячки, я не міг цього зробити, як би був з вами вкупі, бо тоді він би дуже вважав на себе. Я одурив усіх, і вас навіть, і приїхав нишком на степ, тоді як усі думали, що я в Льондоні. Я жив, здебільшого, у Кумб Трасей, і тільки тоді, як треба було бути ближче до місця подій, пере-ходив до землянки на степу. Коли я слідку-вав за Степльтоном, Картрайт стежив за вами, і таким робом я міг держати всі нитки у своїх руках. Я вже вам казав; що ваші доклади доходили до мене днем пізніше й дуже допомагали мені. Особливо цінна була вказівка на те, що Степльтон був перше

учителем і мав школу. Знаючи це, я міг відразу установити ідентичність їх обох, і зразу з'орієнтувався. Вся справа була ускладнена дуже через утечу Сельдена, через відноси між ним і Барімором. Це ви дуже добре вияснили, хоч я теж уже був прийшов до того самого висновку, незалежно від вас.

— Тоді, коли ви мене відкрили на степу, ціла справа була для мене вже зовсім ясна. Я тільки не мав жадних доказів, щоб перевонати присяжних. Навіть замах Степльтона на льорда Генрі, який скінчився смертю нещасного каторжника, не допоміг нам багато в тому, щоб обвинуватити Степльтона в убивстві. Здавалось, не було іншого виходу, як ужити льорда Генрі як принаду й захопити Степльтона на гарячому вчинку. Ми так і зробили, і ціною великого переляку для нашого клієнта ми доконали Степльтона. Що льорд Генрі мусів перейти через це, признаюсь — моя вина, але ніхто не міг передбачити дійсно страшного вигляду пса, ані вгадати, що буде такий туман, що сховає із початку його від нас. Доктор Мортімер і спеціялісти запевняють мене, що це пройде

безслідно. Довга подоріж заспокоїть нашого приятеля й допоможе йому забути і свою любов, бо він був щиро закоханий, і найсумніща сторона цілої пригоди для нього лежить власне в цьому.

— Степльтон без сумніву мав великий уплив на свою жінку, але до деякого ступня: коли хотів безпосередно притягти її до злочинства, він наскочив на абсолютний опір. Вона пробувала багато раз перестерегти льорда Генрі, не зраджуючи при тому свого чоловіка, якого вона, безперечно, любила або боялась. Що в Степльтона була гаряча кров під замаскованою холодною й байдужою, зверхністю, видно з тої сцени заздрості, від якої він не міг утримати себе навіть і тоді, коли це могло зруйнувати всі його пляни.

— Коли прийшло до кризи, жінка Степльтона несподівано повернулася проти нього. Вона довідалася про смерть каторжника і знала, що пес був скований коло хати того вечора, коли льорд Генрі мав у них вечеряти. Вона почала обвинувачувати його в злочинстві, з цього виникла сцена, під час якої він уперше довів до її відома, що в неї була

суперниця, Льора Ляйонс. Тут уся любов її повернулась у ненависть, і Степльтон зрозумів, що вона зрадить його. Отже він прив'язав і замкнув її в тій надії, що, коли ціла околиця припише смерть льорда Генрі про кляттю, яке повисає над його родом, то він переконає жінку, щоб вона помиралася з дійсностю й мовчала про те, що знала. Тільки, гадаю, він тут помилувся: навіть, як би нас тут не було, доля його була рішена, бо жінка еспанської крові не подарує так легко зради. А тепер, мій любий Ватсоне, я, здається, не поминув нічого, і вам тепер все ясно?

— Все ясно, лишається лише одна трудність: як би Степльтон дістав спадщину, як би він міг пояснити, що він спадщинник, жив під чужим ім'ям так близько коло маєтку? Як би він міг заявити претензії на спадщину, не викликаючи тим підозріння?

— Це дуже велика трудність, і я боюсь, що ви занадто багато вимагаєте від мене, жадаючи, щоб я вам відповів. Минуле й сучасне входить у обсяг моїх дослідів, але, що людина може зробити в будущому — тяжко відповісти. Пані Степльтон чула від ньо-

го три ріжніх комбінації: він міг вернутись до Південної Америки, установити свою ідентичність перед британською владою там, і звідти заявити претензії на спадщину; або начас короткого перебування в Лондоні, потрібного для полагоди своїх справ, міг передягатись і маскуватись; або ж міг виставити якогонебудь співучастника, давши йому папери й докази, і потім поділитися з ним спадщиною. Наскільки ми його знаємо, то не може бути сумніву в тому, щоб він не знайшов якогось виходу з цієї трудності.

Митальни української молоді
“МОЛОДА ПРОСВІТА”
Ім. Митр. А. Іллітицького
Філадельфія — 23-а і Браун вул.

